

**Verslag van 15 interviews over de Stedelijke Visie op Den Haag,
gehouden voorjaar 2005 in opdracht van de Gemeente Den
Haag, Dienst OCW**

**Uitgevoerd door de European Foundation on Social Quality,
Amsterdam**

Februari 2006

European Foundation on Social Quality
Felix Meritis Building
Keizersgracht 324
1016 EZ Amsterdam
Tel: 020-626.23.21
Fax: 020-624.93.68
E-mail: EFSQ@felix.meritis.nl
www.socialquality.org

Inhoudsopgave

<i>Inhoudsopgave</i>	2
<i>Inleiding</i>	3
<i>Trees van der Maat - directie STIOM</i>	6
<i>Jaap Westbroek – directie Esloo Onderwijsgroep</i>	10
<i>Pim Breebaart – voorzitter CvB Haagse Hogeschool</i>	18
<i>Huib van Blijswijk – directie SCOL</i>	23
<i>Jos Leenhouts – CvB Mondriaan Onderwijsgroep</i>	27
<i>Erik Staal – directie Vestia</i>	32
<i>Jacques van Geest – directie Staedion</i>	36
<i>Wim Gestel en Annius Hoornstra – directie Haag Wonen</i>	40
<i>Chiel Huffmeijer – directie Haga Ziekenhuis</i>	44
<i>Daan van de Meeberg – directie Meavita</i>	48
<i>Joger de Jong – directie Stichting Welzijns-organisatie Centrum en Schilderswijk</i>	52
<i>Henriëtte van Bussel, Nicole Teeuwssen, Marten van Harten – directie Stichting Boog</i>	56
<i>Atlin Sandvliet – directie Stichting Welzijn Scheveningen</i>	61
<i>Johan Koeman – directie Leger des Heils</i>	65
<i>Dick Hooimeijer – directie Welzijns Organisatie Escamp</i>	68
<i>Beschouwing over de gemeentelijke nota’s “Wereldstad aan Zee” (2005) en “Mensen maken de Stad” (2005) op basis van een interpretatie van de serie van interviews</i>	75
<i>Annexen</i>	83

Inleiding

In deze bundel worden de interviews met directieleden van grote instellingen in de stad Den Haag gepresenteerd. Het gaat om instellingen uit de wereld van de sociale woningbouw, gezondheidszorg, maatschappelijke dienstverlening, het onderwijs en het welzijnswerk. Voorts is in deze bundel een beschouwing van deze interviews opgenomen, en als Annexen de uitnodiging voor het verlenen van medewerking aan de interviews en de brief van de Universiteit Leiden, Campus Den Haag over nieuwe ontwikkelingen dankzij de interviews. In deze inleiding wil ik een korte toelichting op deze vier onderdelen geven. Daaraan voorafgaand wil ik kort ingaan op de verschillende aanleidingen die geleid hebben tot het houden van de serie interviews. Daarna besluit ik met een verwijzing naar enkele documenten, die de weg voor de interviews (en ook het uiteindelijke resultaat) hebben geplaveid.

Over de aanleidingen

Het gemeentebestuur van Den Haag en zijn Dienst Stedelijke Ontwikkeling hebben in de afgelopen periode veel aandacht besteed aan het ontwikkelen van een visie over de stedelijke ontwikkeling van deze stad. De toenemende belangstelling voor Europese ontwikkelingen vormde daartoe een belangrijke stimulans. In september 2004 vond hierover een conferentie plaats. Hierbij heeft ook het Bureau Public Health van de gemeente een inbreng geleverd waaruit mocht blijken, dat het begrip 'stedelijk' eerder in de enge zin van het woord (het fysieke en het economische) dan in de ruime zin van het woord wordt ingevuld. Het ontwikkelen van een interpretatie in de ruime zin van het woord veronderstelt een inbreng vanuit vele sectoren (woningbouw, onderwijs, cultuur, sport, gezondheidszorg etc) en door gegroepeerde burgers uit vele stadsdelen en wijken. Maar hiervoor ontbreekt het aan een dialoog, omdat er bijna geen gemeenschappelijke taal en analyse bestaat om over aspecten van het stedelijke met elkaar te communiceren. Hieraan zal met vereende krachten gewerkt moeten worden. In oktober 2004 heeft de European Foundation on Social Quality in samenwerking met het Bureau Public Health dit thema aan de hand van de uitkomsten van de conferentie uitgewerkt.

Onafhankelijk hiervan zijn discussies gaande op basis van de uit te bouwen Campus van de Universiteit van Leiden in Den Haag om aan de contouren van een academie te werken. Heel uitdrukkelijk leeft het besef, dat via een dergelijk instrument de wetenschappelijke wereld beter kan gaan inspelen op de processen in de stad en de vragen die bij deze processen opkomen. Alleen al het gegeven dat binnen afzienbare tijd de helft van de populatie van niet-Nederlandse afkomst is of nog zeer sterke bindingen kent met Oost Europa, Turkije of Noord Afrika stelt alle inwoners voor grote uitdagingen. Tegelijkertijd ontwikkelt deze stad imposante internationale activiteiten en daardoor zal Den Haag onderhevig zijn aan invloeden, die mede voortvloeien uit de ontwikkeling van de Europese Unie. Een wetenschappelijk kristallisatiepunt, dienstbaar aan de hiermee gepaard gaande uitdagingen, kan niet worden gemist. Weer vanuit het Bureau Public Health is het voorstel gedaan, de theorie over sociale kwaliteit – ontwikkeld sinds het midden der jaren negentig door een omvangrijk netwerk van universiteiten uit geheel Europa - hierbij te betrekken. Ook wetenschappelijk werk dient zich ergens op te oriënteren en geschiedt niet vanuit het luchtledige. Deze invalshoek kan bovendien een constructieve rol spelen bij het opbouwen van een dialoog om aan de stedelijke ontwikkeling van Den Haag in de ruime zin van het woord te werken.

Tenslotte leeft het besef alom, dat er grote behoefte bestaat aan nieuwe omgangsvormen tussen publieke organisaties en niet-publieke oftewel maatschappelijke organisaties in de stad Den Haag. Deze behoefte bestaat overigens in elke grote stad in Europa. De modellen voor besluitvorming, planning en uitvoering zijn gebaseerd op concepten, die door ingrijpende veranderingen in de afgelopen jaren niet meer adequaat kunnen zijn. Dat er niet gezamenlijk aan de stedelijke ontwikkeling wordt gewerkt heeft niet alleen te maken met het ontbreken van de juiste dialoog. Maatschappelijke organisaties zijn gaandeweg zelfstandiger geworden en beschikken over nieuwe handelingsbekwaamheden, die door de bestaande fragmentatie en verkokering en de verouderde concepten veel te weinig tot hun recht kunnen komen. De komende Wet Maatschappelijke Ontwikkeling heeft dit besef sterk aangewakkerd.

De uitnodiging

Een strategiegroep van de Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn van de gemeente Den Haag heeft de voorstellen van het Bureau Public Health van deze Dienst bestudeerd en besproken. Hieraan heeft ook de European Foundation on Social Quality een bijdrage geleverd. Dit leidde tot de keuze voor het interviewen van directieleden uit vier sectoren – (i) drie woningcorporaties, (ii) vier onderwijsinstellingen, (iii) twee welzijnsinstellingen en een instelling voor samenlevingsopbouw en (iv) twee instellingen voor gezondheidszorg en twee instellingen voor maatschappelijke dienstverlening – om hun ideeën over de stedelijke ontwikkeling van Den Haag onder woorden te brengen in het licht ook van de andere hierboven genoemde punten en vooral in het licht van hun interpretatie van de actuele aard van de Haagse samenleving. De keuze van deze vier sectoren is ingegeven door de wens om het aantal interviews beperkt te houden. Om de interviews vergelijkbaar te maken is gekozen voor enkele hoofdthema's uit de theorie over sociale kwaliteit. Centraal staat wat de respondenten kunnen opmerken - vanuit hun positie en ervaring - over veranderingen inzake (i) de sociaal-economische zekerheid, (ii) de sociale cohesie, (iii) de sociale betrokkenheid en participatie (social inclusion) en (iv) de handelingsvaardigheden (empowerment) van burgers.

De interviews

De helft van de interviews is afgenomen door Jan Heemskerk (voormalig wethouder te Den Haag) en Laurent J.G. van der Maesen (European Foundation on Social Quality). Laatstgenoemde heeft de andere helft alleen afgenomen en hij heeft ook alle interviews uitgewerkt. Alle respondenten hebben het concept onder ogen gekregen en kunnen corrigeren. Is de taal wel direct verbonden met uitdrukkingvormen van de interviewer, de inhoud is van de respondenten. Wat wij in de uitgewerkte interviews kunnen lezen verwijst naar de mening van de respondent. Omdat het werken aan de interviews meer dan de beschikbare tijd in beslag heeft genomen, kon een diepgaande samenvatting en analyse niet meer worden gemaakt. Evenmin bestond de mogelijkheid om met de respondenten persoonlijk en gemeenschappelijk over de resultaten van gedachten te wisselen. Maar om deze gedachtewisseling ook voor de stad Den Haag zinvol te maken zal een instrument nodig zijn, dat met de uitkomsten iets kan doen om aan de uitdagingen zoals hierboven beschreven te gaan staan. Met andere woorden de uitgewerkte interviews zullen ten spoedigste productief gemaakt moeten worden en hierbij is de steun van de te ontwikkelen Campus van groot belang.

De beschouwing

In de zomer van 2005 heeft het gemeentebestuur van Den Haag en zijn Dienst voor Onderwijs, Cultuur en Welzijn gewerkt aan de contouren van een visie over de sociale ontwikkeling van deze stad. Een dergelijke visie dient complementair te zijn aan de visie over de stedelijke ontwikkeling. Dit betekent dat impliciet het begrip stedelijk ook vanuit deze zijde op een enge wijze wordt gehanteerd. De European Foundation is verzocht, op basis van de uitkomsten van de interviews, een commentaar te geven op de uiteindelijke gemeentelijke nota's over de stedelijke visie en de sociale visie. Deze Beschouwing is in de bundel opgenomen. Het mag begrepen worden als een eerste vingeroefening naar aanleiding van de gehouden interviews. In november 2005 heeft het gemeentebestuur de respondenten uitgenodigd om van gedachten te wisselen over de nota inzake de sociale visie over Den Haag. Het voorstel van de European Foundation om een van de respondenten uit te nodigen (namelijk Jaap Westbroek, directie Esloo onderwijsgroep) op deze bijeenkomst - vanuit de resultaten van de interviews - een inleiding te houden is geaccepteerd. Een poging is met name gedaan om met de inleiding een verklaring te geven waarom publieke organisaties en de zogenaamde maatschappelijke organisaties nog niet de juiste modellen hebben gevonden om het werk van elkaar ten behoeve van Den Haag zo productief mogelijk te maken. Er is met andere woorden een reden aangegeven, waarom bestaande bestuursmodellen niet meer adequaat kunnen zijn. Tijdens deze bijeenkomst hebben respondenten ook verklaard, dat het niet genoeg is wanneer vanuit hun perspectief knelpunten en problemen over de Haagse samenleving worden geformuleerd. Urgenter is na te gaan hoe de fragmentatie kan worden opgeheven om daarmee gezamenlijk aan probleemstellingen en gerelateerde oplossingen te werken.

De eerste en de tweede Annex

De eerste Annex betreft de uitnodiging aan directies van vijftal maatschappelijke organisaties in Den Haag om zich te laten interviewen. Deze uitnodiging is voorbereid door een groep van ambtenaren van de Gemeentelijke Dienst OC&W. Hieraan heeft de European Foundation on Social Quality een bijdrage geleverd. De tweede Annex betreft de brief van de Universiteit van Leiden (Campus Den Haag) die met steun van een der respondenten is geschreven en naar alle respondenten is gestuurd. Deze brief beoogt een nieuwe stap voor te bereiden inzake de voorbereiding van een **Forum** van maatschappelijke organisaties om in hun termen en op basis van hun expertise aan de stedelijke ontwikkeling van Den Haag een bijdrage te leveren. De opzet en werking van dit Forum heeft nu meer kans van slagen gekregen, omdat in de Campus een begin gemaakt is met een 'Center for Modern Urban Studies'. Dit is mede het resultaat van gesprekken over de uitkomsten van de interviews (zie boven) en de recente politieke steun van het College van Burgemeester en Wethouders van Den Haag om de ontwikkeling van én dit Center én de ontwikkeling van dit Forum mogelijk te maken. Dit betekent, dat de uitkomsten van de interviews ruim baan hebben gemaakt voor een uniek initiatief om als grote stad aan nieuwe verhoudingen te werken tussen het (i) politiek-ambtelijk systeem, (ii) de maatschappelijke organisaties en (iii) georganiseerde burgers in stadsdelen en wijken van Den Haag. Daarbij zal het Center van de Campus een ondersteunende rol gaan vervullen.

Tot slot

Uit het bovenstaande mag blijken dat de bijeenkomst in november 2005 de weg heeft gebaad om verder na te denken over de wijze, waarop maatschappelijke organisaties, met steun van een verder uit te bouwen Campus Den Haag, nieuwe samenwerkingsrelaties kunnen aangaan met gemeentelijke diensten en gegroepeerde burgers uit stadsdelen en wijken. De uitkomsten van de interviews bieden hiervoor - aldus bijna alle respondenten - een grote stimulans. Ondermeer voor de uitwerking van de Wet Maatschappelijke Ontwikkeling ontstaan zo nieuwe kansen om oplossingen te vinden die naar toekomstige sociale en economische verhoudingen verwijzen.

Laurent J.G. van der Maesen

Enkele documenten die een rol bij de interviews en de recente plannen hebben gespeeld:

1. H.G.J. Nijhuis, *De Operatie Sociale Kwaliteit: Tendensen in de Stad Den Haag*, (Den Haag: Bureau Public Health, augustus 2004),
2. L.J.G. van der Maesen (met assistentie van H.G.J. Nijhuis), *De Stedelijke Ontwikkeling van Den Haag en de Operationalisatie van de theorie over sociale kwaliteit*, (Amsterdam: EFSQ, oktober 2004),
3. H.G.J. Nijhuis, J. de Vries, A. Clement, *Center of Urban Studies and Sustainability*, (Den Haag: Gemeente Den Haag/Dienst OC&W en Universiteit van Leiden/Campus Den Haag, november 2005).

Trees van der Maat - directie STIOM

Impressies van het gesprek met Trees van der Maat, directie STIOM (Stichting ter Ontwikkeling van de Gezondheidszorg en Maatschappelijke Dienstverlening in Den Haag) met Jan Heemskerk en Laurent van der Maesen, gehouden op 8 april 2005 in Den Haag.

1. Inleiding

Het werkterrein van STIOM, namelijk de ontwikkeling van de (i) maatschappelijke gezondheidszorg, raakt meer en meer verbonden met aspecten van (ii) het 'wonen' en (iii) het 'welzijnswerk'. Beide onderwerpen beïnvloeden de gezondheid van mensen. Ze kunnen een betekenis hebben voor de preventie van ziekten en ingrijpend ongemak en zij kunnen een positieve rol vervullen in de genezing van ziekte en het leefbaar maken of verminderen van ongemak. Dit thema raakt de kern van het actuele beleid inzake de ABWZ. Met de voorbereiding van de WMO (wet maatschappelijke ondersteuning) zullen belangrijke onderdelen van de ABWZ, gericht op aspecten van wonen en het welzijnswerk in de brede zin van het woord, worden overgeheveld naar gemeenten. Dit geeft gemeenten meer ruimte om de samenhang van het beleid met betrekking tot de gezondheidszorg te vergroten. Dit kan de wijze waarop deze drie sectoren in de komende tijd op elkaar kunnen inspelen in positieve zin veranderen.

2. Algemene tendensen

Als gevolg van de beleidstendensen richting extramuralisering en vermaatschappelijking zal het aantal plaatsen in bejaardenoord en verpleeghuizen per hoofd van bevolking aanzienlijk afnemen. Dit betekent dat de zorg voor en de ondersteuning van ouderen in en rondom hun woning van karakter moet veranderen om naar behoren te kunnen leven. De woning zal technisch moeten worden aangepast en het hulp- en dienstbetoon in en rondom de woning zal in kwalitatieve en kwantitatieve zin moeten veranderen. Hierop zal de nieuwe WMO gaan inspelen. Een probleem is dat het denken en het handelen ter verbinding van deze drie sectoren (zie boven) nog in de kinderschoenen staat. Er zijn wel reeds enkele boeiende experimentele situaties aan te wijzen, die aangrijpingspunten voor een betere systematiek kunnen bieden. De dominante modellen komen doorgaans uit het jongste verleden en zijn nog niet ontleend aan ideeën over de te verwachten verhoudingen in de dagelijks leefomgeving. De toegenomen etnische variatie versterkt het probleem. De formele politieke ontkenning van de feitelijke multiculturaliteit op Rijksniveau geeft aan dit probleem nog een extra dimensie. Vooral uit de wereld der volkshuisvesters is hiervoor een toenemend begrip ontstaan. We kunnen de volgende problemen onderscheiden:

2.1 De Rijksoverheid en het marktdenken

Het overmatige accent op de rol van de markt - als een bijzonder type van economisch denken - leidde tot de opvatting vanuit de Rijksoverheid dat we diensten moeten 'produceren' en 'verkopen'. Dit weer impliceert dat tal van aspecten van de zorg- en dienstverlening opgevat gaan worden als 'handelswaar'. Om op de markt verhandelbaar te kunnen zijn zullen ze vooral in kwantitatieve zin bepaald dienen te worden. De gevolgen van dit 'product denken' zijn in de Schilderswijk en directe omgeving duidelijk te merken. Daar leeft een bevolking, die met meervoudige problemen te kampen heeft en deze problemen zijn door hun geschiedenis sterk met elkaar verweven. Met het 'product denken' worden ze uit elkaar gehaald, afzonderlijk benoemd en benaderd en dus ontkoppeld. Daarmee verdwijnt de verwevenheid en dus de betekenis van de behandeling voor de persoon in kwestie. In de ziekenhuizen ontwaren we een analoge werkwijze. Voor vele aspecten - zie bijvoorbeeld het chirurgisch ingrijpen - is dit onvermijdelijk. Maar het is doorgedrongen in het verlenen van de zorg aan het bed, waardoor de zorg 'ontmenselijkt' dreigt te worden. De commotie over de verpleeghuizen spreekt boekdelen. Mede ook vanwege financiële voordelen stimuleert dit

het streven van ziekenhuizen om patiënten zo snel mogelijk te laten vertrekken. Dit weer versterkt de noodzaak de thuissituatie hiervoor geschikt te maken. De meervoudige problematiek verplaatst zich via een omweg van spreekkamer naar de woonkamer. En wie is er op het laatste moment verantwoordelijk?

2.2 Wat de hulpverleners betreft: afname van satisfactie

Bij hulpverleners in bijvoorbeeld de Schilderswijk neemt de satisfactie van het werk doordat er minder aandacht is voor de verwevenheid van problemen (meervoudige problematiek) af. Juist in de wereld van de extramurale zorg gold deze aandacht als de essentie van het werk. Het wordt door de dominante economische (economistische) opvatting onmogelijk gemaakt. Er is ook geen tijd meer om bij de thuissituatie van patiënten betrokken te blijven. Deze thuissituatie gaat tot het onbekende behoren. De hulp- en dienstverlening geschiedt op basis van de mondelinge informatie in de spreekkamer, binnen de vijf of tien daarvoor uitgetrokken minuten. Daarvoor zijn scherpzinnig protocollen ontwikkeld. Snelheid van werken is geboden om de normen te halen. Vanuit de extramurale gezondheidszorg komen dan ook geen reacties meer op de andere aspecten van de dagelijkse leefwereld (de woning, het welzijnswerk, de thuisverzorging, het onderwijs, of de veiligheid) omdat die domweg niet meer worden gekend. De economistische denk- en handelwijze staat daarom haaks op de veronderstelde bedoeling met de nieuwe WMO. Deze politiek bepaalde denkwijze vergroot immers de vraag en dat beseffen vele hulpverleners zich ter dege. Het preventieve neemt af, de kennis van het leven van de patiënten droogt op, problemen kunnen dan escaleren en verbijzonderde interventies zijn dan niet meer te vermijden. Gegeven de verhoudingen in ziekenhuizen is een snelle terugplaat-sing in de thuissituatie geboden waardoor het eindmoment erger kan zijn dan het beginmoment. Dit wakkert de vraag naar meer hulp- en dienstverlening aan. De WMO, ingesteld om de Rijksfinanciën te ontzien, komt voor een toename van de vraag te staan.

2.3 wat de patiënten betreft

Het effect van de nadruk op het marktdenken stimuleert een verandering van de attitude van mondige patiënten. De verandering van de werkwijze van sommige hulpverleners kan dit aanmoedigen. Zij veranderen in consumenten, die waar voor hun geld willen hebben. En zij die geen geld hebben kunnen slechts toezien of in andersoortig onaangenaam gedrag vervallen. Daardoor is de veiligheid op de 'werkvloer' van de hulpverlener – extramuraal en intramuraal – afgenomen. Dit komt niet alleen door het toegenomen marktdenken. Die komt ook door veranderingen, die de versterking voor het marktdenken hebben aangemoedigd. Hiervan is het nadeel, dat patiënten die zich als consumenten gaan opstellen, zichzelf een last worden. Hun attitude is niet geschikt om op persoonlijk niveau de preventie in acht te nemen. Daarom werkt ook deze verandering vraag versterkend.

2.4 De lokale overheid

De lokale overheid kreeg door het marktdenken en de hiermee verbonden privatisering steeds minder op uitvoeringsniveau te regelen. De zorgverzekeraars en de instellingen zijn de belangrijke actoren geworden. Dit hoeft niet verkeerd te zijn. Maar het heeft wel als gevolg gehad, dat de lokale overheid als politiek lichaam steeds minder bij het geheel van de maatschappelijke gezondheidszorg betrokken is. De gemeenteraad houdt zich bezig met die onderdelen, waarvoor financiering van de (lokale) overheid gewenst is. Het is een actor naast de andere actoren geworden en nergens vindt meer een politiek inhoudelijk bepaalde regie plaats. Echter met de voorbereiding van de WMO zal de lokale overheid weer een rol krijgen, terwijl ze het overzicht is kwijtgeraakt. Omdat de wethouder de regie heeft over de besteding van de WMO-gelden zal zij met verzekeraars en andere marktpartijen afspraken moeten maken om de gelden, waarover de wethouder geen regie heeft, goed af te stemmen op de besteding van de WMO-gelden. Dit is ten eerste zeer lastig en ten tweede, vanwege het ontbreken van het overzicht bijna onmogelijk. De kansen voor de sterking van de fragmentatie van het aanbod nemen hierdoor toe. Deze fragmentatie heeft nota bene door de schaalvergroting een nieuwe dimensie gekregen. De aanvankelijke stedelijke actoren worden landelijke actoren, die geen binding meer met de stad Den Haag hebben. Het enige aantrekkelijke wordt dan het stimuleren van profijtelijk handelen. De praktijk van STIOM leert momenteel, dat haar medewerkers tal van hulpverleners en medewerkers uit verschillende organisaties met elkaar

moeten verbinden om opnieuw aan het gemeenschappelijk inzicht over situaties in de directe leefwereld van mensen te werken. Het hiervoor verantwoordelijke kristallisatiepunt is immers verdwenen.

3 De gevolgen voor de condities voor sociale kwaliteit.

3.1 Sociaal-economische zekerheid (socio-economic security)

Zodra zorgverzekeraars landelijk (of zelfs internationaal) gaan opereren, zullen ze per definitie tot schadeverzekeraars worden gereduceerd. De aanvankelijke solidariteit (zie de grondslag voor de ziekenfondsen) is niet meer functioneel. Het gaat om kansberekeningen ter waarborging van het profijt. Op buurt- en wijkniveau neemt daardoor de onzekerheid toe. Met de 'schadeoriëntatie' neemt de aandacht voor het geheel van de menselijke situatie af. Mensen worden gedwongen zelf tal van verschillende zaken met elkaar te verbinden terwijl velen hiervoor niet geschikt zijn. Dit vergroot gevoelens van onveiligheid en onzekerheid. Dit komt ook door de vermindering van de aandacht voor de verwevenheid van problemen. Vooral in de wereld van de allochtonen ontstaan daardoor conflicten binnen de vier muren van de woning. Het slaat naar binnen toe. We bemerken de aarzelingen bij Parnassia. Veertig procent van de Haagse bevolking is allochtoon. De hulpverleners worden geïnstrueerd om ook hun problemen te ontrafelen en hiervan enkele te kiezen ter bespreking in vijf of zes sessies. Voor allochtonen is dit niet acceptabel. Dus de ggz dreigt voor veertig procent van de Haagse bevolking niet doeltreffend te zijn. Voorlopig kan het hiervoor niet geschikt gemaakt worden vanwege de nieuwe interpretatie van 'integratie', zijnde 'assimilatie' en ontkenning van de multiculturaliteit.

3.2 Sociale cohesie (social cohesion)

Door het accent op het maken en verhandelen van producten blijft er minder tijd over voor het stimuleren van samenhang in gezinnen en op buurtniveau. De tendens vanuit de hulpverlening is ook niet meer aanwezig te zijn bij sociale rituelen. De leefwereld wordt opgedeeld in 'beheerbare' aspecten, die van elkaar qua oriëntatie zijn losgemaakt. Dit betekent dat de aandacht voor het 'publieke domein' is verminderd door de afbraak van het welzijnswerk sinds de tachtiger jaren. Die was immers verantwoordelijk voor 'community participation and development', in ons land 'samenlevingsopbouw' genoemd. In deze buurt zijn wel contrabewegingen te ontdekken. Zie bijvoorbeeld het experiment 'bewegen op recept'. Door actief te worden in ook groepsverband kun je het leven in gunstige zin beïnvloeden. Contacten kunnen onderling groeien en als vertrekpunt fungeren voor het verlenen van assistentie en ook wel onderlinge steun. De afstand tussen familieleden in geografische zin is toegenomen. Met dergelijke initiatieven is hierop een begin van een antwoord te formuleren. Mensen voelen zich vaak ook onveilig en vooral vrouwen willen hierover onderling praten. Daarvoor zijn nieuwe contacten noodzakelijk. De betekenis hiervan komt met het dominante marktdenken bijna niet aan de orde. Voor het slagen van de WMO is dit onderwerp van groot belang, maar als dan naar de werking van de markt wordt verwezen voor de operationalisatie van de WMO dan is men hopeloos bezig de cirkel vierkant proberen te maken.

3.3 Sociale participatie (social inclusion)

De toegang van bewoners c.q. hulpvragers tot de organisaties in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening is moeilijker geworden. Dit probleem wordt sterker indien belangrijke actoren zich op landelijk niveau gaan bewegen. Door de specialisatie vanwege de toenemende fragmentatie ontstaan er extra problemen. Hoe kunnen mensen de kwaliteit en de betekenis van het aanbod nu beoordelen? Een interessant fenomeen is te zien in de Pius-X kerk. Dit gebouw is ingericht voor diverse hulpverleners (huisartsen, fysiotherapeuten etc). Het lijkt een grote stap voorwaarts en het bevordert op wijkniveau de sociale zekerheid en de cohesie in sterke mate. Maar een belangrijk deel van de investering is gekomen van de apotheker, die daarmee de hulpverleners bindt aan een zekere medicatie. En dat loont aardig. De apotheker verkreeg een monopolie positie. Wie controleert de apotheker nu. Als dit fenomeen zich op grote schaal gaat ontwikkelen, dan ontstaan nieuwe afhankelijkheden, die het zicht en de toegang tot de systemen

vanuit bewoners, c.q patiënten versperren. Er zijn met andere woorden nieuwe initiatieven nodig om de toegankelijkheid tot de systemen opnieuw te waarborgen.

3.4 Handelingsvaardigheden (social empowerment)

Vanwege de besproken tendensen neemt de zelfredzaamheid niet toe. Mensen worden afhankelijker. Nota bene veroorzaakt het huidige systeem van financiering de zelfredzaamheid niet, omdat hiermede de interventies (als producten op de markt) afnemen. Het loont het meeste indien mensen afhankelijker worden. Indien in politiek opzicht het streven is mensen meer voor zich zelf te laten opkomen en dat er moderne faciliteiten op buurt en wijkniveau komen om hieraan gestalte te geven dan moet aan het stimuleren van de marktwerking paal en perk worden gesteld. We kennen geen voorbeelden waarmee met nieuwe faciliteiten deze zelfredzaamheid wordt vergroot. Geen enkele huisarts zit op een half lege wachtkamer te wachten. Het loont voor een specialist de patiënt extra te laten terugkomen.

4. In welke richting is de verklaring voor het bovenstaande te vinden?

De achtergrond van de besproken tendensen heeft mogelijk te maken met de toenemende globalisering, waardoor opvattingen over de betekenis van de dagelijkse leefwereld langzamerhand verschromelen. In dominante benaderingen wordt de dagelijkse leefwereld niet meer beschouwd als een context waarin mensen als sociale wezen kunnen gedijen en zich ontplooien. Het idee van de betekenis van wijken en buurten is losgelaten. Echter als STIOM hebben wij dagelijks met de gevolgen hiervan te maken. Waaraan kunnen mensen zich vasthouden? Met de 'no-nonsense politiek' van de CDA en de VVD eind jaren tachtig is met deze afbraak een begin gemaakt. Internationale en vooral Angelsaksische tendensen zijn opgevolgd. Het adagium was en is de keuzevrijheid van mensen vergroten. Deze is als gevolg van de marktwerking inderdaad te vergroten voor mensen die mobiel zijn en het kunnen betalen. In wezen zien we een afname van de keuzevrijheid. Het toekomstige aanbod is ook minder afgestemd op actuele problematiek, die in een multiculturele samenleving is waar te nemen. Met dit voor ogen is het te verklaren dat de kracht van cliënten organisaties' toeneemt. Daarbij moeten we de vraag stellen voor welk belang deze organisaties opkomen. Binnen de woningbouwcorporaties is meer inzicht ontstaan over de verhoudingen in buurten en wijken en op de gevolgen van het verwaarlozen van de vier condities voor sociale kwaliteit (zie boven). Van deze organisaties is in de nabije toekomst veel te verwachten en met hun steun zijn dan ook de grote zorgverzekeraars weer bij de les te krijgen. Namelijk dat zij dienen bij te dragen aan de kwaliteit van de dagelijkse leefwereld om preventie te stimuleren en de sociale omgang met problemen te vergroten.

5. wat de andere sectoren betreft

Het is moeilijk hierover iets te zeggen. Je bekijkt vertegenwoordigers uit de andere sectoren toch met de bril van de eigen sector. Maar de stelling is mogelijk houdbaar, dat de tendensen die in de gezondheidszorg en de maatschappelijke dienstverlening van kracht zijn ook gelden voor het onderwijs. Kennen de leerkrachten de thuissituatie van de leerlingen wel? Weten zij hoe ze zich thuis en op straat gedragen en wat dat betekent voor de leersituatie? Zijn de scholen als systemen ook niet losgezogen van de verhoudingen in de dagelijkse leefwereld? Bij de woningbouworganisaties lijkt al van een interessante verandering sprake te zijn. Je merkt grote interesse voor de woonomgeving en de betekenis hiervan voor de dagelijkse leefwereld. Wat het welzijnswerk betreft, de dagelijkse leefwereld behoorde tot de 'core-business' van deze sector. Maar deze sector lijkt met de huidige tendensen het onderstip te gaan delven.

Voor het denken over de stedelijke kwaliteit van Den Haag in de toekomst is het bovenstaande elementair. Als bouwen voor de toekomst betekent het voortgaan op de ingeslagen weg dan gaat de sociale samenhang van de stad en de zelfredzaamheid van een zeer groot deel van de populatie teloor. Dit thema schittert in de structuurnota door afwezigheid. Het doordenken van dit thema vereist een nieuwe communicatie tussen vertegenwoordigers van verschillende sectoren (systemen) en mensen, die de dagelijkse leefwereld kunnen representeren.

Jaap Westbroek – directie Esloo Onderwijsgroep

Impressies van twee gesprekken met Jaap Westbroek, directie Esloo Onderwijsgroep, gehouden in Den Haag op 13 april en 24 mei 2005 met Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

De aanleiding van het initiatief van OC&W houdt verband met vragen over de wijze waarop de stedelijke ontwikkeling van Den Haag gestalte kan of dient te verkrijgen. Stedelijke ontwikkeling van welke stad dan ook vertrekt, impliciet of expliciet, vanuit historische bepalingen. Het verschil tussen Den Haag van 'het zand' en Den Haag van 'het veen' is hierbij van belang. Het verwijst naar sociale of, in 19^e eeuwse termen gesproken, klasse verschillen. Voorbeeld: De Haagse Hogeschool is op 'het veen' gebouwd, om juist in dit deel als een nieuwe stimulans te fungeren. Maar dit zal mogelijk een verbinding met toekomstige plannen voor academische instituten (op basis van de huidige campus) bemoeilijken, omdat zij tot het Den Haag van 'het zand' gaan behoren. De Hogeschool op 'het veen' en het universitaire op 'het zand'. Het kan niet traditioneler. Dit onderscheid lijkt bij de Dienst SO niet te leven. Een tweede punt is dat we in Den Haag tot op heden nog het academische milieu ontberen en dat we daarom niet van een royale studentenpopulatie kunnen profiteren. Het zijn juist studenten die in steden als Utrecht, Groningen of Amsterdam voor de meest merkwaardige verbindingen tussen sociale lagen kunnen zorgen. Zijn mogelijk koffieshops in Amsterdam mede hierdoor eerder 'gefundenes fressen', in Den Haag worden ze in feite onmiddellijk geassocieerd met het criminele milieu en worden daarom afgewezen. Studenten dragen bij tot een zekere vorm van cohesie in de context van een immense verscheidenheid, en deze bijdrage missen we in Den Haag. Daardoor komt het eerst genoemde onderscheid nog scherper tot uitdrukking.

Een derde punt is dat we in Den Haag in staat zijn prachtige avant-gardistische elementen weg te werken terwijl deze juist in het verlengde liggen van de internationale ambities. Reinbert de Leeuw had op het conservatorium een prachtige positie om hiervan iets buitengewoons te maken, maar hij kon inpakken. Het North Sea Festival gaat nu naar Rotterdam. Er zijn meer voorbeelden. Stedelijke ontwikkeling betekent vooral ook sociale ontwikkeling, mogelijk gemaakt door fysieke elementen. Dit vereist creatieve investeringen waarvoor het huidige klimaat van Den Haag nog onvoldoende rijp lijkt te zijn. Er zijn daarom krachtige initiatieven nodig om dit te bewerkstelligen. Dit kunnen we ook leren uit de Haagse geschiedenis. In de 19^e en 20^e eeuw zijn bestuurders in staat gebleken een perfecte verbinding tussen de bebouwing en het groen (op 'het zand' en later en onvoldoende op 'het veen' zoals het Zuiderpark) te maken. Dit mag als een les voor nu gelden, zowel met betrekking tot het ontwikkelen van de inhoud als tot het organiseren van integraal georiënteerd bestuur. De wijze waarop het Groene Hart nu wordt benaderd - zie het ontbreken van de inhoud en van integraal bestuur - spreekt boekdelen. Het dreigt te verloederen. Een vierde punt is dat op de een of andere manier in de 20^e eeuw is besloten huizenblokken met minder verdiepingen te bouwen dan bijvoorbeeld in Amsterdam. Daardoor heeft Den Haag minder stedelijke allure en lijkt opgenomen te zijn in de rij van de middelgrote en nogal provinciale steden in Nederland. Dit staat wel haaks op de pretenties van de Dienst SO met Den Haag in het jaar 2020. Hoe verbind je nu pretenties met deze historisch bepaalde realiteit?

Een vijfde punt heeft betrekking op de resultaten van de samenwerking tussen de Dienst SO en bijvoorbeeld de Dienst OC&W inzake Escamp, een gebied van 140.000 inwoners. Het is zo groot als Groningen of Leiden. Momenteel mogen we concluderen dat in Escamp van een normale stedelijke infrastructuur geen sprake is. Deze naoorlogse stad mist theaters, bioscopen, grote pleinen, een duidelijk winkelinfrastructuur, horecagelegenheden waar mensen uit andere wijken naar toetrekken,

een muziekcentrum, een disco. Er is helemaal niets. Alleen het openluchttheater in het Zuiderpark, Wat de sociale infrastructuur betreft wordt er veel werk verzet maar zonder adequate middelen. In het document over de 'Stedelijke ontwikkeling van Den Haag en de Operatie Sociale Kwaliteit' (oktober 2004) is naar processen verwezen die tijdens de eerste fase van de Bijlmermeer van kracht waren. Het is mij onduidelijk welke processen in Escamp hebben plaatsgevonden. Deze vraag kunnen we ook stellen over de actuele Vinexwijken. Overigens zij opgemerkt, dat het lezen van het document over de Bijlmer niet eenvoudig is, omdat de gebruikte taal een andere is dan in het onderwijs gebruikelijk, terwijl mensen uit bijvoorbeeld het onderwijs natuurlijk ook weer hun eigen jargon gebruiken. Hoe verbind je de verschillende talen gericht op de praktische niveaus (van de werelden van het onderwijs, volkshuisvesting, politie, sport, gezondheidszorg etc) aan de gemeenschappelijke te ontwikkelen taal van het abstracte niveau. Daarbij dienen de ideeën over de vernieuwing van de stad (met betrekking tot de veelheid van praktijken en het gemeenschappelijk abstracte) wel recht te doen aan haar (recente) geschiedenis. Wat leren we dan van Escamp als we het resultaat onder de loep nemen? Wat valt er dan van de inbreng van gemeentelijke diensten en particuliere organisaties op te merken? Deze vraag is van belang als we het gevoel hebben dat er krachtige initiatieven nodig zijn om van Den Haag een aantrekkelijke stad te maken in plaats van een onvoldoende werkzame verbinding van haar dorpen en stadswijken en een kwalitatief onvoldoende infrastructuur van deze eenheden. Beschikken we over de voorwaarden voor het realiseren van deze initiatieven?

2. Tendensen

Vanuit mijn ervaring met de Esloo Onderwijsgroep zijn opvattingen en praktijken te benoemen waarvan aspecten op een abstract niveau mogelijk vergelijkbaar zijn met aspecten van de gezondheidszorg, volkshuisvesting of het welzijnswerk. Dit vereist een vertaalslag naar een algemeen niveau met een gemeenschappelijke grammatica. Voorts is niet direct duidelijk hoe de opvattingen en praktijken in de verschillende gremia met maatschappelijke tendensen verband houden. Ook dit vereist een zekere analyse. Tenslotte zijn we niet goed in staat deze tendensen te verklaren. Het gebeurt vaak met behulp van een politieke theorie. Een ingrijpende poging is bijv. in de 19^e eeuw via het Marxisme gedaan. Nu is de vrijheid van de markt weer aan de orde. Maar deze pogingen doen onvoldoende recht aan de problemen waarin de verschillende maatschappelijke instituties in verkeren. Hun kennis over de praktijk en hun wil om aan de noodzakelijke veranderingen bij te dragen wordt genegeerd. Dit alles vindt plaats in een samenleving die zich midden in een stroomversnelling lijkt te bevinden waarbij duidelijke en goede richtinggevende keuzes juist van groot belang zijn. De politiek lijkt hier met haar eigen jargon nauwelijks toe in staat. Daarmee verliest de politiek steeds meer haar legitimiteit, niet zozeer naar de bevolking vanwege haar democratisch tekort als wel naar de voor haar belangrijke meritocratische instellingen waar zij haar macht aan dient te ontlenen. De volgende punten lijken als voorwerk tot het debat over de stedelijke ontwikkeling relevant.

2.1 Gerichtheid op kleinschaligheid

De Esloo Onderwijsgroep is een uitkomst van een fusie van een veelheid van scholen voor het VWO, HAVO, MAVO en VBO (voorbereidend beroepsonderwijs, samen met de MAVO het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs genoemd), die allen op 'het zand' staan. De leerlingen komen voor een belangrijk deel van 'het veen'. Uitdrukkelijk pogen wij elke school de eigen identiteit te laten behouden, cq te ontwikkelen met als gevolg dat ze een eigen naam hebben. Wij spreken daarom niet over de scholengemeenschap maar over de onderwijsgroep en het sturingsmechanisme van deze groep blijft voor ouders en leerlingen op de achtergrond. Een eigen naam is enorm belangrijk voor het werken aan de eigen identiteit. Leerlingen tot voorbij de puberteit behoeven ons inziens overzichtelijke scholen en ondervinden grote nadelen bij massa-instituten. Stadswijken dienen allen dergelijke scholen op haar grondgebied te hebben als een belangrijk en betekenisvol deel van haar infrastructuur. Hierop is de bekostigingssystematiek van scholen door het Rijk niet gericht. De kleinschaligheid wordt niet gefinancierd en grootschaligheid loont. Voor ons levert de keuze voor kleinschaligheid momenteel enorme financiële problemen op. Met de planning van nieuwe stedelijke milieus of de verandering van bestaande milieus vormt de grootschaligheid

een enorme barrière. Het betekent geen voorzieningen of te grote voorzieningen in de verschillende wijken.

2.2 Aandacht voor de leerlingen

Het is duidelijk dat de leerlingen van nu en zeker die van het VMBO aandacht nodig hebben. We staan voor gigantische uitdagingen, die door de toegenomen multiculturaliteit verhevigd worden. We leren ook uit het recente drama op een van de Haagse scholen dat leerlingen zich veilig willen voelen. Deze praktische en sociale veiligheid vereist naast een grote personele inzet, voldoende materiële middelen. Het geldt als een vuistregel dat 25% van de bekostiging naar de accommodatie en de technische infrastructuur van scholen dient te gaan en 75% naar het personeel. Wij ontvangen echter absoluut onvoldoende materiële middelen (11% van het totaal aan middelen). Daarmee is goed beleid nauwelijks mogelijk.

2.3 Bestuur en monitoring

We leven in een tijd van het grote gebaar. Wat het onderwijs betreft ontvangen we vanuit het Rijk (macroniveau) grote intenties en richtlijnen (= α) met beperkte middelen om ze onder eigen verantwoordelijkheid in de praktijk op microniveau te operationaliseren (= β). Voorts worden we verzocht de uitkomsten op het niveau van het praktische te meten. Voorbeeld: Bij verschillende gelegenheden (overleg met de Stichting van de Arbeid, Innovatieplatform) heeft de regering in het kader van de Lissabon-agenda de intentie uitgesproken om het aantal voortijdig schoolverlaters substantieel (tot 50%) en in korte tijd (4 jaar) te verminderen. De intentie wordt in een notitie vastgelegd en er worden beperkte middelen beschikbaar gesteld aan scholen naar rato van het aantal leerlingen van een school. Het is een prachtige intentie maar door de aanpak heeft zij hoegenaamd geen gevolg. Tussen ad- α als macroniveau en ad- β als microniveau bestaat geen onmiddellijk verband. Voordat enig resultaat geboekt kan worden dienen er juist boven het microniveau allerlei zaken geregeld te worden. Denk aan de volgende aspecten:

- De intenties hebben gevolgen voor de eigen regelgeving van het Rijk en kunnen pas gerealiseerd worden na aanpassing daarvan (niet alleen minder regels maar betere regels). Dit geldt eveneens voor de aanpalende organisaties, partners van het Rijk). De kwaliteit van de operationalisering op macroniveau dient gemeten te worden.
- De intenties moeten geïnternationaliseerd worden door het meso of intermediaire niveau (= γ) hetgeen een verantwoordelijkheid is van het macroniveau en ook daar op overeenkomstige wijze te worden geïnternationaliseerd. Ook dit proces dient gemeten te worden.
- De intenties dienen geïnternationaliseerd te worden op microniveau.
- Er dient sprake te zijn van een eenduidige definitie. Wat betreft het voorbeeld: voortijdig schoolverlaten blijkt in zeer veel gevallen leer- en loopbaanbegeleiding op maat te zijn. De meetinstrumenten gaan echter uit van een verouderde definitie.
- Een en ander kan onmogelijk als een lineair proces aangepakt worden. Het is een complex proces dat complexe sturing vereist. Vernieuwers op microniveau die de diepte in willen gaan en het probleem in de volle breedte willen aanpakken, dienen daarbij ondersteund en focus te krijgen. Voor hen geldt een grote mate van regelvrijheid en van hen kan geleerd worden welke regels nodig zijn. Van daaruit dient de innovatie in de breedte uitgerold te worden.

In abstracto en samenvattend betekent dit dat meten na 4 jaar en tussentijds op microniveau niets zegt. In het tussengebied, het meso of het intermediaire niveau worden besluiten genomen over de wijze van de deeloperties in het licht van visies, doeleinden, waarden, normen, belangen van de daar opererende organisaties. Er is dus een direct verband tussen ad- α en ad- γ en een verband tussen ad- γ en ad- β . Door als Rijk de meting (inzake ad- β) direct te verbinden met de eigen regels (inzake ad- α) wordt het debat over het intermediaire gebied (ad- γ) volkomen uitgeschakeld. Er is de facto dan geen overdracht van verantwoordelijkheden van Rijk naar scholen meer omdat de regels direct met de operationalisatie worden verbonden. Overigens wil met dit commentaar dus absoluut niet worden beweerd dat metingen en calculaties niet onontbeerlijk zijn. Beweerd wordt dat het gehele proces op macro, meso- en microniveau in beeld gebracht dient te worden. Gebeurt dat niet, dan heeft de intentie niet het beoogde gevolg. Het opleggen van de metingen en tevens het impliciet

houden van het debat over het intermediaire veroorzaken daarom het tegendeel van wat wordt beoogd. Er zit ook nog een groter aspect aan. De organisaties waar het om gaat zijn de basis van onze (meritocratische) samenleving waarop onze democratie is gebouwd. Door ze op een dergelijke onzorgvuldige manier te benaderen, wordt hun belangrijke rol voor de samenleving uitgehold. Dagelijks lezen we in de krant over fraude op meso- en microniveau bij voor de samenleving belangrijke instellingen. Veel van deze fraude heeft als oorzaak dat de instelling wil voldoen aan de intentie en zich daarvoor aan bestaande regelgeving onttrekt. De instelling wordt gestraft in plaats van geprezen. Het maakt nog meer duidelijk dat het Rijk haar eigen verantwoordelijkheid goed op orde dient te hebben.

2.4 Particularisatie van verantwoordelijkheden

Een ander effect van deze vorm van meting van allerlei effecten en handelingen op microniveau – waarbij het intermediaire gebied buiten beschouwing blijft – is dat leidinggevendenden de neiging vertonen op dit niveau niet meer te opereren vanuit ideeën die verbonden zijn met het intermediaire niveau. Omwille van het lijfsbehoud beperken zij zich tot de uitkomsten van de deeloperaties (ad-β) om aan de eisen van het Rijk tegemoet te komen (ad-α). We merken daarom in het onderwijs dat op het niveau van het leidinggeven op microniveau een particularisatie van verantwoordelijkheden ontstaat, die is losgezogen van de belangen van de desbetreffende school in kwestie. De specificiteit wordt tot richtsnoer verheven. Er is dan ook geen tijd meer voor het werken aan aspecten van het onderwijs, die in de intenties en richtlijnen van het macroniveau niet of onvoldoende voorkomen, omdat ze als zodanig niet benoembaar zijn en evenmin gemeten kunnen worden. De mooie woorden vanuit het Rijk over de betekenis van het onderwijs in onze samenleving wordt met een en dezelfde beweging door het Rijk ondermijnd. Want de ‘betekenis’ laat zich niet zomaar kwantificeren. Daarmee is het dus maar de vraag of de overheid überhaupt dergelijke intenties en richtlijnen op deze manier kan uitspreken.

2.5 Industriële samenleving versus kennissamenleving

Er is een paradigma verandering gewenst. De traditionele opvattingen over metingen en calculaties van het Rijk en ook lokale overheden – het direct verbinden van ad-α met ad-β (zie boven) – vertoont samenhang met de proposities, die aan de opvattingen over de industriële samenleving ten grondslag lagen (en nog liggen). We hebben deze samenleving (met hiermee verbonden opvattingen) verlaten en zijn terechtgekomen in een kennissamenleving. Het zijn inderdaad metaforen maar ze zijn nuttig voor de analyse over de verhoudingen waarin we leven. In de industriële samenleving werd (wordt) geproduceerd volgens logisch opeenvolgende handelingen (het principe van Taylor). Daarbij speelt de ‘statische benadering’ een hoofdrol. De wereld kent de eenduidige zwaartekracht en is opgebouwd uit moleculen en atomen. Die vertonen te kennen wetmatigheden en werken allemaal als machines. Zelfs het menselijk wezen is al vroeg (zie Descartes) tot een machine verklaard. Het mechanistisch-atomistisch concept vulde dit aan. Het actuele neo-liberale marktdenken mag hiervan als een resultante worden opgevat. Deze benadering geeft een te prognosticeren ordening aan processen van de industriële samenleving met als doel de complexiteit beheersbaar te maken. Dit geldt ook voor de onderdelen ervan, bijvoorbeeld het onderwijs. De kleine en grote ‘leerfabrieken’ waren het gevolg. Je stopt kinderen de leerstof met een trechter in het hoofd en na verloop van tijd handelt de ex-leerling aan de hand van de geabsorbeerde instructies. Duidelijk is dan ook dat het hierop gebaseerde lesprogramma is voor te programmeren en als juist aan komende generaties valt over te dragen.

Maar we hebben de industriële samenleving achter ons gelaten en de statische benadering is ondermijnd door de nieuwe kennis over de macro- en de microkosmos, de implicaties van de 2^e wet van de thermodynamica, de verbinding van de evolutietheorie en de chaostheorie en de bij dit alles behorende nieuwe inzichten over tijd en ruimte. De beelden van Newton blijken niet algemeen (in ruimte en tijd) geldig maar hebben geldigheid in een beperktere context. In het statische wereldbeeld met zulke duidelijke kenmerken als de vorming van de natiestaat of de bouw van de Eiffeltoren als nieuwe toren van Babel leek de mens in staat de wereld (ook ethisch) te vangen en statisch te maken. De 20^e eeuw liet de onmogelijkheid zien van dit project om de geschiedenis vast te zetten. De nieuwe inzichten dwingen een dynamische benadering af. De paradigmatische verandering gaat van een statisch naar een dynamisch wereldbeeld. De veelheid van aspecten van

de complexiteit zal tot haar recht moeten kunnen komen. Wat betreft het leren betekent het dat onze samenleving gericht zal worden op leerprocessen om zich iets eigen te maken en om de vaardigheden voortdurend te ontwikkelen. Jonge kinderen zullen zich de kunde moeten eigen maken om altijd te kunnen leren en veranderen. In dit licht moeten we de Lisbon Summit van 2000 van de Europese Unie begrijpen. De 'knowledge based society' is niet zozeer geproclameerd om de economie een nieuw elan te geven maar om te verklaren, dat we wel degelijk een ander tijdperk zijn binnengetreden. Het heeft in de eerste plaats betrekking op het inzicht over de sociale verandering en pas dan op het vernieuwen van economische productieprocessen. Wat dit betreft hebben wij meer te verwachten van de Europese ontwikkelingen dan van de strikt Nederlandse ontwikkelingen. Mede dankzij meer contacten met andere landen uit de Europese Unie kunnen wij ons laten inspireren om zaken in het onderwijs (en ook andere sectoren van de samenleving) te dynamiseren.

2.6 De verouderde dualiteit tussen denken en doen

De opvatting over de industriële samenleving en de hiermee verbonden statische benadering, waarden en normen is niet meer adequaat. Dat geldt tevens voor de hieruit voortvloeiende dualiteit tussen denken en doen. De effecten zijn tot op heden nog steeds aanwijsbaar. De 'lage' sociale klassen kenden de doeners en de 'hogere' sociale klassen de denkers. De denkers bepaalden wat hoog en laag was. In Den Haag woonden de eersten op 'het veen' en de laatsten op 'het zand'. Deze traditionele dualiteit viel dus samen met de sociale verschillen en bevestigden deze verschillen. De discussie over het VMBO en dan m.n. het VBO is hier een voorbeeld van. Het VBO is volgens deze opvatting het meest geschikt voor de doeners en het VWO voor de denkers. Omdat de doeners kennelijk toch niet denken kent het VBO per school (of pedagogische situatie) vaak maar één keuzeprofiel (bijv. techniek op de technische school. De route wordt al vastgelegd op de 13e jaar van de leerling. Het AVO (algemeen vormend onderwijs: MAVO, HAVO, VWO) biedt echter verplicht vier keuzeprofielen aan en de leerling kan op een gegeven moment van richting veranderen zonder de school (pedagogische situatie) te hoeven te verlaten. Dit verschil is uiteraard onrechtvaardig.

Dat het doen voortkomt uit en voorafgaat aan het denken en ten dele hiermee identiek is en dat denken een vorm van doen is mocht in de traditionele opvatting niet tot uitdrukking komen. Dat een leerling verschillende kwaliteiten kent en dat de ingewikkelde relatie tussen doen en denken bij elkeen tot zijn recht moet kunnen komen is in de regelgeving van het Rijk ontkend en/of onvoldoende doorgedrongen. In Engeland dat geen VBO traditie heeft, kun je voorbeelden aantreffen, waarin op ingenieuze wijze op beide aspecten in dezelfde pedagogische situatie wordt ingespeeld. In Nederland hebben we hiervan nog niet weten te leren. Intussen blijkt zelfs dat deze dualiteit van denken over leren van de bovenkant en de onderkant van de samenleving ook wordt toegepast op allochtonen waarmee deze in hun emancipatiemogelijkheden op achterstand worden gezet.

De jonge leerlingen van nu leren echter thuis en op straat, dankzij de nieuwe elektronische technieken, bijzonder veel. Ze leren hiermee op vernuftige wijze om te gaan en hebben toegang tot onoverzienbaar veel informatie. Hierop dient de school van nu – als pedagogische situatie – in te spelen. Van groot belang daarbij is dat er een dialoog met de jeugd ontstaat over de betekenis en de verdieping van de verworven informatie. Het onderwijs blijft daartegenover te lang volharden in de traditionele aanpak en het vasthouden aan de reeds lang bestaande 'educatieve' programma's en programmavererving (de statische benadering). De grote uitval heeft eerder te maken met het onvoldoende inspelen op de reeds bereikte bekwaamheden, de wensen van deze leerlingen en het gebrek aan dialoog hierover.

De Esloo Onderwijsgroep heeft op basis van haar plannen en op basis van veel inspanning om de micropositie van de school naar een macroniveau te vertalen van OCW de mogelijkheid gekregen om belangrijke vernieuwingen voor haar leerlingen te realiseren. Esloo heeft bijv. toestemming om in het VBO een aanbod van meer keuzeprofielen op iedere school te realiseren. Onze VBO-leerlingen krijgen na invoering hiervan als eersten in Nederland de kans om keuzen op latere leeftijd te doen zonder de school te hoeven verlaten. Het is een voorbeeld onder vele en er zijn ook veel andere scholen bij dergelijke ontwikkelingen betrokken. Juist het Ministerie van OC&W is ook bij dergelijke belangwekkende maar nog kleine projecten die vaak ook nog onder lastige omstandigheden

gerealiseerd dienen te worden, sterk betrokken. Het maatschappelijke belang van goed onderwijs voor de leerlingen van het VMBO dwingt macro- en microniveau tot nieuwe arrangementen. Dat de wisselwerking tussen doen en denken gecompliceerder en interessanter ligt dan tot op bijna heden is gedacht heeft er toe geleid dat de ervaringen van het VBO ook nu tot gelding gebracht kunnen worden in de context van het AVO. Dit opent de weg voor nieuwe combinaties en kan de traditionele tweedeling in een meerdeling (pluraliteit) veranderen. Er zijn met andere woorden verschuivingen gaande die ook gevolgen kunnen hebben voor de toekomstige opzet van de fysieke infrastructuur van scholen als belangrijk aspect van de stedelijke samenleving.

2.7 *Siemens en het project 'domotica'*

Een aardig voorbeeld van een dergelijke wijziging van de positie in de omgeving betreft onze geplande samenwerking met Siemens in het domotica project. Wij zijn in het JetNet project¹ partners geworden van Siemens en hebben deze samenwerking ook uitgebreid naar het VMBO. Dit bedrijf experimenteert met technieken om op speciale wijze met licht en warmte in bijvoorbeeld huiselijke omstandigheden om te gaan. Dit heet domotica. Gehandicapten kunnen op basis van nieuwe ICT-constructies bijvoorbeeld het licht aan en uit doen vanuit hun rolstoel. Mensen zullen nieuwe bekwaamheden en technieken moeten leren om met domotica om te kunnen omgaan. Wij willen onze leerlingen hiermee confronteren hetgeen ze bijzonder zal inspireren. Met Siemens kunnen we in de nabije toekomst gaan werken aan de hiervoor noodzakelijk technische infrastructuur. De opleiding voor domoticus kunnen we ten tweede beschikbaar stellen voor medewerkers uit het bedrijfsleven, opdat zij zich de nieuwe technieken (aanleg, werking, reparatie) kunnen eigen maken.

De kennis van Siemens wordt via onze scholen beschikbaar gesteld aan de wereld van het MKB. Het dynamische onderwijs is immers gericht op **groei**. Een equivalent zien we in de gezondheidszorg. Mensen die ziek worden door gebrek aan beweging krijgen geen pillen meer maar worden aangespoord tot lopen, fietsen, zwemmen etc. Kortom, ze worden aangespoord te groeien naar een gezonde situatie. Met dit project 'domotica' geheten, kunnen we ten derde – door bij te dragen aan de wereld van het MKB – met sectoren als de volkshuisvesting en de gezondheidszorg in verbinding treden en daarmee inspelen op de bebouwde omgeving. We treden een nieuw tijdperk in en de fysieke infrastructuur van onze scholen (zie ad-2.6) zal zich verder gaan ontwikkelen. Dit voorbeeld wil immers laten zien dat we stappen nemen om aan de wisselwerking met het bedrijfsleven en maatschappelijke sectoren te werken. Deze wisselwerking biedt interessante perspectieven om tevens in buurten en wijken een rol te gaan spelen (zie onder). Van gesloten bolwerken met hekken zullen scholen kunnen veranderen in open systemen die bijdragen aan de sociale kwaliteit van buurten en wijken.

2.8 *Voorzieningshart Laak Noord*

Al via een andere weg voegen we als Esloo Onderwijsgroep de daad bij het woord. We zijn betrokken bij het ontwikkelen van verbindingen in de wijk Laak Noord. De gemeente wenst deze wijk een impuls te geven met het aanmoedigen van de realisatie van nieuwe gedifferentieerde woningbouw en een 'voorzieningshart' met onderwijs, naschoolse opvang, een zorginstelling en welzijnsvoorzieningen. De toekomstige WMO stimuleert tot het denken over een dergelijk hart als steunpunt in Laak Noord. De intentie is uitgesproken om een verkenning te maken van een integraal plan met betrekking tot een (i) wijksteunpunt, (ii) zorgcentrum Florence, (iii) Esloo praktijkonderwijs, (iv) sociale woningbouw met seniorenwoningen, (v) diverse welzijnsvoorzieningen, (vi) positie voor huisartsen, fysiotherapeuten etc. Door de afdeling Public Health van de Dienst OC&W en de Esloo Onderwijsgroep is geconcludeerd dat er duidelijke overeenkomsten zijn te zien tussen de ambities van de Praktijkschool en de vernieuwing van public health voorzieningen. Voorts hebben Florence and Staedion geconcludeerd dat hun plannen in potentie met die van OC&W en de Esloo Onderwijsgroep zijn te verbinden. Er lijken combinaties mogelijk tussen het onderwijskundige concept en de te realiseren welzijns- en zorgvoorzieningen, zowel ruimtelijk, functioneel als wat betreft exploitatie. Wat de Esloo Onderwijsgroep betreft is haar Praktijkschool tijdelijk gehuisvest

---

¹ JetNet is een landelijk programma van het grote technische bedrijfsleven en het HAVO VWO om meer leerlingen richting een techniek studie te leiden.

aan de Brinckhorstlaan. We hebben lange tijd gezocht naar een locatie voor permanente huisvesting. Deze is te vinden in Laak Noord.

Vanuit ons perspectief valt op te merken dat de Praktijkschool naar een open buurtfunctie streeft door een actieve wisselwerking tussen school en omgeving te scheppen waarin leerlingen zoveel mogelijk leren van de praktijk. Omdat vele leerlingen uit deze wijk afkomstig zijn is de definitieve vestiging in Laak Noord wenselijk. Deze school (met haar eigen identiteit) ziet met andere woorden voor zichzelf een grotere rol weggelegd dan alleen het verzorgen van onderwijs. Ten eerste wil deze school leerlingen en ouders ondersteunen en begeleiden en op die manier bijdragen aan de leefbaarheid van Laak. Ten tweede wil de school via haar contacten met buurtbewoners en vertegenwoordigers uit tal van maatschappelijke sectoren en bedrijven aantrekkelijk onderwijs realiseren zodat jongeren gemotiveerd worden naar school te gaan. Ten derde wil de school - en zie het voorbeeld van het project 'domotica' – een bijdrage leveren aan woonomstandigheden in Laak Noord.

Dit betekent dat wij in de ruimtelijke context van Laak Noord op de ingeslagen weg willen voortgaan die in bovenstaande subparagrafen is besproken. Interessant is tevens dat wij hiermede werkelijk in verbinding treden met organisaties uit de andere sectoren. Deze verbinding zal tot weer geheel nieuwe inzichten kunnen leiden hoe we met elkaar de kwaliteit in buurten en wijken kunnen verbeteren. De ervaringen zullen ons tevens aanknopingspunten bieden gezamenlijk na te denken over de stedelijke ontwikkeling van Den Haag in de ruime zin van het woord (zie document oktober 2004).

Toch is ook hier weer aan de orde hetgeen wij in eerdere instantie opmerkten. De ambities bij de bouw van de praktijkschool en de samenwerking met andere instanties in Laak Noord worden teruggedraaid omdat de kolommenstructuur binnen de gemeentelijke diensten van Den Haag en de erbij behorende regelgeving deze samenwerking in ieder geval op de korte termijn onderuit haalt. Een integrale discussie over het onderwerp zoals in het onderhavige debat waar deze zaken in Den Haag op een hoger niveau aan de orde komen, is dan ook van groot belang.

3. *De gevolgen voor sociale kwaliteit*

Het is in deze fase lastig om het bovenstaande te verbinden met de theorie over sociale kwaliteit en haar vier conditionele factoren, omdat het denken hierover nog vorm en inhoud moet verkrijgen. In een volgend gesprek of via andere wegen is een begin te maken de ervaring van de Esloo Onderwijsgroep te analyseren vanuit het interpretatiekader van deze theorie. Er zijn in het bovenstaande vele voorbeelden gegeven, die een betekenis vervullen in 'socio-economic security, social cohesion, social inclusion, social empowerment'. Opgetekend dient te worden dat deze Engelse termen zich niet zomaar laten vertalen in Nederlandse begrippen. Hier ligt nog een ingewikkelde taak. Deze exercitie lijkt zeer aantrekkelijk, omdat mijns inziens de essentie van deze theorie een dynamische benadering onderbouwt en het mechanistisch-atomistisch vertrekpunt verwerpt. De mens is een sociaal wezen en geen atoom van de samenleving.

4. *Naar de toekomst gekeken*

Allereerst kunnen we opmerken dat onze relatie met de lokale overheid in zijn algemeenheid goed is. De gemeente heeft een groot politiek belang bij de wijze, waarop met jongeren wordt omgegaan. Het onderwijs speelt hierbij een cruciale rol. Uit het voorbeeld van Laak Noord mag voorts blijken dat het lastig is om een nieuwe fase te bereiken. Weliswaar worden voor het eerst bepaalde discussies gevoerd. We zijn bijv. de discussie aangegaan met vertegenwoordigers van verschillende gemeentelijke diensten en van verschillende maatschappelijke sectoren. Zoiets is ook in het land gaande bijv. met de innovatieorganisatie 'Kristal' (s.houben@kristal.org) van acht verschillende bouwcorporaties waaronder Haag Wonen. Deze organisatie organiseert als het ware een klaverblad-overlegsysteem om gezamenlijk aan projecten te werken. Zij willen dit met onderwijs en zorg gaan

uitbreiden. Belangrijke vernieuwingen zijn er in het beroepsonderwijs in het algemeen en in de relatie tussen beroepsonderwijs en bedrijfsleven/arbeidsorganisaties. Operatie Jong leidt mogelijk tot doorbreken van de kolommenstructuur in het jeugdbeleid waarbij de school als aangrijpingspunt een centrale positie in kan nemen. Deze landelijke veranderingen hebben een Haagse variant waarvan het interessant is te weten wat er gebeurt, hoe de aanpak is, welke resultaten het oplevert en welke visies (of theorieën) daarbij in het geding zijn. Mogelijk is het allereerste probleem niet de veelheid van kolommen (of fragmenten) en het ontbreken van contacten om tot integraal bestuur en integraal georiënteerde uitvoering te geraken. Het probleem is dat mensen betrokken bij praktijksituaties (onderwijs, volkshuisvesting, politie, gemeentelijke diensten, politiek etc) niet gewend zijn (of in staat zijn) op een hoger niveau (of abstracter niveau) met elkaar te communiceren over overkoepelende (of comprehensive) visies en de operationalisatie van deze visies door doorbreking van bestaande regelgeving. Daarom ook blijft de Dienst SO maar ook de dienst vastgoed van OCW redelijk geïsoleerd en weet om deze redenen niet tot een stedelijke ontwikkeling in de brede zin van het woord te geraken (zie document oktober 2004, paragraaf-1).

Pim Breebaart – voorzitter CvB Haagse Hogeschool

Impressies van het gesprek met Pim Breebaart, voorzitter College van Bestuur van de Haagse Hogeschool, gehouden in Den Haag op 13 april 2005 met Jan Heemskerk en Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

Dankzij de inspanningen uit de vorige eeuw staat nu ten zuiden van het Hollands Spoor de nieuwe hogeschool met 39 opleidingen. Op het grote overdekte binnenplein, het 'Atrium' genaamd, staan borden om de studenten wegwijs te maken. Daarnaast heeft de hogeschool een grote vestiging in Rijswijk, namelijk de Technische Hogeschool Rijswijk, een dependance voor de sportopleidingen elders in Den Haag en een informatica-opleiding in Zoetermeer. Er nemen totaal 16.000 studenten deel aan het onderwijs van deze hogeschool. Het is een belangrijke factor in de Haagse samenleving geworden. De nieuwe situatie betekent dat we (i) nieuwe ervaringen opdoen, waarmee we een beter beeld verkrijgen van de onderwijssituatie in Den Haag, dat we (ii) tevens meer oog krijgen voor aspecten van het stedelijk klimaat die de onderwijssituatie beïnvloeden en dat we (iii) meer geïnspireerd worden om over de stedelijke structuur en daarvan de ruimtelijke accommodaties van het onderwijs te kunnen nadenken.

Met dit in het hoofd is gekeken naar de stedelijke structuurvisie. Ten eerste wordt daarin de zogenaamde 'harde' sector als de motor van de samenleving beschouwd. Het onderscheid tussen de harde en de zachte sector is gedateerd. De leefbaarheid van de stad wordt grotendeels door sociale verhoudingen en sociale relaties bepaald. De 'werkelijkheid' van de stad is slechts deels maakbaar. Het is afhankelijk van processen en die komen in de nota over de structuurvisie niet aan de orde. In plaats van dat de te vernieuwen stad ruimte moet maken voor de condities van deze processen ligt er een eenzijdig klemtoon op de voorwaarden voor nieuwe economische activiteiten, zijnde de motor van de stad. Maar om als stad economisch te groeien is er bepaalde op groei gerichte bevolking nodig. En dit hangt weer samen met de noodzaak van een bepaald soort hoger onderwijs. Dit ligt ook opgesloten in de besluiten van de Lisbon Summit van 2000. De 'knowledge-based society' schept condities voor de vernieuwing van het dagelijks leven, voor het economisch handelen en voor een meer adequaat stedelijk klimaat.

Het onderwijs heeft in het licht hiervan wel een economische functie, maar het heeft geen economische doelstelling. Onderwijs kan niet alleen gezien worden als instrument voor een hoger economisch doel. Dit is de grote vergissing geweest van ex-minister Ritzen. En in het verlengde hiervan beschouwen politieke bestuurders van dit land al 20 jaar lang het mbo en het hbo als eindonderwijs. Ze moeten bijdragen aan de verwerkelijking van economische doeleinden van het bedrijfsleven door het afleveren van geschikte studenten. Maar in de 'knowledge-based society' slaat eindonderwijs nergens meer op. We worden als leden van de samenleving uitgedaagd ons onophoudelijk te vernieuwen – inzake praktische vaardigheden alswel intellectuele bekwaamheden – om op de steeds nieuwe uitdagingen te kunnen inspelen. Hiervoor dient het onderwijs een economische en sociale functie te vervullen. Er is dus alleen maar beginonderwijs. Voor het ontwikkelen van deze functies behoeven we nieuwe stedelijke condities. Maar in dit opzicht kent de structuurvisie over Den Haag een beperkende opvatting van bestuurders. Ze straalt de denkbeelden van gisteren uit in plaats van die voor de nabije toekomst.

2. Tendensen

Om aan de vraag naar hoog opgeleide arbeidskrachten in de komende 'knowledge based society' te beantwoorden behoeven wij in Nederland en Den Haag een gemiddeld steeds hoger opleidingsniveau van de gediplomeerde uitstroom. We kunnen daarentegen concluderen – en de recente cijfers van de OECD bevestigen dit – dat het niveau licht aan het dalen is. Geeft het opleidingsniveau van de 25- tot 34-jarigen in zekere zin de belangrijke condities voor economische verhoudingen over 20 jaar aan, vergeleken met veel westerse landen en Aziatische landen blijft Nederland met de groei van dit niveau van deze cohorte achter. Dat niveau daalt vergeleken met de voorgaande cohorten in ons land. Dit is zorgwekkend, ook voor Den Haag. Het bekostigingssysteem is hieraan mede debet. Scholen worden afgerekend op het aantal 'afgeleverde studenten'. Door de bekostigingssystematiek worden schoolteams gestimuleerd om leerlingen eerder te downgraden dan te upgraden. Met dit bekostigingssysteem is het aantal lessen en het aantal contacturen flink afgenomen. Ook de student-docent ratio is door de hiermee gepaard gaande bezuinigingen afgenomen.

Dit houdt met een tweede tendens verband waardoor ook het onderwijs in termen van de markt wordt benaderd: er worden kosten- en batenanalyses op afgelaten, systemen van marketing worden toegepast en we kennen de student als klant en consument. Deze eendimensionale benadering veegt het werkelijke karakter van het onderwijs en de discussie over welke inspanningen studenten zelf moeten leveren van tafel. En dan te beseffen dat de Nederlandse student maar 30 uur per week studeert en de rest van de tijd gebruikt om geld te verdienen om aan opvattingen van de actuele leefstijl van jongeren te kunnen beantwoorden, want die stijl kost veel geld. Een conclusie kan ook zijn dat als de student door het hoger onderwijs als consument wordt beschouwd de adequate reatie van een student is om met een minimum aan tijd en energie de eindstreep te halen. Een voldoende is goed genoeg. Daarentegen kan de student ook een eigen keuze en eigen intrinsieke motivatie worden toegedicht en dus leergedrag uitlokkend dat steeds nieuwsgieriger maakt en de student op zijn tenen laat lopen.

Een derde, en hiervan onafhankelijke tendens is dat ons onderwijs veel taliger is geworden. De technisch-praktische zaken zijn verminderd. Dit komt zeer ten goede aan meisjes en niet aan jongens. Meisjes doen het in ons onderwijs zeer goed. De uitstroom van jongens bij havo en vwo daalt en dat van meisjes stijgt. In het hbo en het wo studeren vrouwen met een aanzienlijk hoger resultaat. De mannen kennen een grote ongediplomeerde uitval. Het aantal ingeschreven vrouwen aan de universiteit is in 12 jaar met 15% gestegen en tegelijk is het aantal ingeschreven mannen in deze 12 jaar met 10% gedaald. Het aantal vrouwen dat aan de universiteiten promoveert is de laatste 15 jaar vele malen sneller gegroeid dan het aantal mannen.

Niet alleen voor het onderwijs is het moeilijk veranderingen van de dagelijkse leefwereld te interpreteren en daarvan de consequenties voor de eigen sector te vertalen. Ik ben lange tijd voorzitter geweest van een combinatie van zes verpleeghuizen. Wat je ziet en kunt voelen is dat de woonomstandigheden en de sociale aspecten van de behandelingen niet meer van deze tijd zijn. De kamers zijn te klein, mensen worden bevoogdend benaderd, aan de eigen identiteit wordt niet beantwoord, noch ruimtelijk, noch qua omgang. Vele ouderen (60-70 jarigen) van nu verafschuwen het perspectief van de huidige verpleeghuizen. Mensen die over geld beschikken gaan andere voorzorgsmaatregelen nemen. Maar bij betrokkenen in de wereld van de verpleegtehuizen komen opmerkingen hierover overwegend overeen met vloeken in de kerk.

3. Conditie voor sociale kwaliteit?

3.1 Socio-economic security (sociaal-economische zekerheid)

Wat het hoger onderwijs betreft mogen we vaststellen dat de socio-economic security voor meisjes is toegenomen (zie de verbetering van de resultaten). Dit is niet het geval voor jongens (zie de toename van de uitval). Wordt er over allochtonen in ons onderwijs heel veel geschreven en gepraat, over het achterblijven van jongens in ons onderwijssysteem wordt weinig tot niets gezegd. Zo is het aandeel jongens onder de geslaagden van het vwo de afgelopen tien jaar met bijna 5%

gedaald. Zoals reeds opgemerkt, in het hbo en wo studeren vrouwelijke studenten met aanzienlijk hogere resultaten dan mannelijke studenten. De mannelijke studenten kennen ook daar een grotere ongediplomeerde uitval.

Overigens is het onduidelijk of de betere prestaties van meisjes ook gepaard gaat met hogere maatschappelijke adequate leerprestaties. Wat is immers vandaag de dag adequaat? Veel jongens voelen zich niet aangesproken door het onderwijsprogramma aan en hebben veel tijd nodig voor bijbaantjes. Om er bij te horen is geld nodig. In onze consumptiemaatschappij kost jong zijn veel geld. Er worden door jongeren collectief vele keuzen gemaakt die geld veronderstellen en dat moet worden verdiend. Het lijkt er op dat jongens hier meer gevoelig voor zijn dan meisjes. En misschien zit de traditie van de mannelijke kostwinners de huidige generatie jongens dus nog steeds dwars. Toch dienen we ons wel af te vragen waarom onze jeugd van 16-24 jaar zoveel bijbaantjes moet hebben en zo onder de maat blijft studeren? De Nederlandse student leent immers veel minder 'ten behoeve van zijn studie' dan studenten elders in Europa. Een hogere lening kan de studietijd vergroten.

Uit onderzoek is gebleken dat er geen rechtstreeks verband bestaat tussen de sociaal-economische herkomst van de leerling en de schooluitval. De invloed van bijvoorbeeld het opleidingsniveau van de ouders neemt snel af tijdens de schoolloopbaan. Als vwo-leerlingen niveau 6 bereikt hebben – dus de hoogste klas – dan blijkt het ouderlijk milieu nog nauwelijks een rol van betekenis te spelen voor de kans op uitval. Dit geldt ook voor de Haagse Hogeschool. Weliswaar lopen allochtone studenten met vaak laag opgeleide ouders, meer risico op uitval dan autochtone maar dat hoeft niet aan hun herkomst te liggen. Want ook blijkt dat deeltijdstudenten vaker uitvallen dan voltijdse studenten en mannen vaker dan vrouwen. Ook de schoolomgeving doet er toe; de docenten, de medestudenten de schoolcultuur, de 'verkeerde' studiekeuze.

3.2 *Sociale cohesie (Social cohesion)*

Wat dit thema betreft onderscheiden we hier twee niveaus. Ten eerste de social cohesion op de Hogeschool en ten tweede die van Den Haag. Wat het eerste betreft ontwikkelt de Hogeschool zich in positieve zin voor de verbinding van een veelheid van culturen. De nieuwbouw en de specifieke ruimtelijke accommodatie vervullen daarbij een zeer positieve functie die ons ook leert denken over de rol van de ruimtelijke accommodatie. De effecten tarten alle negatieve verhalen over gebrek aan integratie. Hier vindt het proces van integratie plaats waar allochtonen geen Nederlanders van het midden der vorige eeuw worden maar Nederlanders van de 21e eeuw. De uitkomsten van dit proces bieden een goed voorbeeld voor Den Haag als stad, waarin zeer binnenkort 50% van allochtone afkomst is. De nieuwkomers beïnvloeden de toekomst van de stad als multicultureel fenomeen en de Hogeschool laat zien dat het kan.

Wat het tweede ontwerp betreft, het ontbreken van het wetenschappelijk onderwijs ter stede, van universitaire studenten en daardoor het gering aantal academici in Den Haag werkt ten nadele van de social cohesion van deze stad. Juist deze sociale laag is wenselijk voor het verbinden van uiteenlopende groeperingen. Dit is ook de rol van het artistieke milieu, dat eveneens in Den Haag te weinig tot ontplooiing komt. Daardoor loopt Den Haag ook achter bij vergelijkbare steden in Europa. De structuurnota spreekt veel te weinig over de creatieve en culturele kant van de stad. Zeer verwonderlijk, omdat deze nota een appel doet op ons creatief vermogen. Het schetst Den Haag immers als creatieve stad. Als Hogeschool bepleiten wij al jarenlang een rol te willen spelen in de voorbereiding van het wo in deze stad. De nieuwe verbindingen tussen het hbo en wo in Nederland verschaft ons belangrijke mogelijkheden voor het spelen van deze rol. Het zou aantrekkelijk zijn als naast de Hogeschool - dus ten zuiden van het Holland Spoor – een universitair complex wordt gebouwd, waardoor de huidige Hogeschool versterkt kan worden. Maar de plannen in statu nascendi bepleiten een dergelijk complex op 'het zand' te bouwen, waardoor van een vruchtbare wisseling minder overblijft. Er zijn voorts vele andere gesprekspartners voor deze ontwikkeling – bijvoorbeeld de Haagse intramurale gezondheidszorg – waarmee deze plannen zijn te ontwikkelen. In menige multiculturele stad in de wereld zijn er publieke ruimten waar de diversiteit van mensen elkaar ontmoet, samenwerkt of samen recreëert. Den Haag is in dit opzicht de meest gesegregeerde stad van Nederland. Het zou wenselijk zijn als er een grotere publieke ruimte ontstaat waar zand en veen elkaar ontmoeten, elkaar stimuleren, waar nieuwe verhoudingen

ontstaan. Dergelijke nieuwe sociale “cohesie” zal vooral een publieke plaats kunnen krijgen juist op het fysieke snijvlak. Van alle wijken van Den Haag lijkt de Stationswijk daarvoor de meeste potentie te hebben. Dit vraagt echter wel een langdurig doortastend gemeentelijk beleid. Het aantal studentenwoningen rond Hollands Spoor dient aanzienlijk gestimuleerd te worden. Daarnaast zijn atelierruimtes voor kunstenaars en multimediabedrijven, woningen voor hoger opgeleide starters op de woningmarkt en meer uitgaansgelegenheden vereist.

3.3 *Sociale participatie (Social inclusion)*

In het bovenstaande zijn enkele thema's besproken die betrekking hebben op het aspect van social inclusion (toegankelijkheid) van school voor de leerlingen. Er bestaan, wat de Hogeschool betreft, enkele barrières in de thuissituatie en in het basisonderwijs (zie verder Jacques van de Ven e.a. Succesvol Den Haag?). Omgekeerd blijkt de Hogeschool toegankelijker te zijn voor allochtone studenten en vooral allochtone meisjes. De Haagse Hogeschool zag het aantal allochtone studenten van 2500 in 1997 naar 5000 in 2005 stijgen. Het multiculturele en internationale klimaat op onze scholen ontwikkelt zich in positieve zin met goede effecten voor leerprocessen van allochtone studenten. Uit de doorstroom gegevens van havo en vwo naar het hoger onderwijs blijkt dat de niet-westerse allochtone leerlingen relatief vaker voor het hbo en wo kiezen dan de autochtone leerlingen. Daaruit blijkt dat als allochtone leerlingen de enorme barrières van het middelbare onderwijs met succes hebben genomen zij beter doorstromen naar het hbo en wo dan autochtone leerlingen. Wel zij opgemerkt dat de drempels in het basisonderwijs — door de aard van de relatie school-thuis relatie en de beoordelingswijze van het onderwijzend personeel — voor allochtone jongens en meisjes hoger liggen. Er blijft daardoor veel verborgen talent liggen. Ook de Cito-toets werkt op een verkeerd moment. Die wordt te vroeg afgenomen wat bij tegenvallende resultaten de allochtone kinderen naar beneden drukt. Een mislukte Cito-toets heeft voor autochtone twaalfjarigen minder gevolgen. Dit komt ook omdat de ouders van allochtone kinderen minder vaardig zijn om bij de schoolkeuze een effectieve rol te spelen en zijn dan niet in staat corrigerend op te treden.

4. Over de stedelijke ontwikkeling gesproken

Voor de stedelijke ontwikkeling is het organiseren van het intellectueel vermogen een voorwaarde. Als we deze stad op dezelfde wijze als gelijkwaardige steden in Europa een rol willen laten spelen, dan zijn niet alleen ingrepen in de fysieke structuur nodig. Er moet meer gebeuren, opdat de krachten vanuit het onderwijs, vanuit culturele instellingen, vanuit het MKB, vanuit de gezondheidszorg productief op elkaar gaan inspelen. Hiervoor zal, zoals reeds opgemerkt een creatief systeem van communicatie tussen publieke en non-publieke Haagse partners vorm en inhoud moeten verkrijgen. Dit samenspel kan dan tevens ten goede komen aan het onderwijs in deze stad om genoemde problemen het hoofd te bieden. Het kan onmogelijk de taak van alleen onderwijsinstellingen zijn om het intellectueel vermogen van de stad te verhogen. De cultuur speelt daarin een erg belangrijke rol. Zowel de museumkunst, maar zeker ook een goed klimaat voor amateurkunst, design, multimedia, festivals etc.

Voor studenten is Den Haag ook een verdeelde stad. Alles ligt zover uit elkaar Je kunt om uit te gaan óf naar Scheveningen gaan, óf naar het centrum. Scheveningen en het Centrum bevruchten elkaar niet. Grote straten in hoofdzakelijk allochtone buurten weten in Den Haag nog niet als inspirerend over te komen. Dit vereist nieuwe interventies zoals Bricklane in Londen. Deze straat is uit het niets tot een inspirerend en bruisend geheel ontwikkeld. Dat kan bij de Hoefkade in Den Haag ook, maar dan moet er iets gebeuren. De vraag is aan 'personen die verantwoordelijk zijn voor de stedelijke ontwikkeling' - en dat is meer dan stedenbouw of de ontwikkeling van de stad in fysieke zin — hoe de Hoefkade ook aantrekkelijk te maken voor mensen uit het Benoordenhout. De integratie van de jeugd van het Benoordenhout is pas geslaagd als ze wekelijks op de Hoefkade naar de disco en het café gaan. Nu is de stad gescheiden in sferen, die met elkaar niets te maken willen hebben. Twee volstrekt gescheiden Centra doen de rest. Voor het aantrekken van studenten voor de hbo en in de toekomst, naar wij mogen hopen, voor het wo is dit een slechte uitgangspositie. En dergelijke mensen zijn nodig om aan de stedelijke ontwikkeling van Den Haag te werken.

Terug naar de verpleeghuizen. Het is hoog nodig oude gebouwen af te breken, omdat ze niet meer beantwoorden aan eigentijdse behoeften. Afbreken is vaak nodig om nieuwe en betere verhoudingen te creëren. Maar dit thema lijkt in het stadsbestuur van Den Haag te weinig te leven. Maar hele bevolkingsgroepen hebben behoefte aan nieuwe stedelijke verhoudingen. Waarom lezen we in de structuurnota niets over de behoeften van gehandicapten, van demente bejaarden en zwak begaafden? Waarom vinden we niet de gehele bevolking hier in terug en ligt het accent op de mobiele, snelle en makkelijk verdienende jongeren? Lezen we iets over de te stellen eisen aan de organisatie en de ruimtelijke accommodatie van de intramurale gezondheidszorg gelet op de aard van de huidige behoeften van een groot deel van de Hagenaars? Vanzelfsprekend staan de A-ziekenhuizen hoog genoteerd, maar hoe zit het met verpleeghuizen en ziekenhuizen die direct op de situatie van allochtonen kunnen inspelen? Van een dergelijke interpretatie is nog geen sprake. Zo wordt evenmin een interpretatie gemaakt van de onderwijssituatie en de maatregelen die we collectief kunnen nemen om deze situatie te verbeteren.

Een dergelijk verschijnsel – in feite het verschil tussen de benaderingen vanuit de systemen en datgene wat er werkelijk leeft in de dagelijkse leefwereld – ontwaren we bij de volkshuisvesting. Jonge mensen met kinderen vinden geen woningen in de stad. Dit biedt overigens voor afgestudeerden van het hbo (en later, van het eventuele wo) een slecht perspectief. De stad is te weinig geëquipeerd voor dit deel van de bevolking.

Tot slot

Er is een ontwikkeling in Nederland aan de gang waarbij er een grote afstemming van het hbo en het wo plaatsvindt. Dit vindt zijn oorsprong in Europa. De afspraak is dat het hoger onderwijs uit drie cycli bestaat, de bachelor, de master en het doctoraat (Phd). Het Nederlandse hbo en wo worden daardoor getransformeerd. Hoewel een blijvend verschil tussen beroepsgericht hoger onderwijs en wetenschappelijk gericht onderwijs wenselijk is voor een grotere variëteit, is een zekere afstemming onvermijdelijk. In dat transformatieproces zal de Haagse Hogeschool geen klassieke Nederlandse universiteit worden. Maar wel mag verwacht worden dat een voortdurende aanpassing van Nederland aan Europa er voor zal zorgen dat hogescholen, c.q. de Haagse Hogeschool, hun brede aanbod van bacheloropleidingen zal voltooien met vele beroepsgerichte masteropleidingen. Nu biedt de Haagse Hogeschool al 14 masteropleidingen aan. Daarna ligt zeker in het verschiet, zie Engeland, Duitsland en Frankrijk, dat de lectoren van de Haagse Hogeschool ook het promotierecht gaan krijgen. Het beeld is daarmee op termijn wezenlijk veranderd. Tel daarbij dat in dit kader de ontwikkeling van de onderzoeksfunctie onontkoombaar is naast de onderwijsfunctie en we kunnen spreken van een universiteit van moderne snit: The Hague University gelegen achter het Hollands Spoor.

Huib van Blijswijk – directie SCOL

Impressies van het gesprek met Huib van Blijswijk, directie Stichting Confessioneel Onderwijs Lucas (SCOL), gehouden in Den Haag op 15 april 2005 met Jan Heemskerk en Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

Onze organisatie, van oorsprong van rooms katholieke huize, bestaat uit 60 scholen met 30.000 leerlingen. Het heeft, logischerwijs, een onderdeel uitgemaakt van de structuur van de zuilen. Het verschilde daarom in oorsprong van de scholen van protestants christelijke en van openbare huize. Vanuit het zuilensysteem ging een ordenend principe uit waarvan we vandaag de dag de effecten nog kunnen merken. Desalniettemin komen onze leerlingen nu uit allerlei gezindten en allerlei sociale lagen. Voor onze organisatie ontstaan daardoor geheel nieuwe vragen. Dienen we scholen op te nemen die vanouds van openbare huize waren als dat opportuun is en geldt dat ook voor de nieuwe islamitische scholen? De opportuniteit houdt bijvoorbeeld dan verband met de sociale problematiek waarmee de desbetreffende school te maken heeft en dat daarbij assistentie nodig is om het te kunnen verwerken. Kunnen we vragen hierover zomaar negeren? Deze vragen en de antwoorden hierop zijn nogal ingrijpend voor de identiteit van onze organisatie. Waarop wil zij zich profileren als de oude onderscheidingen niet meer werken? Het expliciete en soms ook impliciete antwoord houdt verband met wat wij als de essentie van adequaat onderwijs beschouwen (zie onder).

2. Tendensen en thema's

Volgens de SCOL betreft de essentie van adequaat onderwijs een goede relatie tussen leerling en leraar. Omdat de nieuwe generatie kinderen sterk verschilt van voorgaande generaties dient deze relatie, om in balans te blijven, van karakter te veranderen. Het valt dan op dat het officiële gesprek, wat het onderwijs betreft, weinig over de leerlingen gaat. Dit zal ons gaan opbreken omdat vanwege maatschappelijke redenen het koesteren en ontwikkelen van deze relatie niet meer volgens geijkte patronen kan verlopen. Het ongenoegen dat leerlingen kunnen uitdragen heeft veelal met de nieuwe onevenwichtigheden te maken. Vanuit de leraren hoor je dan wel dat “ze doen niet meer wat je zegt”.

Vanuit het bedrijfsleven komen nu signalen dat er grote behoefte bestaat aan jonge creatieve werknemers. Maar omdat het onderwijs meer ‘lerarenproef’ is gemaakt dan ‘leerlingenproef’ en de ‘goede relatie uit balans is geraakt’ dreigt het deze creativiteit te blokkeren. Het klassikaal onderwijs heeft veel te bieden maar is niet voldoende. Voor min of meer 8% van de leerlingen levert dat zonder meer problemen op waardoor ze de prikkeling gaan verliezen. Dit leidt tot een gemiddelde uitval van 2 leerlingen per klas. Dan kun je gemakkelijk het landelijk effect hiervan uitrekenen. Duizenden kinderen die jaarlijks de boot missen. Maar we nemen kennelijk maatschappelijk genoeg met de uitval om dat een grote groep succesvol is.

Een ander aspect van de verzwakking van het relationele element is de toegenomen kans op wrijvingen en de neiging om dit te beteugelen omwille van redenen van veiligheid. De repressie neemt dan oogluikend toe. Als ultieme uitkomst treedt dan de uitstoting op. Maar wie vangt deze (ex)leerlingen dan op? Deze kwestie was vroeger minder urgent omdat altijd alle zeilen werden bijgezet om leerlingen binnen boord te houden. Als de pedagogische situatie niet op orde is dan kom je niet tot leren en dan ontstaan deze problemen. Maatschappelijk is de tendens toegenomen zich te richten op repressie in plaats van op het vernieuwen van het relationele.

De basisfilosofie van het onderwijs moet zijn leerstof aan te bieden waarmee kinderen – zoals ze nu zijn en zoals ze momenteel ervaringen van de straat en TV/internet verwerken – zich kunnen ontwikkelen. Het adagium moet zijn het kind centraal te stellen. Dit vereist een nieuwe dynamische aanpak. Als het kernpunt van adequaat onderwijs betrekking heeft op het relationele (zie boven) dan zal het accent moeten liggen op investeringen in personele zaken. De fysieke context (onderwijsgebouwen) is ook belangrijk maar dat vergt een omlooptijd van veertig jaar. In de Hogeschool 'In Holland' krijgt het nieuwe leren op experimentele wijze vorm en inhoud maar het bekostigingssysteem voorkomt voldoende mogelijkheden voor de begeleiding. Dan loopt het nieuwe leren op de klippen. In dit soort aantrekkelijke situaties is niet voldoende van de ouders te verwachten. Zij denken doorgaans nogal traditioneel. Zij vragen zich niet af hoe het kind zich kan bekwamen om zichzelf iets eigens te maken en om zichzelf steeds verder te kunnen ontwikkelen (die dynamische benadering) maar wat het in het hoofd geleerd krijgt (de statische benadering).

3. Over sociale kwaliteit gesproken

3.1 Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

Ongetwijfeld zijn de sociale verhoudingen de laatste jaren verhard. Het 'gedogen' als belangwekkend sociaal-psychologisch instrument om met de onvermijdelijke ambiguïteit om te gaan is aanzienlijk afgezwakt. De toegenomen kritiek op islamitische scholen, welke kritiek vaak op drijfzand is gebaseerd – is hard aangekomen en vergroot de onzekerheid bij vele allochtonen. Het vergroot tevens hun gevoel van onveiligheid (insecurity). Deze onzekerheid en onveiligheid blokkeren de ontwikkeling van de identiteit op een desastreuze wijze. Het is voor sommige jongeren nota bene ziekmakend. En dan te beseffen dat in de grote steden binnenkort de helft van de populatie uit allochtonen bestaat. Wij moeten ons collectief afvragen of onder gelijkblijvende omstandigheden het huidige onderwijs hierop adequaat kan inspelen. Het vermoeden is van niet. Welke instrumenten dienen we dan te ontwikkelen om met deze realiteit op een positieve wijze te leren omgaan?

3.2 Sociale cohesie (Social cohesion)

Ook vanuit het onderwijssysteem dient (zie boven) iets nieuws te ontstaan. Daarbij treedt een bijzondere moeilijkheid op. De relatie tussen school en de thuissituatie heeft aanzienlijk aan kwaliteit ingeboet. Hierdoor is een vorm van onzekerheid ontstaan. De affiniteit is afgenomen. Vroeger stond de opvoeding thuis en het onderwijs op één lijn en dat werd onderbouwd door het zuilensysteem. De thuissituatie versterkte de aanpak op school en de schoolsituatie versterkte de legitimiteit van opvattingen thuis. Dit kwam ten goede aan de sociale cohesie in het dagelijks leven. Het tussengebied – de straat en de TV/internet – neigen er toe de afstand tussen thuis en de school te vergroten. Vanuit dit tussengebied komen sterkere impulsen en zij ondersteunen noch het traditionele onderwijs, noch de legitimiteit van de thuissituatie. Hieruit volgt dat momenteel én de relatie leerling-leraar én de relatie school-thuis aan een herziening toe is. Dit betekent dat onder gegeven omstandigheden nieuwe methoden nodig zijn op ze opnieuw in balans te krijgen. Was het vroeger normaal dat kinderen zo'n twee keer per jaar thuis door leraren werden bezocht – ook bij ziekte kwam bezoek vanuit de school - dit behoort helaas tot het verleden. We zien hetzelfde gebeuren in de wereld van de huisartsen. Daardoor kennen leraren de huiselijke omstandigheden niet meer en kunnen ze deze kennis eo ipso niet toepassen in de schoolsituatie. Dit klemt te meer daar de nieuwe generatie van de 'nieuwe Nederlanders' nog veel meer behoefte aan een duidelijke identiteit heeft omdat ze verder van hun oorspronkelijke cultuur zijn komen af te staan. Ze beseffen tevens dat ze niet geheel in de Nederlandse cultuur zijn opgenomen. Wat weet men nog in de onderwijssituatie van wat zich in deze kringen in de dagelijkse leefwereld afspeelt?

3.3 Sociale participatie (Social inclusion)

Door het samenspel van tal van tendensen of factoren is mijns inziens het schoolsysteem verder van de dagelijkse leefwereld komen te staan. Dit betekent dat ideeën over adequaat onderwijs, ontwikkeld vanuit het systeem zelf, niet meer congruent hoeven te zijn met de ideeën over het

onderwijs die in de dagelijkse leefwereld worden ontwikkeld. Dat veel ouders zich tegen het onderwijzend personeel problematischer (met meer geweld) opstellen houdt hiermee verband. Daaraan valt een tweede punt toe te voegen. Vele ouders van allochtone afkomst begrijpen de aard van het onderwijssysteem niet. Ze zijn niet bij machte hun kinderen bij de juiste schoolkeuze te begeleiden en bij de verwelkoming van deze keuze. Daarbij is ook gebleken dat onderwijzend personeel meer positieve oordelen velt over autochtone kinderen dan allochtone kinderen. Het onbegrip over de aard en vaardigheden van vele allochtone kinderen blokkeert de toegang tot het juiste onderwijssysteem. Het systeem blijft zich voorts reproduceren omdat veel leraren ooit het toenmalige onderwijs leuk vonden (en daarom leraar zijn geworden) met als gevolg de weigering om te veranderen. Het schoolsysteem is daarom ook te weinig meegegaan en heeft nu nieuwe argumenten en ideeën om met kinderen van deze tijd te kunnen omgaan om het adagium waar te kunnen maken.

Daarbij is de steun van ouders noodzakelijk. Het onderwijs als systeem moet de tijd krijgen om ouders mee te nemen in het proces van de noodzakelijke vernieuwing. Het moet met andere woorden leren open staan voor hun inbreng en over de instrumenten gaan beschikken om ouders voor de gevolgen van de nieuwe tijd rijp te maken.

3.4 Handelingsvaardigheden (Social empowerment)

De basisfilosofie van de SCOL heeft alles te maken met dit thema van sociale kwaliteit. Hoe kunnen kinderen leren hun kwaliteiten en hun capaciteiten te ontwikkelen? We zien bij allochtone kinderen dat ze thuis nog steeds iets anders leren dan in het gangbare Nederlandse onderwijs. Ze staan zonder ophouden voor een vertaalslag omdat ze twee incongruente culturen moeten overbruggen. De toegenomen rol van de straat/TV-internet werkt niet compenserend maar vergroot de moeilijkheid van het overbruggen. Dit is in redelijkheid niet goed vol te houden. Deze kinderen moeten teveel uiteenlopende rollen spelen. Hieruit ontstaan grote spanningen, die voor jongens andere effecten hebben dan voor meisjes. Meisjes hebben hierbij met een extra probleem te maken, omdat zij veelal moeders hebben die nagenoeg geen opleiding hebben genoten. Hun behoefte om te leren staat diametraal tegenover de behoeften van de moeders. Weten ze eenmaal een weg in het onderwijs te vinden dan neemt de afstand met de ouders en vooral moeders sterk toe. Ook dit weer blokkeert de verdere groei van bekwaamheden en capaciteiten. Het onderwijssysteem staat hier met legen handen tegenover. Voor de grote steden dreigt het daardoor inadequaat te worden. Het belemmert de groei van de sociale kwaliteit in dit opzicht.

Het nieuwe leren is belangrijk voor het zelfrespect van de kinderen. Dankzij het traditionele systeem hebben we in Nederland het ritueel van de CITO-toets. Als je dat slecht hebt gedaan wordt je officieel duidelijk gemaakt, dat je inspanningen niet worden gewaardeerd. Deze vorm van beoordeling is uit de tijd en speelt dan ook niet in op de eisen van deze tijd. Mensen behoeven zelfrespect en waardering om te kunnen handelen, om iets te kunnen opbouwen.

4. De stedelijke ontwikkeling

Dankzij de rol van voormalig wethouder Duivesteijn is de kwaliteit van het wonen in Den Haag toegenomen. Maar de mensen hebben desalniettemin niet het gevoel dat het iets met hen te maken heeft. Het is sterk van bovenaf en zonder wisselwerking met de populatie tot stand gekomen. De nieuwe tijd vraagt om een actieve rol van de direct betrokkenen, opdat zij zich in de uiteindelijke uitkomsten kunnen herkennen. Dat geldt dus voor het onderwijs maar ook voor het wonen en leven in de stad. Daar komt bij dat veel mensen niet goed in staat zijn voor zichzelf te zorgen, hetgeen extra inspanningen van publieke en particuliere organisaties vraagt. De sociale en economische veiligheid van woon en leefomstandigheden is essentieel voor kinderen en de wijze, waarop zij van het onderwijs gebruik kunnen maken.

We zullen daarom veel meer moeten investeren in de bebouwde omgeving en daarbij aan de ruimtelijke vernieuwing van onderwijsgebouwen aandacht schenken om vanuit het fysieke aspect bij te dragen aan én de vernieuwing van de relatie leraar en leerling én van de relatie school en thuissituatie.

De school in de Vaillantlaan heeft destijds erg veel geld gekost. Gebleken is dat het voor nu een fantastische school is waarop de kinderen zeer zuinig zijn. Ze dragen er zorg voor. Voor de kinderen ook is de kwaliteit van deze school voor hen een visitekaartje waar ze trots op zijn. Juist dit gevoel stimuleert tot het nieuwe leren. Ik mis ook nieuwe gedachten hoe je diverse aspecten van ons maatschappelijke leven – onderwijs, welzijnswerk, gezondheidszorg of sport – ruimtelijk geïntegreerd kan worden om ook het onderling verband via de fysieke vorm uit te drukken. De gebouwen komen voort uit gefragmenteerd opereren en blijven de oude verhoudingen reproduceren. In de nieuwe stedelijke plannen over Den Haag schittert dit thema dan ook geheel door afwezigheid. Een ingrijpende vernieuwing op dit punt, het stimuleren van een nieuwe creativiteit, zal ook veel ouders inspireren. Nu blijven sommige nog in bed liggen als de kinderen naar school gaan. Ze hebben soms geen eten voor de middag bij zich. Dit zijn gevolgen van de werkloosheid, waardoor mensen het gevoel krijgen niets meer te betekenen te hebben. Dit gevoel is natuurlijk rampzalig en vooral ook voor de kinderen. In deze gevallen is vervreemding tot grote hoogte gestegen.

Het stedelijke klimaat zal daarbij voor een nieuwe uitdaging staan. Vroeger speelden de kerken een belangrijke rol voor het onderwijs met het organiseren van belangrijke rituelen. Het gaf een duidelijk ritme aan, waarop het onderwijs inspeelde. Voor de kinderen was dat inspirerend en het gaf ze houvast. De rol van de kerken is aanzienlijk afgezwakt. Dit betekent dat vanuit de samenleving in de woonomgeving andere rituelen nodig zijn om het houvast voor de kinderen te geven. Een voorbeeld is de avondvierdaagse. Er zijn meer van dergelijke onderneming verspreid over het jaar mogelijk. We moeten hier aandacht aan schenken en dit thema tevens verwerken in het denken over de stedelijke structuur en kwaliteit van Den Haag. De rituelen slaan een belangrijke brug tussen onderwijs en samenleving, tussen kinderen en de sociale omgeving. Waar wordt hierover op constructieve en creatieve wijze gedacht?

Jos Leenhouts – CvB Mondriaan Onderwijsgroep

Impressies van het gesprek met Jos Leenhouts, voorzitter College van Bestuur van De Mondriaan Onderwijsgroep, op 15 april 2005 met Jan Heemskerk en Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

De Mondriaan onderwijsgroep is een maatschappelijke onderneming, die in de regio Haaglanden en omgeving actief is in de driehoek arbeidsmarkt, onderwijs en mensen die verder willen leren. Het doel is om de participatie van mensen aan de maatschappij en de wereld van het werk te bevorderen. Het betreft, in termen van de sociale kwaliteit gesproken, de thema's 'social inclusion' en 'social empowerment' (talentontwikkeling en emancipatie). De Mondriaan onderwijsgroep doet dat door het verzorgen van een veelheid van onderwijstrajecten (studie- en beroepskeuze) middelbare beroepsopleidingen, taaltrainingen, bedrijfsscholingen, leerwerktrajecten en inburgeringcursussen. De onderwijsgroep kent vier domeinen: educatie, mens & maatschappij, techniek & ict en zakelijke dienstverlening. Het domein 'Mondriaan Educatie' verzorgt in opdracht van de gemeenten in de regio Haaglanden een veelheid aan scholings- en begeleidingstrajecten voor volwassen autochtonen en allochtonen, op basis van een Rijksbudget, dat jaarlijks aan gemeenten ter beschikking wordt gesteld. Jaarlijks wordt bekeken wat de resultaten zijn en welke nieuwe vraag de gemeenten stellen, welke nieuwe doelgroepen als resultaat van veranderd gemeentelijk, dan wel Rijksbeleid zijn te benoemen. Vanaf 2006, of wellicht 2007 zal er sprake zijn van een geheel nieuwe situatie. De gemeenten worden door de Rijksoverheid verplicht een groot deel van hun inkoop van volwasseneneducatie aan te besteden en allochtone burgers moeten zelf beslissen hoe ze zich voorbereiden op een verplicht inburgeringsexamen. De verplichte inkoop bij de ROC's, die tot dan toe bestond wordt grotendeels opgeheven. Vooral betekent dit nieuwe beleid, dat naast gemeenten ook reïntegratiebedrijven, individuele burgers en werkgevers - die hun medewerkers willen helpen bij hun inburgeringverplichting of hun alfabetiseringsbehoefte - scholingsactiviteiten niet alleen bij Mondriaan zullen inkopen, er zal met een veelheid van aanbieders moeten worden geconcurrereerd.

De totale omzet van de Mondriaan Onderwijsgroep was in 2003 was circa 140 miljoen euro (35% educatie, 65% beroepsonderwijs) Het aantal medewerkers was 2300 en hun gemiddelde leeftijd tendeerde naar 50 jaar. Het nieuwe beleid betekent dat onzekerheid inzake het budget en het personeelsbestand aanzienlijk zal toenemen. Doordat de ROC's zelf verantwoordelijk zijn voor de betaling van de wachtgelden, vastzitten aan Onderwijs CAO's en moeten gaan concurreren met jonge/nieuwe marktpartijen is het financiële risico groot. De totale effecten van deze nogal onordelijke overgang naar de markt, waarbij verschillende departementen moeite hadden om hun bestuurlijke verantwoordelijkheid op een adequate manier vorm te geven zijn nog moeilijk te overzien, maar dat ze groot zijn, zowel voor de Educatie als voor het Beroepsonderwijs - en dus voor een zeer groot deel van de onderwijsinfrastructuur/ dan wel voor de belanghebbenden in de regio - mag duidelijk zijn.

2. Tendensen

2.1 Toenemende fragmentatie in Rijksoverheidsbeleid

Een voor dit ROC belangrijke gegeven is het nieuwe beleid van de Rijksoverheid. In de afgelopen 20 jaar vonden wettelijk gedwongen herstructureringen en fusies plaats, waardoor de schaalvergroting en samenvoeging van vele soorten en maten van beroepsonderwijs en

volwasseneneducatie intrad. Het tot stand komen van de Regionale Opleidingscentra – van verscheidenheid naar samenhang - heeft van het onderwijspersoneel en bestuurders veel gevraagd. Hieraan was het proces van het scheppen van een samenhang tussen het traditioneel initiële onderwijs (MBO, zoals MTS en MEAO) en het scholen van werknemers (het leerlingwezen) voorafgegaan. Dit alles geschiedde onder het adagium van een 'leven lang leren'. Dit proces kreeg in de afgelopen decennia haar beslag. Nu vindt het huidige kabinet dit allemaal te ingewikkeld en zoekt naar mogelijkheden om de fusies ten dele ongedaan te maken. Voorts zijn de gemeenten sinds 1998 verplicht inburgeringstrajecten bij de ROC's van hun regio in te kopen. Hierop hebben de ROC's zich aangepast, qua personeel en qua faciliteiten. De Mondriaan onderwijsgroep kon daardoor eens in de zes weken 400 nieuwe cursisten met een inburgeringscursus laten starten, door het grote aantal kon een grote variatie aan cursussen worden aangeboden. Zes jaar later werd het inburgeringsbudget zonder enige vorm van overleg over de consequenties overgeheveld van het Ministerie van OC&W naar het Ministerie van Justitie. In de begroting 2004 werd het Inburgeringsbudget met 30% gekort. Ook dit geschiedde zonder enige vorm van overleg. Met de gemeenten heeft de Mondriaan onderwijs groep zich enorm moeten inspannen om alleen al de effecten voor de nieuwkomers en de wachtlijsten voor oudkomerscursussen op te lossen. Van 60 mensen moest afscheid genomen worden, in één klap verdween het deel flexibele formatie dat Mondriaan had opgebouwd om de eventuele invoering van de marktwerking te kunnen opvangen. De vakbonden en de media waren in dit aspect nauwelijks geïnteresseerd, het publiek was immers uit op een daadkrachtig vreemdelingenbeleid.

Het Ministerie van OC&W voelde zich niet verantwoordelijk voor 'dit beleid van Justitie' en het Ministerie van Justitie gaf geen thuis: "wij hebben niks met die ROC's te maken" en het Ministerie van Justitie werkte ondertussen onverdroten voort aan wetgeving voor een nieuw stelsel van inburgering en daaraan voorafgaand de invoering van de marktwerking, zonder maar een moment bereid te zijn te erkennen dat marktwerkingsoperaties enige vorm van transitie vereisen. Het lijkt wel een tendens te zijn binnen de Rijksoverheid om aan het bestuurlijk fatsoen vaarwel te zeggen in het kader van het krachtdadig handelen. Op basis van de politieke wind lijkt het Rijk zo opportunistisch mogelijk te handelen, zonder de consequenties voor – in dit geval – de ROC's in ogenschouw te nemen. De verkokering tussen de departementen werkte als een rechtvaardiging voor dit onbehoorlijke bestuur. Er worden grote risico's genomen op basis van de vooronderstelling dat de markt per definitie tot kwaliteitsverbetering leidt, zonder dat er werkelijk een analyse heeft plaatsgevonden van de kwaliteitsprestaties van de aanbieders in de markt.

2.2 Samenwerking of concurrentie op gemeentelijk niveau?

Op gemeentelijk niveau zien we een andere tendens, namelijk dat alle partijen, die zich bezig houden met integratie, participatie, scholing en reïntegratie zich moeten bezinnen op hun (wettelijke) taken, bevoegdheden, verantwoordelijkheden en positionering. Dat leidt tot onzekerheid, dan wel profileringsdrang om zoveel mogelijk de positie van deze of gene dienst of afdeling voor het voetlicht te brengen waardoor de aandacht voor nieuwe vormen van samenwerking soms wordt gefrustreerd. Dit kan de eigen positie immers aantasten. Een voorbeeld daarvan is hoe het ging met het plan van wethouder Heijnen uit het voorjaar van 2003 voor het bestrijden van de toenemende werkloosheid onder de jeugd. Gedacht werd aan een 'Banenmarkt' voor de schoolverlaters in de zomer van 2003. Of Mondriaan maar het adressenbestand ter beschikking wilde stellen. Het antwoord was: graag, maar dan is het wel goed om ook op die markt aanwezig te zijn om te bezien welke scholingstrajecten voor de doelgroep zinnig zouden kunnen zijn. De reactie was, dat deze inbreng niet gewenst was. Door andere betrokkenen en van ambtelijke zijde werd aangegeven, dat de banenmarkt niet was bedoeld om de Mondriaan onderwijsgroep aan extra leerlingen te helpen. Dat een ROC zich mede verantwoordelijk zou kunnen voelen voor dit aspect van de maatschappelijke verhoudingen bleek niet over te komen.

Voorts kwam het plan voor de 'Werkbeurs' een jongerenloket van de gemeentelijke sociale dienst. UWV en CWI om jongeren te helpen een plek op de arbeidsmarkt te vinden. Mondriaan wilde graag meedoen. Als reactie kreeg men te horen, dat de Mondriaan Onderwijsgroep een private partij is, die niet via dit loket bevoorreed mag worden. Met dit antwoord werd voorbijgegaan aan het feit, dat het beroepsopleidingsdeel van Mondriaan rechtstreeks Rijksbekostigd is. Dit betekent, dat én de

Sociale Dienst én Mondriaan samen moeten bekijken hoe rijks gelden voor het begeleiden van jongeren naar de arbeidsmarkt zo goed mogelijk besteed kunnen worden. In het formele jargon heet dat de ontwikkeling van de 'ketenregie' door 'ketenpartners'. In feite zijn dit vaak woorden die het gebrek aan samenwerking verhullen.

Na veel overleg is het in de Haagse situatie gelukt om de samenwerking in de Werkbeurs uiteindelijk succesvol gestalte te geven, maar het proces is wel een voorbeeld van de verwarring in de publieke sector. Het onderscheid tussen publiek en privaat is in mist opgegaan. Wie waar voor verantwoordelijk is blijkt steeds moeilijker vast te stellen, ook op gemeentelijk niveau. Wie met wie mag samenwerken, wat is concurrentie, waar beginnen staatsteun en concurrentievervalsing, waar begint en eindigt het inkopen, het subsidiëren, de regievoering en de verantwoordelijkheid? Wie het weet mag het zeggen.

2.3 *sterker wordende contradicties*

Deze contradicties hebben betrekking op het actuele financiële regime. Na een miljoenenverslindende controle operatie naar fraude in het HBO en BVE – waarbij voor de laatste naar voren is gekomen, dat er geen sprake van fraude is, maar dat de 'onrechtmatigheden' in feite zijn terug te voeren tot de onduidelijke regelgeving en een behoefte om in te spelen op specifieke vragen van leerlingen en werkgevers in de regio – is de Algemene Rekenkamer nu weer begonnen met een onderzoek naar geldstromen in de BVE-sector. Zou het niet een stuk zinvoller zijn om met alle belanghebbenden nu eens te bezien wat er aan bekostigingssystematiek nodig is om de ROC's werkelijk tot een flexibele partner te maken in de begeleiding van jongeren op de arbeidsmarkt? Wie is tenslotte verantwoordelijk voor de regelgeving die de flexibiliteit van de ROC's steeds meer inperkt?

Ondanks de stroom van richtlijnen en nieuwe regels als gevolg van de bestaande bekostigingssystematiek lijkt de Rijksoverheid onderwijsinstellingen steeds meer commerciële ondernemingen te beschouwen als marktpartijen. Marktpartijen zijn gericht op het maken van winst, terwijl deze instellingen een maatschappelijke rol te vervullen hebben. Deze bestuurlijke contradicties leiden de aandacht af van de doelstellingen die de Europese Unie tijdens de Lissabon top heeft geformuleerd, namelijk het terugdringen van het voortijdig schoolverlaten, het garanderen dat alle beginnende werknemers over de juiste startkwalificatie beschikken en dat ouderen zodanig worden herschoold, dat zij langer aan de arbeidsmarkt kunnen deelnemen. Het serieus nemen van deze afspraken vereist maatschappelijke investeringen. Deze dubbelzinnige houding van de Rijksoverheid veroorzaakt voor de onderwijsinstellingen onwerkbaar situaties

Bij deze invalshoek hoort ook het onderwerp, in welke mate zekerheid aan het onderwijspersoneel kan worden geboden. In het bovenstaande werd al duidelijk hoe de ingrepen in de Educatie kunnen doorwerken. Het is een voorbeeld, hoe de ROC's als publieke organisaties door politiek beleid naar hun personeel onbetrouwbaar worden gemaakt. Maar daar komt een tweede aspect bij: er moet in toenemende mate verantwoording over prestaties worden afgelegd. Op uitdrukkelijke wens van de Rijksoverheid dient dit in kwantitatieve termen te geschieden, waardoor de inhoud van het werk van het personeel wordt gereduceerd tot de productie van kwantitatieve prestatie-overzichten. De inspecties moedigen de op hol geslagen calculaties verder aan en het zijn de accountants die uiteindelijk dan de oordelen vellen. Vervolgens krijgen de instellingen en hun bestuurders het verwijt vanuit diezelfde overheid, dat er teveel bureaucratie is en dat de professionals op de werkvloer tekort komen.

Er is sprake van een toenemende 'low trust' op Rijksniveau en dat tast uiteindelijk het werk van het personeel aan. Dit ondermijnt hun motivatie om zich goed in te zetten. Omdat we in dit tijdsgewricht met een ander type jeugd te maken krijgen en met geheel andere arbeidsomstandigheden moeten het onderwijs, de programma's en het pedagogisch klimaat aanpassen. Met deze vorm van controle en verantwoording wordt dat er niet gemakkelijker op. Met ook dit voor ogen heeft de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid een interessant rapport geschreven over het scheppen van positieve voorwaarden om kwaliteit en vernieuwing mogelijk te maken. De angst, onzekerheid en onduidelijkheid moeten omslaan in zelfvertrouwen, doelgerichtheid en zin in de toekomst : van low trust naar high trust!

3. Over sociale kwaliteit gesproken

3.1. Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

Een aspect van deze invalshoek is dat jongeren voor dit tijdsgewricht de juiste opleiding verkrijgen. De afgelopen dertig jaar is het gebruikelijk geworden dat meer gekozen wordt voor datgene wat 'leuk' lijkt en uiterlijke status verleent en niet voor datgene waaraan de 'arbeidsmarkt' behoefte heeft en de feitelijke kansen om een goede loopbaan op te bouwen. Voor het stimuleren om te leren is dat goed, maar daarmee neem je nog niet de juiste verantwoordelijkheid voor je eigen loopbaan. Het nastreven van de eigen ontplooiing valt in de praktijk vaak tegen. De leerling-loopbaan moet centraal staan. Dit thema speelt ook een rol bij de allochtone leerlingen. Er bestaat een grote vraag naar technici. Maar vele allochtone leerlingen kiezen voor een 'witte boorden opleiding', bijvoorbeeld economie. Maar dit is precies de sector waar je door taalachterstanden veel problemen kunt krijgen. Er gaat dan in de arbeidsmarkt veel mis. Vanuit allerlei kanten krijgen we dan te horen dat de ROC's moeten aansluiten op de vraag op arbeidsmarkt, zonder dat ze over de juiste sturingsmogelijkheden beschikken. Met name ook de stageplaatsen vanuit het bedrijfsleven bepalen in belangrijke mate in welke richting de leerlingen kunnen worden opgeleid. Gebeurt dat onvoldoende vanuit de branches, waar de vraag naar nieuwe gediplomeerde krachten hoog is dan loopt het mis. Dit is het geval in de sector van de zorg. Vanuit de instellingen in deze sector is onvoldoende aandacht, dan wel een tekort aan begeleidingscapaciteit voor opleidingstrajecten en er zijn dan te weinig stageplaatsen. Daardoor kunnen de ROC's ook onvoldoende inspelen op de groeiende vraag in deze sector. Via een omweg blijven de arbeidskansen voor leerlingen dan te gering en dat tast de socio-economic security aan.

3.2 Sociale cohesie (Social cohesion)

Instellingen als de Mondriaan onderwijsgroep zijn er hoofdzakelijk op gericht om een bijdrage te leveren aan de sociale cohesie in de samenleving. Zo schreven we, dat Mondriaan zich, naast het initiële middelbare beroepsonderwijs richt "op de volwassen inwoners van de regio Haaglanden die beter willen participeren en integreren in de samenleving en/of alsnog een diploma beroepsonderwijs, vmbo (theoretische leerweg) havo of vwo willen halen". Vooral ook het beheersen van de Nederlandse taal staat daarbij in de schijnwerpers. Met bijzondere stageplaatsen of met steun van vrijwilligers komen de leerlingen (jongeren en ouderen) in contact met de Nederlandstalige werk- en sociale omgeving. Deze vrijwilligers volgen dan ook hiervoor een training bij deze afdeling. Een delegatie van de SER bezocht Mondriaan ter voorbereiding van hun advisering over inburgering. Het beeld dat getoond werd van de onverwacht professionele educatie, de gedifferentieerde aanpak van de inburgering, de gecombineerde trajecten beroepsonderwijs en inburgering, bleek in schril contrast te staan met de beelden die deze delegatie zich vanuit de pers, de politiek en de beleidsmakers had gevormd. Dit verschil is ernstig, het blokkeert een juiste discussie over de te ontwikkelen of de verder toe te passen instrumenten om de sociale cohesie te stimuleren. Dit onderwerp dienen we met elkaar dus beter bespreekbaar te maken op basis van werkelijke feiten.

3.3 Sociale participatie (Social inclusion)

Dit thema heeft vooral betrekking op de wijze, waarop andere systemen – van de gemeentelijke bureaucratie, in de gezondheidszorg, of het welzijnswerk – zich opstellen voor het onderwijssysteem, opdat men met elkaar tot nieuwe projecten en daarmee samenhangende benaderingen kunt komen.

Vanuit de positie van een ROC, zoals de Mondriaan Onderwijsgroep is de vraag te stellen wat ze de stad te bieden heeft. Wethouders, verantwoordelijk voor gezondheidszorg, volkshuisvesting, sport of het bedrijfsleven roepen al bij voorbaat, "daar hebben we niets over te zeggen". Bestuurders en de hoofden van de ambtelijke diensten vertonen de neiging slechts dat te doen, waartoe ze de wettelijke opdracht hebben, dan wel waar ze directe bestuurlijke verantwoordelijkheid voor hebben. De wijze, waarop Mondriaan mee kon gaan doen met de Banenmarkt en de Werkbeurs sprak boekdelen. De institutionele belemmeringen en het wantrouwen zijn groot. Men blijkt niet goed in staat te zijn met elkaar een 'samenwerkend leiderschap' te organiseren. Dit is niet alleen in Den

Haag het geval, maar in elke grote stad en houdt verband met de actuele verwarring ten aanzien van de aard en de rol van de publieke sector, de semi-publieke sector en de niet-publieke sector. Als men hieraan niet een nieuwe wending kan geven, dan zal het ongenoegen alleen maar toenemen.

Het actuele primaat van het 'marktdenken' frustrereert ons collectief nieuwe methoden uit te vinden, waarmee we als publieke en semi-publieke organisaties en instellingen een nieuwe koers in te slaan. Zo is het denkbaar, dat vele van de Mondriaanleerlingen (jongeren en ouderen) via samenwerkingsverbanden met sportinstellingen tijdelijke rollen in de sportwereld spelen om hiermede nieuwe ervaringen op te doen, die dan weer verwerkt worden in lesprogramma's. Het lukte bijvoorbeeld met een project, dat de afdeling Dario Fo van de Mondriaan met het Residentie-orkest uitwerkte "Het Lied van Verdriet" en Jesus Christ Superstar". Zo merkte een leerling het volgende op na het hebben meegedaan aan dergelijke kunst- en cultuurprojecten: " ik heb veel geleerd van de taal en de gewoonten . Dat is natuurlijk erg belangrijk als ik ga werken. Nu kan ik verschillen tussen mijn eigen land en Nederland beter benoemen".

3.4 Handelingsvaardigheden (Social empowerment)

De kern van de zaak voor onderwijsinstellingen is, logischerwijs, te werken aan de social empowerment van leerlingen, van jong tot oud. Het gaat om het vergroten van capaciteiten om een rol in de sociale omgeving te kunnen spelen en zelf in eigen onderhoud te kunnen voorzien. Maar de Mondriaan onderwijsgroep kan eveneens wijzen op het leveren van bijdragen aan social empowerment buiten de wereld van het eigen onderwijs. Een aardig voorbeeld is de oudereducatie. Veel allochtone ouders willen weten wat hun kinderen op de peuterzaal of in het basis- of voortgezet onderwijs leren en waarom ze dat moeten leren zodat ze hun kinderen beter kunnen begeleiden. Ze leren contact met de school op te bouwen en te onderhouden. Anderstalige ouders leren de taal die nodig is om dit te bereiken en om volwaardig deel te kunnen nemen aan de Nederlandse samenleving. Daartoe werkt Mondriaan samen met basisscholen en peuterspeelzalen. De programma's" worden meestal op de basisscholen gegeven. Dit is tevens een goed voorbeeld van 'social inclusion", namelijk het openstellen van deze in de buurt gevestigde instellingen voor activiteiten van de Mondriaan onderwijsgroep, zoals dat ook in vele Haagse bibliotheek- en welzijnslocaties gebeurt. Het voortgezet algemeen volwassenen onderwijs (vavo) geldt ook als een voorbeeld, hoe te werken aan social empowerment. Dit wordt aangeboden aan mensen, die alsnog een diploma voortgezet onderwijs willen halen en willen doorstromen naar MBO of HBO. Daarnaast wordt er gewerkt met mensen die beter willen leren lezen, schrijven, spreken, rekenen en omgaan met de computer, of die extra vaardigheden voor het bedrijfsleven willen ontwikkelen.

4. Stedelijke ontwikkeling van Den Haag

De demografische verandering en de economische ontwikkelingen bieden mogelijke nieuwe aanknopingspunten om als instellingen uit verschillende sectoren gezamenlijk nieuwe richtingen in te slaan. Dit betekent, zoals opgemerkt, de schepping van gezamenlijk leiderschap. Daarvoor zijn ook gemeenschappelijke interpretaties noodzakelijk van de gevolgen van deze verandering en ontwikkelingen. Uit het bovenstaande mag blijken, dat er nogal wat werk is te verzetten om hiervoor de voorwaarden te scheppen. Het ontbreken van deze voorwaarden heeft er toe geleid dat de Mondriaan onderwijsgroep zich nog niet intensief met de stedelijke ontwikkeling van Den Haag heeft beziggehouden. Door zich steeds sterker te richten op de dialoog met belanghebbenden, zowel werkgevers als stadsbestuurders, moet het mogelijk zijn om het gezamenlijke belang van een sterke economie en een grotere sociale cohesie te realiseren en zo een bijdrage te leveren aan de kwaliteitsontwikkeling van de stad den Haag. Dan is weer de uitdaging hoe deze kwaliteitsontwikkeling op 'stedelijke wijze' uit te drukken.

Erik Staal – directie Vestia

Impressies van het gesprek van Erik Staal, directie van VESTIA, gehouden op 19 april 2005 in Rotterdam met Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

Vestia heeft huizen in Rotterdam en ook in de Haaglanden. In het laatste gebied beschikt ze over 24.000 woningen. Ze komt voort uit de gemeentelijke dienst en is nu een zelfstandige onderneming. Een zeer belangrijk aandachtspunt betreft de relatie tussen het wonen en de directe omgeving. Dit betekent dat het fysieke en het hiermede verbonden niet-fysieke bij deze organisatie sterk in de belangstelling staat. In het verlengde hiervan is onze opgave de wijk en de buurt waarin onze woningen staan vitaal te houden. Dit belang geldt logischerwijs ook voor buurten, waarin wij geen bezit hebben. We willen daarom met onze collega's een rol spelen in het beleid dat van stadsvernieuwing sociale vernieuwing nu revitalisering is gaan heten. Mensen willen over een keuze beschikken inzake de woonomgeving, de aard van de woning en de prijs ervan. De spanning schuilt in het feit dat vele mensen niet over voldoende (betaalbare) keuzen beschikken en daarom ergens 'moeten' wonen. Dit werkt niet ten gunste van de binding en het creatief omgaan met de sociale omgeving. Ze staan dan met de rug tegen de muur en laten de eigen verantwoordelijkheid voor de woonomgeving schieten. Voor sommige delen van Den Haag veroorzaakt dit problemen. Het staat los van de toegenomen multiculturaliteit. De illegaliteit is een andere kwestie, die niet minder problematisch is.

2. Algemene tendensen

Zodra de mogelijkheden afnemen om wijken in balans te houden dreigen ze af te glijden. Dan moet gezamenlijk worden ingegrepen. Maar wanneer gaat een wijk uit balans? Heeft dat te maken met de verandering van de sociale samenstelling, de afname van de kwaliteit van de omgeving, de verandering van de populatie, de aard van de voorzieningen? In een enkel geval is besloten een gehele straat (bijvoorbeeld in Spoorwijk) te slopen, omdat men te ver was afgegleden. Dit is ook besloten voor de Magneetstraat in Schevingen. Het lijkt vaak voor de ergste gevallen de enige oplossing. In dat geval sta je met elkaar voor de noodzaak een georkestreerde actie te ontwikkelen: (i) mensen moeten (tijdelijk) verkassen, (ii) er moet besloten worden welk woningtype te bouwen en waarom, (iii) het proces van herhuisvesting moet nadien van wal steken (met wie en waarom?). Dit veronderstelt het leggen van een verbinding tussen het fysieke proces, de sociale herstructurering en het geven van impulsen aan de economische infrastructuur. Dit vereist een samenwerking met publieke en private organisaties. Maar in Den Haag ontwaren we sterke schotten tussen deze organisaties, waardoor de georkestreerde actie nauwelijks van de grond kan komen. Op gemeentelijk niveau lijkt de tendens toe te nemen vanuit de afzonderlijke diensten zonder communicatie met anderen te denken en te handelen en de reeds bestaande schotten sterker te maken. Niet het gemeenschappelijke maar het afzonderlijke geeft de toon aan. De systemen binnen de gemeentelijke organisaties zijn met andere woorden niet op elkaar afgestemd. Dit stimuleert geenszins de schotten tussen private en semi-publieke organisaties af te breken.

Een tweede hiermee verbonden tendens is dat de budgetten specifiekere worden en volgens een ingewikkelde systematiek en uitgangspunten aangewend worden. Er ontstaat een veelheid van regels voor de 'accountability' van de afzonderlijke diensten en organisaties. De actuele budgetsystemen van de woningbouwcorporaties, de gezondheidszorg en het onderwijs – hun specifieke logica – komen niet meer met elkaar overeen. Binnen het gemeentelijke systeem vinden we hiervan een afspiegeling. De veelheid van 'potten' groeit met de dag. De gemeente als

'overkoepelend politiek lichaam' is de regie kwijt geraakt en laat zich leiden door de operaties van de afzonderlijke diensten.

De derde tendens verwijst naar de toename van de wens hierop te reageren. De woningbouwcorporaties doen dat momenteel. Zo pogen wij in bijvoorbeeld in Zuidwijk te Rotterdam de gemeente wat naar de zijlijn te krijgen om op uitvoeringsniveau ruimte te maken voor samenwerking met scholen, met het kleinbedrijf en met instanties voor de ontwikkeling van de zorg voor vooral ouderen. Hiermee beogen ook wij juist in het dagelijks leven de verbindingen aan te gaan, waarvoor flexibiliteit van voorzieningen en interventies is geboden. Juist dit wordt niet vanuit gemeentelijke zijde toegejuicht. Het inflexibele product-denken van het Rijk en de gemeente loopt ons immers voor de voeten. Vooral in Den Haag moeten gemeentelijke instanties worden verleid om creatiever met de eigen regels om te gaan, ten einde op de werkelijke (veelvoudige) vragen van burgers in te spelen. Organisaties dienen op de problematiek van mensen in te spelen en mensen hoeven zich niet te voegen naar regels, procedures, schotten etc. Deze contra-tendens heeft logischerwijs nadelen, omdat we het met elkaar moeten doen. De opheffing vereist een verregaande verandering van de gemeentelijke operaties.

De noodzaak van de contra-tendens is evident als we kijken naar de demografische veranderingen en de gevolgen hiervan. De opvang in bejaardenoordens en verpleeghuizen neemt af en mensen zullen langer thuis verblijven. Maar hierop zijn de woningen niet aangepast. Dit veronderstelt weer een samenwerking die (en zie boven) door het systeem van de schotten buitengewoon moeizaam gaat. Alleen al dit gegeven vereist van alle partners dat en (i) de aard van de fysieke voorzieningen veranderen en (ii) de aard van de zorgverlening. Deze verandering vereist een ander denken en ander handelen. Gemeentelijke en particuliere organisaties moeten zich aan de nieuwe tijd gaan aanpassen. Maar de systemen lijken zichzelf in stand te houden en de actoren ervan kijken liever naar gisteren.

3. De gevolgen voor de sociale kwaliteit

3.1 Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

Wat veel mensen niet begrijpen is dat door een betere interactie tussen bijvoorbeeld de woningbouwcorporatie en de huurder meer vertrouwen ontwikkeld kan worden en dat men daardoor meer oog krijgt voor de woning en de omgeving. Het gevoel van veiligheid neemt daarbij ook toe. In Duindorp hebben ze alle faciliteiten voor jongeren gesloten dus ze hebben niets te doen. Ze veroorzaken veelal last voor ouderen. De jeugdsociëteit is gesloten vanwege het gebrek aan kwaliteit van het gebouw en van het beheer. Iets dergelijks hebben we gezien in de Oranjeboomstraat. Maar dat is geen antwoord op wat er leeft onder de jongeren en wat er werkelijk moet gebeuren. Ze verspreiden zich dan als water door de stad. Wij zijn bij onze huurders langsgeslagen. Actief contact gezocht, vragen gesteld wat er wat aan de hand is, of ze zelf zich ook wat weerbaarder willen maken en hoe ze met jongeren willen omgaan. Het is een poging om zichtbaar aanwezig te zijn en de communicatie met de huurders te vergroten. Dat helpt aanzienlijk. En het inspireert mensen om zelf de handen uit de mouwen te steken. Ze hebben het gevoel, dat de organisatie, in dit geval Vestia, achter ze staat.

We besteden ook extra aandacht aan jongeren (starters) die nog geen woning hebben. Zij met name gevoelen de gevolgen van de haperende nieuwbouw en de trage doorstroming in bestaande woningen. Eind 2004 is voor Den Haag een eigen afdeling Jongerenhuisvesting opgericht. In prestatieafspraken tussen Vestia en de gemeente Den Haag is nu vastgelegd dat de slaagkansen van jongeren nauwelijks mag achterblijven bij die van andere woningzoekenden. Om dit te realiseren moeten we wel meer gaan sturen, door woningen voor jongeren te labelen. Hiermee willen we bijdragen aan de versterking van de sociaal-economische zekerheid van deze groep.

3.2 Sociale cohesie (Social cohesion)

Vooraf welzijnsorganisaties richten zich van oudsher op het thema van de sociale cohesie. Maar Vestia komt ze nauwelijks tegen. Ze lijken uit ons beeld verdwenen te zijn en de communicatie is

opgedroogd. Om politiekbudgettaire redenen zijn ook jeugdthons en buurthuizen gesloten en hiervoor zijn geen alternatieven ontwikkeld. Van oudsher waren de kerken buitengewoon belangrijk voor de sociale cohesie, maar hun rol neemt dramatisch af. Dit is niet het geval bij moslims. Onduidelijk is hoelang de rol van de moskeeën effectief blijft. Wat dit onderwerp betreft hebben wij zelf enige actie ondernomen. We zijn begonnen met het plan voor een 'buurtopzichter'. Vestia is bereid 50% van de kosten voor zijn rekening te nemen. Wij vroegen de gemeente het resterende deel te financieren omdat de opzichter immers in de 'openbare ruimte' zal optreden. Hij of zij vervult een preventieve functie om problemen te voorkomen die de bestaande cohesie ondermijnen. Maar het lijkt bij de gemeente niet van de grond te komen. Omdat ambtenaren van 8.00 uur tot 16.00 uur werken en buurtopzichteners van minstens 12.00 uur tot 20.00 uur nodig zijn moeten wij ze in dienst nemen. Zeker voor ouderen is dat belangrijk dat zij veilig tot 20.00 uur van de straat gebruik kunnen maken. Dat op zich veroorzaakt in de onderhandelingen bijna onoverkomelijke problemen. We hebben dat bij DSO, bij DSB en met de burgemeester aangekaart. Het lijkt niet te lukken.

3.3 *Sociale participatie (Social inclusion)*

Met onderdelen van de gezondheidszorg zijn de banden – enkele huisartsen uitgesloten – niet erg indrukwekkend, terwijl een effectieve samenwerking tot vernieuwing van zorgvoorzieningen in de woonomgeving kan leiden. Dit geldt niet voor onze contacten met Parnassia. We doen al enkele projecten met deze organisatie die als het ware een voorbode kunnen zijn van nieuwe met elkaar gedeelde voorzieningen. Het geschiedt niet op aanraden van gemeentelijke instellingen of op basis van hun steun. Om deze reden zoekt Vestia contact met Meavita, omdat deze organisatie wel oog heeft voor meervoudige behoeften en problemen voor de organisatie overstijgende onderwerpen.

De affiniteit tussen het onderwijs en de woningbouwcorporaties in Rotterdam is nog onzichtbaar in Den Haag. Het blijven daar twee verschillende werelden die hun feitelijk gemeenschappelijk onderwerp niet met elkaar weten te benoemen. Dit blokkeert de toegankelijkheid van het onderwijsstelsel voor onze huurders. Vooral ook lagere scholen kunnen een voorname rol spelen ter vergroting van de leefbaarheid maar daarvoor zijn openingen nodig. Blijven ze onzichtbaar dan kunnen volkshuisvesters van mensen vanuit het onderwijs daardoor niet gezamenlijk inspelen op behoeften van mensen, die met het gemeenschappelijk onderwerp zijn gerelateerd. Het betreft in feite de kwaliteit van de woonomgeving. Mensen kiezen ook voor de fysieke kwaliteit van de school. Dat kan in samenhang met de vergroting van de kwaliteit van woningen tot stand komen. Dit vereist een inspirerende rol van DSO in Den Haag, welke rol niet wordt gespeeld. DSO blijft een gesloten bolwerk, niet alleen voor het onderwijs of de volkshuisvesters, maar ook voor burgers. Het volgt zijn eigen bepaalde logica.

Voor het vergroten van de toegankelijkheid van systemen voor de burgers in de buurten en wijken is een kristallisatiepunt nodig, waarvoor de gemeente verantwoordelijk dient te zijn. Een kristallisatiepunt waarvan nieuwe initiatieven ter veranderingen van verouderde voorzieningen kunnen uitgaan. Dit ontbreekt in Den Haag. Als er iets in een huis veranderd moet worden, omdat de omstandigheden van de mensen hierom vragen, dan komt er een leger van mensen over de vloer. Een douche verplaatsen is gewoonweg onmogelijk. Als je een rollator nodig hebt moet je hemel en aarde bewegen. Dat er iets moet gebeuren mag wel blijken uit de problemen met de verpleeghuizen. Dit gesloten systeem lijkt vast te lopen.

3.4 *Handelingsvaardigheden (Social empowerment)*

Wat wij in de afgelopen jaren geleerd hebben is dat onze klantgerichtheid vertrouwen bij de huurders wekt en dat zij dit vertrouwen in positief handelen omzetten. In algemene zin betekent dit dat burgers het gevoel moeten hebben dat hun ervaringen, inzichten en capaciteiten worden gebruikt. Voor onze organisatie was het nodig haar oorspronkelijke benadering van aanbieder van huurwoningen te veranderen in een klantgestuurde organisatie. Wij hebben met dit proces veel ervaring opgedaan en deze ervaring is in andere sectoren van de stedelijke samenleving te gebruiken. Belangrijker nog is te weten dat wij hierdoor geen extra problemen hebben met allochtonen. De toename ervan biedt geen nieuwe vraagstukken of problemen indien men werkelijke consequenties uit de klantgerichtheid trekt. Als het terrein van de volkshuisvesting toegankelijker wordt dan gaan allochtonen zelf ook initiatieven ontplooien. Dan moet er ook met speciale wensen,

door hun cultuur bepaald, rekening gehouden worden. Daar is niets mis mee. En het vergroot de differentiatie in de bebouwde omgeving. Deze omkering is moeilijk maar het begint vruchten af te werpen.

4. *Naar de toekomst gekeken*

Er werken in Den Haag belangwekkende en competente organisaties, die zich verantwoordelijk voelen voor het in goede banen leiden van nieuwe ontwikkelingen. Maar hiervoor is een regie nodig om met elkaar tot een gedeelde visie over de toekomst van de stad en haar facetten te geraken. Deze visie kan dan weer uitgewerkt worden door andere echelons van deze organisaties in samenspraak met tal van betrokkenen. Maar hiervoor zijn nieuwe organisatiemodellen en communicatiemodellen nodig. In de stad Den Haag werken de effecten van de toegepaste modellen door de Rijks- en gemeentelijke overheden contraproductief. Ze blokkeren juist de verbindingen en de flexibiliteit van operaties. We staan voor een gemeenschappelijke opgave hiervoor de adequate vormen uit te vinden en tot nieuwe systemen ook van kennisoverdracht te geraken.

Jacques van Geest – directie Staedion

Impressies van het gesprek met Jacques van Geest, directie Staedion, op 19 april 2005 met Jan Heemskerk en Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

Vijf jaar geleden is Staedion als woningbouwcorporatie ontstaan op basis van een fusie van drie kleinere corporaties. Het was geen fusie van alleen de toenmalige directies maar vooral ook een, die gedragen is door alle medewerkers. De directie is voorts flink uitgedund. We hebben sinds de fusie vooral geïnvesteerd in zaken die bij onze klanten centraal staan. Voorts hebben we moeten investeren om het hoge tempo van de verandering van de wet- en regelgeving bij te houden, de verhouding tussen overheid en corporaties en de verandering van het investeringsklimaat. Het betreft dus zaken waar ook Vestia en Haag Wonen op moesten inspelen. Maar het veranderen is niet afgelopen. We lopen nu tegen de tendens van de Tweede Kamer aan, de corporaties meer onder de regie van het Rijk te krijgen. Dit ondermijnt de creativiteit van onze organisaties. Het lijkt verstandiger om scherpzinniger te contracteren over de te leveren prestaties. De reden is dat Kamerleden – aangemoedigd door het Ministerie VROM – vermoeden dat wij stinkend rijk zijn. We beschikken inderdaad over reserves, maar die liggen logischerwijs vast in onroerend goed. Voorts wordt van Staedion verwacht dat wij bijdragen aan de stedelijke vernieuwing van Den Haag, c.q. de herstructurering van sommige stadsdelen, en dat kost handen vol geld. Dit probleem geldt ook voor Haag Wonen. Vestia zit er beter voor. De rijke corporaties vind je echter op het platteland, waar de beheerskosten veel lager zijn. Het idee van het Rijk betekent een stap terug. Staedion wil vooruit en streeft er naar een creatieve en doeltreffende partner te worden van diverse afdelingen van de gemeente Den Haag. Onze contacten met de wethouders nemen ook toe.

2. Algemene tendensen

We lopen aan tegen de langdurige procedures, waardoor we de kans lopen ten tijde van de realisatie niet meer adequaat op de dan bestaande demografische, sociale en economische verhoudingen in te spelen. Dan is er ook nog het gebrek aan grond en de onwil van omliggende gemeenten een oplossing voor dit gebrek te bieden. De gemeentelijke verhoudingen zijn niet meer erg geschikt voor het oplossen van de problematiek, waarvoor de agglomeratie Haaglanden is komen te verkeren. Dit blijkt ook uit de stedelijke structuurvisie van DSO. Je merkt dat deze visie onder leiding van 'civiele technici' is gemaakt. Er zullen duizenden woningen worden gebouwd, maar waar? Dat wordt er niet bij verteld, hetgeen deze visie op drijfzand doet geraken. Deze dienst beschikt dan ook over onvoldoende kracht om de eigen plannen realistisch te maken. Daarbij is het ontbreken van geld om de voorgestelde investeringen te doen een groot probleem.

Als Staedion zijn we voor het benaderen van deze problematiek een niet al te gemakkelijke partner. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Vestia zijn onze woningen zeer verspreid over de stad. De meest heftige problemen bestaan in Spoorwijk en Duinoord. Dankzij de concentratie van bezit kan Vestia in deze wijk beter bijdragen aan de herstructurering en het garanderen van de herhuisvesting van de huidige bewoners. Door onze spreiding hebben wij meer de houding bij te dragen aan de verandering van wijken door de verbetering van bestaande woningen of de bouw van nieuwe woningen op plekken waar dat mogelijk is. In Zuidwest Den Haag is een stevige samenwerking met Vestia en Haag Wonen ontstaan, zodat daar vanuit ons ook aan de herstructurering bijgedragen kan worden. Met andere woorden het werken aan de herstructurering van Den Haag doet een appel op een meer effectieve samenwerking van o.a. de corporaties.

Het overleg inzake Zuidwest Den Haag beperkt zich echter tot de verandering van de fysieke omgeving. Van een integrale benadering van dit te vernieuwen stadsdeel is bijna geen sprake. In Transvaal wordt juist, om de integraliteit te benaderen, gewerkt met kunstenaars, maar dat zijn incidenten. De fysieke peiler blijft dominant. In het overleg komen wel andere aspecten op de agenda - het onderwijs, de gezondheidszorg, het welzijnswerk - maar als puntje bij paaltje komt gaat het over het fysieke en niet over het bouwen voor nieuwe sociale verhoudingen in Zuidwest. Ik heb vroeger in Nijmegen gewerkt en ben daardoor in staat het verschil te onderkennen. Toentertijd was in Nijmegen veel geld om juist te beantwoorden aan nieuwe opvattingen over sociale verhoudingen. Gedacht werd over bijvoorbeeld de plaats en positie van ouderen in buurten en de daarvoor noodzakelijk ruimtelijke condities. Dit denken vind je niet bij de voorbereiding van de herstructurering van Zuidwest Den Haag. Destijds zijn bij de opzet van de bouwkundige veranderingen van de wijk Morgenstond gesprekken gevoerd over het soort woningen die voor bepaalde categorieën nodig zijn en welke voorzieningen daarbij een complementaire functie kunnen vervullen. En dan komen de bulldozers en de uitkomsten van de gesprekken gaan in rook op. Hoe we met de sociale component van de bebouwde omgeving verder willen is onbekend. Dat het welzijnswerk op dramatische wijze tot het marginale van de samenleving is teruggedrongen zal met deze kwestie verband houden. Als Staedion hebben wij ook het antwoord hierop niet in huis.

3. Over sociale kwaliteit gesproken

3.1 Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

In Den Haag hebben we last van het feit dat grote groepen zijn 'uitgestoten' en niet meer deelnemen aan maatschappelijke processen. In bepaalde buurten treffen we de derde generatie werklozen aan. Als Staedion proberen wij ook - in samenwerking met andere sociale partners - voor huisvesting voor deze mensen te werken. Als we dit immers niet goed aanpakken krijgen we woonwageneffecten. We willen met andere woorden bijdragen aan meer sociale zekerheid in de sfeer van de huisvesting. Dit geldt ook voor ons streven om meer en betere aangepaste woningen voor ouderen te realiseren. De vergrijzing is aanzienlijk en het aantal zeer ouderen zal drastisch toenemen. Dit geldt zeker ook voor Zuidwest Den Haag. Een probleem is wel dat dergelijke mensen zo slecht voor zichzelf op kunnen komen. Ze hebben daarom onze steun en onze faciliteiten (en van Vestia en van Haag Wonen) nodig.

Zoals opgemerkt is het beleid erop gericht meer aandacht aan de positie van onze klanten te besteden. De uitdaging is hun positie in en rondom de woning veilig te stellen. Als voorbeeld is het aardig te wijzen op functioneren van een 'signaleringsploeg' van bewoners in het complex De Lamel aan de Neherkade. Wij bieden deze groep faciliteiten. De leden ervan lopen regelmatig langs de bergingen en garages en bellen de huismeester, indien zaken niet in order zijn, bergen vuil ontstaan of dat er in het wild is geplast. Zonder deze activiteiten zou de omgeving slechter worden en dat tast de positie van bewoners aan. En vergeleken met tien jaar geleden zijn er veel minder zwerfende vuilniszakken of rondslingerende fietsen. Het is een voorbeeld dat met andere is uit te breiden.

3.2 Sociale cohesie (social cohesion)

Om als Staedion een constructieve bijdrage aan de verbetering van sociale verhoudingen in buurten en wijken te leveren, nemen wij deel aan het plan voor een gezamenlijk 'voorzieningshart' in Laak-Noord. Dit plan wordt met Florence, de Esloo praktijkschool en de in deze buurt werkzame welzijnsorganisatie en de afdeling Public Health van de Dienst OC&W uitgewerkt. Een goede structuur van voorzieningen maakt Laak-Noord aantrekkelijk en dit werkt ook bevorderlijk voor de verkoop/verhuur van de te realiseren woningen in deze wijk. Het vervult immers een functie in het ontwikkelen van een aantrekkelijke sociale samenhang in de bebouwde omgeving. Er komen dan nieuwe mensen in de wijk, die bijdragen aan meer afwisseling en dat zal andere bewoners inspireren zich actiever op te stellen. Het is een antwoord op de passiviteit die vooral in achtergestelde buurten is te vinden. Een dergelijk voorzieningshart kan tevens een prima vertrekpunt vormen voor de implementatie van de WMO, dat voorts positieve gevolgen voor de cohesie kan hebben.

We zullen ook meer oog voor de huidige verhoudingen moeten krijgen om te weten, welke nieuwe methoden we kunnen toepassen om tot het noodzakelijk niveau van sociale cohesie te geraken. Vroeger waren de mensen godvruchtig, hadden oog voor de directe omgeving, stelde weinig eisen aan gemeentelijke diensten, waren kortom bescheidener. Wij krijgen nu met andere kenmerken van de populatie te maken. Dit noodzaakt ons na te denken hoe, gegeven de recente veranderingen, mensen opnieuw met elkaar leren samen te leven. Dan is de vraag, op welke wijze wij als woningcorporatie hieraan een bijdrage kunnen leveren. Voor dit thema zijn we meer open gaan staan.

3.3 *Sociale participatie (Social inclusion)*

Vanuit ons perspectief kan de vraag gesteld worden of andere instellingen en organisaties zich openstellen voor de bewoners, teneinde beter op hun behoeften in te spelen. Van onze bewoners horen wij al jarenlang klachten over de thuiszorg. Deze dienstverlening richt zich op te leveren producten en niet op wat mensen vragen aan bijvoorbeeld aandacht en aardigheid. De menselijke maat bij ziekenhuizen, zie bijvoorbeeld Westeinde Ziekenhuis, is zoek geraakt. Mensen lopen er soms verdoemd rond. Instellingen weten maar moeizaam op een laagdrempelige wijze te opereren. De opzet van de gezondheidszorg vanuit de Pius Kerk levert dan weer een voorbeeld van een wezenlijk vernieuwing op. Hierover kunnen we nadenken wat dit voorbeeld betekenen kan. Vanuit het politiek systeem worden bewoners vaak met de grillen van de raad geconfronteerd. Zitten de inwoners van Transvaal nu werkelijk op de 'brede scholengemeenschap' te wachten?

Omgekeerd kunnen wij ons als woningbouwcorporaties afvragen of wij de instellingen uit de andere sectoren wel voldoende uitdagen om op wensen en behoeften van onze bewoners in te gaan? Een uitzondering vormt Wateringsveld waar contacten met een veelheid van instellingen zijn ontstaan die iets voor de kwaliteit van de bebouwde omgeving hebben opgeleverd. Maar wij hebben evenmin onze ideeën uitgesproken over de marginalisering van het welzijnswerk. Dit hebben we toch met zijn allen zien gebeuren terwijl vooral deze sector een bemiddelende rol kan vervullen tussen de instellingen en de wereld van bewoners. Wat Nijmegen aan voorbeelden weet te geven van het op elkaar afstemmen van organisaties om de sociale component gestalte te geven is tot op heden in Den Haag niet gerealiseerd. We hebben daarom ook geen adequate beelden over het werk vanuit de andere sectoren. Daarover wordt niet werkelijk nagedacht. Alhoewel, er zijn toch ook weer goede voorbeelden, die op een verandering wijzen. We werken nauw samen met Florence, wij bouwen de accommodatie en zij regelen de zorg. Er ontstaat zo een inspirerend werkverband. Omdat we ervaringen hebben met het goedkoop bouwen zijn wij ook inzetbaar voor andere sectoren ook van het onderwijs of het welzijnswerk. Wij zijn met andere woorden als bouwers te gebruiken om aan behoeften te beantwoorden waarop velen vanuit het perspectief van andere sectoren willen inspelen.

3.4 *Handelingsvaardigheden (Social empowerment)*

Vanuit deze invalshoek zijn eveneens enkele reeds hierboven besproken onderwerpen opnieuw te benaderen. Onze bijdrage aan de ontwikkeling van bijvoorbeeld een 'voorzieningshart' in Laak-Noord is gebaseerd op de gedachte, dat daarmee ook onze huurders voor zichzelf over instrumenten komen te beschikken zich in Laak-Noord te ontplooien, beter gebruik te leren maken van voorzieningen uit andere sectoren etc. Dit geldt ook voor het voorbeeld van de 'signaleringsgroep' in het complex De Lamel. Dat vele onderdelen van het ziekenhuis Westeinde ons inziens boven de menselijke maat zijn uitgestegen heeft ook hiermee te maken. We behoeven in de toekomst nieuwe instrumenten voor ook de gezondheidszorg om aan deze invalshoek te kunnen werken. Daarom verwees ik ook naar het voorbeeld van de Pius Kerk. Het betreft voor Staedion nieuwe thema's, waarop we graag met andere partners in Den Haag willen voortborduren.

4. De stedelijke ontwikkeling van Den Haag

Globaal gesproken bestaat er in Den Haag geen visie over de stedelijke ontwikkeling van de stad in de ruime zin van het woord (waarin de sociale component is verwerkt). Er wordt gewerkt met visies over stadsdelen als Zuidwest. Zo bestond een overeenstemming voor Morgenstond met managers uit de welzijnssector en de sector van de gezondheidszorg hoe aan de infrastructuur van Morgenstond, vanuit deze sectoren en de onze, een nieuwe wending te geven. Zo vindt er een discussie plaats over de besteding van 66 miljoen euro voor de vernieuwing van Transvaal. We trekken samen op met vertegenwoordigers van het Rijk van de gemeente om op basis van nieuwe visies aan Transvaal te werken. Volgens mij loopt de gemeente Den Haag hiermee voorop. Er staan vele plannen op stapel. In Amsterdam is de ontwikkeling min of meer stopgezet. Rotterdam begint weer aardig aan te trekken. Weliswaar blijven de visies over de stadsdelen in Den Haag in hoge mate beperkt tot de fysieke aspecten. In het voortraject moet veel effectiever de sociale component bij de ontwikkelingen betrokken worden. Nu is Stadsontwikkeling hiervoor verantwoordelijk en niet de in Den Haag verantwoordelijke actoren. Het gevolg is dan ook, en het is reeds aangestipt, dat zodra de bulldozers komen alle voorbesprekingen over het 'niet-fysieke deel' onder het zand worden geschoven.

Als Staedion hebben wij ons eigenlijk altijd hierbij veel te gemakkelijk neergelegd. We beschikken niet over werkrelaties met het onderwijs of de gezondheidszorg die tot de vernieuwing van de (fysiek bepaalde) visies geraken. Met Florence worden nu de eerste stappen gezet. De afgelopen dertig jaar zijn in feite een drama geweest. Overal is tegelijkertijd gesloopt en gebouwd en wel met minimaal geld en op een truttige wijze. Bijna de gehele Schilderswijk ging plat. De toenmalige sociale infrastructuur is daarmee in mist opgegaan. Ook de voorgangers van Staedion hebben dit maar laten geschieden. Ze stonden klaar als slechts uitvoerders van een 'masterplan'. Er is niet gebouwd voor de buurt. Er zijn volksverhuizingen op gang gebracht om geheel nieuwe buurten met nieuwe inwoners te kunnen bouwen. Deze dertig jaar laten zien dat we met elkaar een nieuwe koers moeten inslaan. Je mag geschiedenis niet wegvegen.

En nu is weer de nota stedelijke structuurvisie geheel gericht op het fysieke, alsof er in Den Haag geen mensen wonen met hun geschiedenissen, ideeën en bepaalde sociale verhoudingen. We zullen hierop met elkaar een antwoord moeten formuleren, waarin de kennis van zaken over de sectoren gezondheidszorg, sport, onderwijs, het welzijnswerk en de volkshuisvesting tot hun recht kunnen komen. Dit veronderstelt een nieuwe en moderne vorm van samenwerking, die momenteel nog niet bestaat. Maar de methode van dertig jaar geleden, deze fundamentele 'top-down benadering', mogen we niet meer accepteren. De uitdaging is dus met elkaar vast te stellen wat een 'integrale benadering' ter ontwikkeling van Den Haag precies inhoudt en hoe we dat kunnen realiseren.

Wim Gestel en Annius Hoornstra – directie Haag Wonen

Impressies van het gesprek met Wim Gestel en Annius Hoornstra, directie Haag Wonen te Den Haag op 20 april 2005 met Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

Haag Wonen is een van de drie woningcorporaties in Den Haag. Jarenlang was Haag Wonen ingedeeld bij de zogenaamde B-corporaties. Het betreft de categorie van corporaties die financieel minder daadkrachtig zijn. Door een sober financieel beleid, meevallende lage rentes en een fors verkoopprogramma is Haag Wonen begin 2005 bij de A-categorie ingedeeld namelijk bij die corporaties die royaal solvabel zijn. Wij hebben de behoefte onze onderneming ook goed te profileren. Net als de andere corporaties kunnen we woningen goed bouwen. Daarom richten we ons nu tevens op de omgeving, te weten op de fysieke context en sociale context van onze woningen. We zoeken daarom partners uit andere sectoren om aan het eerste en het tweede aspect te werken en onze contacten met de bewoners te verdiepen. Voor gemeentebestuurders is dit nogal onwennig. Ze werken nog met de oude beelden over de corporaties als slechts uitvoerders van politiek beleid in het hoofd. Van de uitwerking van ons nieuw beleid zullen we enkele voorbeelden geven.

2. Tendensen en opvattingen

Tot de zeventiger jaren waren wij inderdaad uitvoerders van het Rijksbeleid. Sindsdien maakt Haag Wonen een proces door van een sterker wordende autonomie. Dit dient bekroond te worden met een duidelijk beleid (zie het accent op de omgeving van de woningen). Maar op gemeentelijk niveau worden wij niet als zodanig gezien. Het oude systeem van besturen met nota's blijft doorgaan en ze worden kennelijk als richtlijnen voor particuliere en publieke organisaties verspreid. Hiermee blijft een top-down benadering van kracht. Maar dat werkt niet meer, omdat corporaties (en ziekenhuizen of middelbare scholen) niet zomaar van bovenaf te sturen zijn. De complexiteit van het dagelijks leven vereist ook particuliere organisaties die redelijk autonoom kunnen handelen. Bij grote projecten dienen netwerken van spelers gecreëerd te worden die elk vanuit de eigen verantwoordelijkheid aan de gezamenlijke onderneming gaan werken. Van deze 'netwerkcultuur' is nog geen sprake. En we zien geen signalen vanuit het politiek systeem dat er iets gaat veranderen.

Het tweede hiermee samenhangende punt is dat gemeentelijke beleid budget gestuurd is. Het denken over de inhoud van grote projecten wordt grotendeels bepaald door de aard van beschikbare budgetten (met hun eigen doeleinden en randvoorwaarden), dus van wat financieel mogelijk is gegeven deze budgetten. Dit wordt heel duidelijk bij de vertaling van het Grote Stedenbeleid. Het accent ligt op de wijze, hoe de gemeente (vergeleken de andere grote steden) snel en effectief geld 'kan wegzetten' en niet hoe te investeren in terdege met elkaar voorbereide projecten. Dit gaat ten koste van te ontwikkelen visies over vormen van samenwerking en over te behalen doeleinden (voor complexe projecten). Als Haag Wonen hebben wij dan ook de meeste baat bij gemeentelijke samenwerking op uitvoerend niveau. Ons antwoord op dit probleem is zo pragmatisch mogelijk te opereren. De wethouder functioneerde vroeger als de spil in het toenmalige netwerk (van uitvoerders zonder enige autonomie). Nu moeten wij investeren in het zoeken naar ambtenaren die de 'potjes' beheren. Uit pure armoe doen anderen dat ook zodat van afstemming en samenhang weinig sprake is. Deze preoccupatie met budgetten leidt er ook toe dat op ambtelijk niveau de kennis over de verhoudingen in de dagelijkse leefwereld afneemt. Bij de Schilderswijk of Schevingen bestaan wel beelden, maar steeds minder inzichten. De logica van dit systeem leidt tot een zekere vervreemding van het ambtelijke systeem en de dagelijkse wereld.

Dan komen we bij een derde punt. Bij ons ontstaat de neiging, gezien de politiek-bureaucratische hobbels, zo veel mogelijk buiten het gezichtsveld van de overheden te opereren. Ook in het platform-Zuidwest, waarin we grote interesse hebben, worden zoveel mogelijk zaken buiten het formele beleid om gedaan. Alhoewel de goede vormen daarmee hebben we nog niet gevonden. Als het gaat over de stedelijke ontwikkeling van Den Haag is dat een probleem. Het bevordert geenszins een aantrekkelijk proces met gelijke partners om tot deze ontwikkeling te geraken. Dit veroorzaakt ook problemen met de uitvoering van de toekomstige WMO. Gewenst wordt een snelle organisatie van steunpunten in de wijken. Maar de traagheid van het gemeentelijke systeem en vooral de relatieve onbekendheid met de dagelijkse realiteit vormen hiervoor een ernstige belemmering.

Gezien vanuit de ervaring met ons nieuwe beleid kunnen we een vierde punt noemen. De neiging blijft hardnekkig bestaan om naar buurten en wijken in Den Haag te kijken met de bril op van een niet bereidwillige autochtoon. De conclusie is dan dat de bevolking in bijvoorbeeld de Schilderswijk niet is geïntegreerd. Mensen die de Schilderswijk 'vanuit de straat' bezien kunnen ontdekken dat wel representanten van minstens 90 verschillende culturen moeiteloos met elkaar samenleven. Het is werkelijk de meest levendige wijk van Den Haag. Hier heeft jarenlang een proces van integratie plaatsgevonden. Het wijkt overigens af van de 'officiële' definitie van integratie. Zijn mensen die al dertig jaar tevreden in deze wijk wonen en leven moeten en over een veelheid van contacten beschikken dan niet geïntegreerd? En is een willekeurige bewoner in Wassenaar, die nagenoeg geen contacten onderhoudt met zijn of haar burens, dan wel geïntegreerd?

Deze negatieve interpretatie werkt schadelijk en belemmert mensen uit het onderwijs, de volkshuisvesting, de gezondheidszorg of het welzijnswerk om te bouwen op de positieve aspecten, in dit geval, van de Schilderswijk. Maar natuurlijk ook de Schilderswijk heeft te kampen met het sluiten van winkels en kleine bedrijven die voor de noodzakelijke bedrijfstechnische infrastructuur van een leefbare wijk moeten zorgdragen. Dit is een wezenlijk probleem. Maar dan vinden we hier een grote vitaliteit om hierop antwoorden te formuleren. Er gebeurt van alles en nog wat. Inderdaad verschillen Haagse wijken sterker in huishoudinkomen, aantallen werklozen en etnische samenstelling dan wijken in andere steden. Is dat een probleem? Het kan best zijn dat bewoners er voor kiezen om bij elkaar te wonen. Het blijft dan wel noodzakelijk dat er keuzemogelijkheden zijn en daar ontbreekt het aan. Het ontbreken van deze mogelijkheid is een probleem. Collectief gesproken lijken we ons te richten op non-problemen en verliezen daarmee werkelijke problemen uit het oog.

3. Over sociale kwaliteit gesproken.

3.1. Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

Wat ons werk betreft slaat dit onderwerp op het ontwikkelen van goede woonomstandigheden. Met het bouwen van woningen is dat onze core-business. We hechten er daarom aan met bewonerscommissies te werken en ze ook handen en voeten te geven. De leden ervan wijzen ons op vormen van verwaarlozing, op bijzondere behoeften van medebewoners, op technologische gebreken. Daarbij krijgen we meer inzicht in de dynamiek die bestaat in straten waar wij over woningen beschikken. Er ontstaat in vele gevallen een eigen economie waarop wij – met verandering van panden – positief kunnen inspelen. Kennis hierover moet eigenlijk meer bekend worden gemaakt. Er bestaat ook behoefte aan sociale veiligheid rondom de woning. In dit verband is het ook aardig te wijzen op de toename van de samenwerking met de politie. Bij ruzies, geluidsoverlast of bij psychische uitbarstingen gaan politie en onze mensen vaak samen op pad.

Een tweede aspect is dat 'het wonen' in een ruime zin van het woord opgevat moet worden. Om een redelijk bestaan te hebben behoeven mensen een goede infrastructuur. Dit geldt vooral ouderen, gehandicapten en kinderen. Voor hiervoor zijn zorginstellingen meer aanspreekbaar. Onze samenwerking met deze sector (en die van Vestia en Staedion) is de laatste jaren daarom aanzienlijk toegenomen. De ervaring van corporaties met bouwen als zodanig is groot en wij zijn in staat voor zorginstellingen goed en goedkoop te kunnen bouwen. Wij nemen dan veelal de

huisvesting sec van kleinschalige eenheden voor onze rekening en zij richten zich op de zorg in en rondom het huis. Het

voordeel hiervan is dat gehandicapten, ouderen of mensen met psychische problemen beter kunnen integreren in de buurt. Vooral bij nieuwbouw is dit mogelijk. Een aardig voorbeeld hiervan is het nieuwe wooncomplex op de hoek van de Vaillantlaan: 35 koopwoningen en een wooncomplex voor ouderen en verstandelijk gehandicapten van Surinaams-Hindoestaanse afkomst.

3.2 *Sociale cohesie (Social Cohesion)*

Het voorbeeld van de Vaillantlaan – dat in principe in andere buurten herhaalbaar is – is niet alleen gericht op de wooncondities in de ruime zin van het woord maar ook op het mogelijk maken dat bijzondere doelgroepen beter integreren met de directe omgeving. De zorginstellingen die hierbij betrokken zijn besteden hun energie aan het begeleiden van mensen om dit doel na te streven. De plannen zijn daartoe beoordeeld door het Regionaal Patiënten Consumenten Platform, Arcares, en het zorgkantoor regio Haaglanden. Gezegd moet worden dat Haag Wonen ten eerste veel meer aandacht voor dit thema heeft gekregen en meer is open gaan staan voor samenwerking met organisaties in de gezondheidszorg. Daarbij moeten we opmerken dat wij het welzijnswerk niet weten te vinden (zie onder).

Een aardig voorbeeld voor het stimuleren van cohesie op kleine schaal biedt het experiment in de Erasmusflat in Den Haag Zuidwest. Onze huurders van deze flat kunnen gebruik maken van Flatnet, een digitaal ontmoetingsplek van alle bewoners. Haag Wonen heeft deze mensen van alles aangeboden op het gebied van computers, systeembeheer, internet en de faciliteiten voor een internetcafé. Het is voor ons een soort proeftuin.

De samenhang die in feite in de Schilderwijk bestaat wordt niet erkend, vanwege de verstarde definitie van integratie. Daarom worden bewoners vanuit de overheid ook niet gestimuleerd deze bijzondere en bestaande samenhang te onderbouwen. Er komen bijvoorbeeld geen taallessen gericht op deze specifieke samenhang.

3.3 *Sociale Participatie (Social inclusion)*

Wij bespraken al de aandacht voor bewonerscommissies en op het openstellen van aspecten van onze corporatie (vooral de technische diensten) om sneller en beter op behoeften van bewoners in te spelen. Met de toenemende autonomie van onze organisatie kun je ook beter aspecten ervan openstellen en toegankelijk maken. Wij beschikken nu over meer bewegingsvrijheid. In de oude vorm, als louter uitvoerder, was de neiging tot geslotenheid groot. Vanuit deze ervaring gezien komen scholen bij ons nog over als gesloten bolwerken en dat geldt ook voor ziekenhuizen. Maar indien wij er in slagen ons nieuwe beleid nog meer handen en voeten te geven kunnen wij mogelijk deze systemen ook stimuleren, met ons aan nieuwe vormen te werken. En dat loont als we het project van de Vaillantlaan bezien.

3.4 *Handelingsvaardigheden (Social empowerment)*

Als we het faciliteren van bewonerscommissies nog beter kunnen ontwikkelen dan vergroot je daarmee de capaciteit van onze bewoners om beter op de dreigende vervuiling in te spelen, beter de corporaties in te schakelen en met Haag Wonen krachtadiger voor het behouden van sociale veiligheid op te komen. We kampen hiermee wel met een probleem. Traditionele bewonersparticipatie werkt in multiculturele omstandigheden niet. Daarvoor moeten we met elkaar iets nieuws bedenken. Moslim mensen vinden onveiligheid, troep op straat, onaardig gedrag ook vreselijk. Maar ze kennen niet de wijze waarop dat in Haagse omstandigheden aan te pakken. We moeten dit eerst erkennen om daarna aan nieuwe vormen van zelforganisatie inzake deze onderwerpen te kunnen bijdragen.

Met name welzijnsorganisaties zouden hierbij een belangrijke rol moeten spelen. Maar het overheidsbeleid (het politieke systeem) heeft met bezuinigingen deze sector bijna plat gelegd met faillissementen als slotakkoord. Omdat we weer 'opnieuw leren samenleven' – we hebben te maken met verruwing, met een toename van onveiligheid in de omgeving, met een toename van kwetsbare

groepen – zou juist de welzijnsector hierbij het voortouw moeten nemen. In Zuidwest is echter van samenwerking van onze organisatie met het welzijnswerk nagenoeg geen sprake en dat geldt ook voor de Schilderswijk. Dat is dramatisch. Wij hebben dit jarenlang zien aankomen maar als corporaties hebben we hierover het zwijgen toegedaan. We hebben niet onze inzichten gebruikt om de politiek op de onophoudelijke afbraak van deze sector te bekritisieren. Je ziet bij de corporaties, dus ook bij Haag Wonen, dat ze zelf op dit terrein initiatieven gaan nemen. In tegenstelling tot het voorbeeld van de Vaillantlaan - waarbij de samenwerking met een zorginstelling is ontstaan – gaan wij nu zelf maatregelen nemen om bewonerscommissies te faciliteren, met het leefbaarheidsprojecten etc. Wij stuiten dan op vragen, die we o.a. met de gemeente ambtenaren willen bespreken en oplossen. Dit stuit op grote verbazing, omdat we nog steeds als slechts uitvoerders, als beheerders van onroerend goed worden beschouwd.

4. De stedelijke ontwikkeling

De structuurnota voor de stedelijke ontwikkeling is een grote stap vooruit. Groei en bouwen is het devies. Welke visie is er op de upgrading of integratie in de stad van wijken als bijvoorbeeld Laak? Laak is grotendeels in handen van particulieren met grote sociale problemen en te weinig bezig van corporaties om vanuit die hoek voldoende krachtige signalen te kunnen verwachten. Zoals we opmerkten zijn de mogelijkheden en vooral potenties van de Schilderswijk niet begrepen, ook niet door de schrijvers van deze nota. Je leest er niets over. Als Den Haag internationaal op de kaart gezet moet worden dienen we dan ook niet internationaal op de kaart te zetten wat we met de onderkant van de Haagse samenleving doen en wat doen we dan precies met elkaar met dit onderwerp?

Het tweede aspect dat ten behoeve van de stedelijke ontwikkeling veranderd dient te worden is het vergroten van openheid van de sectoren volkshuisvesting, onderwijs, het welzijnswerk en de gezondheidszorg naar elkaar toe overeenkomstig de voorbeelden, die we in Den Haag op kleine schaal reeds kunnen vinden. Dit vereist een systematisch aanpak met een visie, die we niet in nota's zullen vinden.

Het derde aspect is dat de politiek-bestuurlijke benadering van deze processen uit het verleden dateert en niet op een moderne leest is geschoeid. Nogmaals, budget bestuurde operaties maken processen ter ontwikkeling van de stedelijke aspecten onmogelijk. Dergelijke operaties richten zich op details, op onderdelen en niet op het geheel. Ze maken de afstemming van investeringen op de korte termijn, de middellange termijn en de lange termijn vrijwel onmogelijk

Met de implementatie van de WMO zullen steunpunten moeten komen, die verankerd zijn in de vier sectoren. Het gemeentebestuur weet hiervoor nog niet de geschikte methode te ontwikkelen vanwege verouderde bestuurstechnieken die de bestaande fragmentatie eerder bevestigen dan opheffen. Dit gaat ten kosten van de bewoners van Den Haag.

Vanuit Haag Wonen leeft het besef dat de huidige verhoudingen, waarover in het bovenstaande is gesproken, te verklaren zijn uit processen in de afgelopen jaren. Het gaat ons in dit betoog niet om kritiek te uiten op gemeentelijke instanties of instellingen uit tal van sectoren. Ons gaat het vooral om argumenten aan te dragen dat een 'op inhoud gerichte netwerkachtige samenwerking' van gemeentelijke instanties en particuliere organisaties uit de wereld van de volkshuisvesting, sport, onderwijs, welzijnswerk, de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening en de politie een voorwaarde is om de stad te ontwikkelen in de richting, die voor al haar inwoners aantrekkelijk is. Daaraan wil Haag Wonen tijd en energie besteden.

Chiel Huffmeijer – directie Haga Ziekenhuis

Impressies van het gesprek met Chiel Huffmeijer, directie Haga Ziekenhuis, gehouden in Den Haag op 19 april 2005 met Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

Sinds 1 juli 2004 vormen Ziekenhuis Leyenburg, het Juliana Kinderziekenhuis en het Rode Kruis Ziekenhuis in Den Haag het Haga-Ziekenhuis. Dit kent drie locaties Juliana, Rode Kruis en Leyenburg. Met de fusie ontstond een van de grootste algemene ziekenhuizen in Nederland. In het Haga-Ziekenhuis werken 3.500 mensen, waaronder 190 medisch specialisten. De verdieping en verbreding van het patiënten zorgaanbod van de fusiepartners was de belangrijkste drijfveer voor het aangaan van de fusie. Bovendien konden de ziekenhuizen door de fusie hun financiële positie aanzienlijk versterken. Door deze fusie is het Haga-Ziekenhuis in Den Haag een belangrijke factor geworden. Ten eerste zal de fusie ruimtelijke veranderingen van de onderdelen van deze intramurale organisatie mogelijk maken. Daardoor kunnen ze beter worden verspreid over Den Haag en omstreken om doeltreffender op nieuwe behoeften van mensen te kunnen inspelen (ook qua overbruggen van afstanden) en kan dit proces zich gaan richten op de toekomstige inrichting van het stedelijke milieu. Ten tweede is het Haga-complex een belangrijke bron van werkgelegenheid voor Den Haag. De bedoelde verandering kan dan met vereende krachten vanuit andere organisaties in Den Haag tevens een positieve bijdrage aan de werkgelegenheid leveren. Ten derde wordt het Haga-Ziekenhuis een van de grootste opleidingsziekenhuizen in Nederland. Het ziekenhuis is erkend opleidingsziekenhuis voor 21 medisch specialismen. Daarnaast biedt het ziekenhuis een groot aanbod aan verpleegkundige en paramedische opleidingen. Het leidt dus mensen op of biedt nascholing aan van de keuken, systeembeheer, schoonmaken, administratie tot verpleging, medische zorg en tal van specialismen, alsmede in 'high-tech research and development'. Wij besteden met andere woorden veel tijd en energie aan 'Research and Development' (R&D).

2. Algemene tendensen

Ook als ziekenhuis krijgen wij te maken met nieuwe behoeften, die voortvloeien uit o.a. demografische veranderingen. We kunnen eigenlijk niet volstaan met de medische interventies op locatie zonder oog te hebben wat er daarna met de patiënt gebeurt. Daardoor zijn wij steeds meer betrokken geraakt bij verschillende 'ketens' van te leveren zorg. Dit impliceert dat wij met andere partners deze ketens moeten realiseren. Neem de casus van de gebroken heup van een vrouw van 80 jaar. Moet de revalidatie thuis plaatsvinden en hoe dan wel? Als intramurale organisatie zijn wij meer en meer geneigd hierover met anderen te denken en aan nieuwe vormen van zorg te werken. De plannen voor zorghotels in Nederland komen uit deze neiging voort, wat men er ook van mag vinden. Een tweede hiermee verbonden tendens is dat wij meer samen plannen ontvouwen met partners als Meavita en Vestia, respectievelijk de thuiszorgorganisatie en de woningbouwcorporatie. Deze partners zijn deskundig op gebieden, die een onderdeel uitmaken van de 'ketens' van zorg- en dienstverlening. Het ligt in de lijn der verwachting dat deze vernieuwing ook effecten gaat hebben op ons denken over de wenselijke aard van toekomstige ziekenhuizen. Heel uitdrukkelijk willen wij hierin niet opereren als een statische factor. Inzake de locatie van ons ziekenhuis Leijenburg wordt nu gedacht aan de opzet van transmurale zorg. Daarvoor zijn deze partners (en gelijksoortige andere partners) noodzakelijk.

Een derde tendens is dat wij in dit proces steeds minder actieve steun vanuit gemeentelijke zijde ondervinden. Dit komt, omdat bedoelde processen dwars door de sectoren heen lopen. Ze vereisen

tal van nieuwe deelverbindingen van bestaande gemeentelijke diensten, die kennelijk niet in staat zijn deze flexibiliteit op te brengen. De wethouder gezondheidszorg en haar adviseurs hebben logischerwijs uitdrukkelijke meningen over deelaspecten van de zorg- en dienstverlening maar beschikken niet over een visie over het gehele complex van de 'ketens' van zorg en de ruimtelijke uitdrukking hiervan. We worden niet gevoed vanuit het gemeentebestuur als de verantwoordelijke instantie voor de Haagse samenleving. Het ontbreekt aan een overkoepelende regie (of beter: comprehensive approach) om het proces van verandering in bepaalde banen te leiden. Wij zijn niet alleen een (i) ziekenhuis (complex) in de enge zin van het woord, maar tevens (ii) een factor voor de Haagse werkgelegenheid en (iii) een groot opleidingscentrum. Vanuit het gemeentelijke worden geen conclusies uit deze feitelijke combinatie getrokken. We ontberen de gesprekspartners voor het ontwikkelen en veranderen van de verbinding van deze drie aspecten.

3. De gevolgen voor sociale kwaliteit

3.1. Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

Uit het bovenstaande vloeit voort dat we met niet-gemeentelijke partners op de verandering van behoeften moeten inspelen, voortkomende uit demografische en sociaal-economische veranderingen. Het is ook een gevolg van bijvoorbeeld de afname van de traditionele 'mantelzorg' door vooral familieleden. De te voorspellen afname vereist nieuwe antwoorden. Voorts hebben bijvoorbeeld allochtonen meer last van hart- en vaatziekten, die door ook de leefwijze en omstandigheden worden veroorzaakt. Daar moet iets aan gebeuren. Het gemeenschappelijk denken hierover staat nog in de kinderschoenen. Door de vergrijzing gaat de vermindering van de mantelzorg gevolgen hebben. Misschien komen er niet veel meer inwoners boven de 65 jaar, maar hiervan gaan ouderen van boven de 80 jaar een groter aandeel uitmaken. Die gebruiken jaarlijks aan zorg en medische interventies meer dan jongeren gedurende hun leven van de 20^e tot het 40^e jaar. De zorgverzekeraar AZIVO wordt dan ook geconfronteerd met steeds grotere wachtlijsten. Dit betekent dat er andere zorg nodig is met gevolgen voor de ruimtelijke condities. Het gesprek hierover is momenteel te gering, wordt niet geregisseerd en het ontbeert een visie over de nabije toekomst. Het kost de grootste moeite de bestaande verhoudingen te doorbreken. We nemen daarom tal van initiatieven om aan de dynamiek in Den Haag een bijdrage te leveren (zie onder).

Een geheel ander aspect is dat door het gedrag van veel mensen wij meer en meer aan bewaking en beveiliging moeten doen. Mensen stellen zich soms als veeleisende consumenten op en dat kan beroerde gevolgen hebben voor ons personeel. Maar dit punt geldt ook bijvoorbeeld de huisarts. Ga maar eens 's avonds laat ergens op bezoek in een buurt, waar de verhoudingen niet al te plezierig zijn. De argeloosheid is verdwenen. Het gaat hier om de veiligheid als een ander aspect van 'security', waarvan dan ook weer andere mensen de dupe zijn. De ingang van de spoedeisende hulp is niet meer zo gastvrij als vroeger. Hierop zijn wel weer antwoorden te formuleren, die tot andere ruimtelijke en sociale vormen moeten leiden. Met andere woorden, ook voor dit punt staan we voor de uitdaging, hoe we met de onvermijdelijke veranderingen creatief om kunnen gaan. Het heeft geen zin om dit als ziekenhuis alleen te doordenken. Natuurlijk, wij zullen vernuftige beveiligingssystemen ontwikkelen, maar dat betekent nog niet dat we een antwoord hebben gegeven op dit nieuwe aspect van onze samenleving.

Een volgend element van dit thema over 'security' in de ruime zin van het woord is, dat mensen het gevoel moeten hebben thuis, als het werkelijk nodig is, geholpen te kunnen worden. Dit vereist, gegeven de veranderingen, een ontwikkeling van nieuwe 'producten'. Hierover zijn we in gesprek met bijvoorbeeld Meavita. En hier liggen natuurlijk grote kansen. Philips is momenteel zeer gericht op het ontwikkelen van nieuwe technieken, die ook thuis toepasbaar zijn. Om de medische interventies, hulp- en zorg voor mensen te garanderen kunnen we minder afhankelijk worden van de traditioneel bepaalde accommodatie van de intramurale zorg, omdat binnen afzienbare tijd steeds meer buiten de muren van het intramurale met andere partners te verrichten en te verzorgen valt. Het domein van de voorzorg en de nazorg kan steeds belangrijker worden. Wat betekent dit nu op macroniveau?

3.2. *Sociale cohesie (Social cohesion)*

Dat zorgsystemen een belangrijke rol kunnen spelen voor het onderbouwen en verder ontwikkelen van sociale cohesie lijkt niet geweten te worden. Het is opvallend dat in het officiële debat over dit thema nimmer naar bijvoorbeeld ziekenhuizen wordt verwezen. Daarom wordt de vraag ook niet gesteld wat er aan ziekenhuizen (inhoudelijk en ruimtelijk) in de toekomst veranderd moet worden om inderdaad een bijdrage aan de sociale cohesie te leveren. Het voorbeeld van de Pius-X kerk dient niet alleen bezien te worden vanuit het aspect van adequaat aanbod op buurtniveau van de (medische) zorg- en dienstverlening (zie het thema socio-economische zekerheid) maar ook vanuit het aspect van sociale cohesie. Het gaat als een nieuw kristallisatiepunt fungeren in zijn directe omgeving. Wat betekent dit voor de mensen, wat leren we hiervan en hoe kunnen we op basis van bereikte kennis nieuwe stappen zetten? Wij hebben hieraan een bijdrage geleverd. In de Pius-X kerk hebben ook specialisten van ons spreekuur. Deze verschuiving van intramuraal naar extramuraal kan dus 1000x uitvergroet worden. In Wateringsveld zijn wij ook, met dit denken in ons hoofd, met huisartsen bezig. Wij laten het overigens aan hen over. Willen zij dichter bij een ziekenhuisgebouw staan of geheel los hiervan in de wijk. Willen zij van ons enige sturing of geheel zelfstandig zijn. Ons beleid is te denken over de toekomstige versterking van de extramurale zorg, waaraan de intramurale zorg haar diensten gaan aanbieden. Dit beleid moet mogelijkerwijs beter uitgedrukt worden. Hiermee wil gezegd zijn dat maatschappelijk geïnvesteerd moet worden in de verandering van de medische en niet-medische hulp-, zorg- en dienstverlening, opdat het ook functioneel voor de sociale cohesie gaat worden.

3.3 *Sociale participatie (Social inclusion)*

Het voorbeeld van de Pius-X kerk leert ons ook iets over de grotere toegankelijkheid van de medische zorg. Omdat we hiermee verder kunnen werken aan de verbinding tussen het extramurale en het intramurale bieden we voor bewoners als patiënten meer mogelijkheden om zicht op de aard van o.,a. onze intramurale dienstverlening te gaan vergroten. Dit kan geen patiënt op zijn of haar eentje. Hiervoor is een instrument nodig, dat in de Pius-X kerk in feite – mogelijk nog impliceert – wordt geboden. Wij werken, zoals boven opgemerkt, ook bewust aan de verwerking van verbindingen in de extramurale zorg opdat de wisselwerking met de intramurale zorg aan transparantie kan winnen. Deze wisselwerking zal ons dan de handvatten bieden voor noodzakelijk geachte veranderingen in de toekomst. De ICT-middelen leveren de technische instrumenten voor het vergroten van de transparantie. In wijken of buurten kunnen gegroepeerde hulpverleners 'on line' staan met welke specialist dan ook. We kunnen deze technieken gebruiken om het werk te dynamiseren en daardoor de aard van de ruimtelijke vormen ingrijpend te veranderen. Hiervoor is werkelijk fantasie nodig. In Engeland hebben ze van oudsher ervaringen met 'community hospitals'. Mogelijk kunnen wij in Den Haag werken aan de modernisering van deze fenomenen midden in de wijk geplaatst.

3.4. *Handelingsvaardigheden (Social empowerment)*

Dit onderwerp is op de achtergrond steeds aanwezig. Ontoegankelijke organisaties die hun eigen domein maar blijven verdedigen en op de eigen versterking zijn georiënteerd dragen niet bij aan de zelfredzaamheid van mensen. Ze maken mensen van zich afhankelijk. Of dat nu ziekenhuizen, verpleeghuizen, scholen, gemeentelijke diensten of woningbouwcorporaties betreft. Ons denken is gericht op het toelaten van de dynamiek om op nieuwe behoeften en mogelijkheden in te spelen zonder nog de gevolgen geheel en al te kunnen overzien. Dit thema zal ook explicieter op de agenda moeten komen te staan. Het is de vraag of het opkomen voor bijzondere belangen door specifieke patiëntengroeperingen deze zelfredzaamheid onderbouwt, omdat ze per definitie betrekking heeft op de meervoudigheid in plaats van een specifiek probleem.

4. *Naar de toekomst gekeken*

Uit hedendaagse gebeurtenissen leren we hoe het niet moet. De locatie Leyenburg, op de Leyweg gelegen, biedt grote mogelijkheden voor de stad om iets nieuws op te bouwen. Echter buiten ons

om verschijnen plannen voor bebouwing naast de Leyweg vanuit DSO in samenwerking met de RABO-Vastgoed, waarin geen rekening is gehouden met onze potentie om aldaar te veranderen en iets nieuws te bieden (als ziekenhuis), noch met onze potentie als factor voor de werkgelegenheid, noch met onze potentie als onderwijssysteem. Ze hebben ons niet eens benaderd. En een visie over nieuwe mogelijkheden en de communicatie hierover schitteren door afwezigheid. Het gaat niet om de ontwikkeling en vertaling van een 'sociale visie', het gaat om het doordenken van het bestaande en de mogelijkheden daarvan voor het toekomstige stedelijke klimaat. Met deze manier van doen is het belang van Den Haag niet gediend. We lezen weliswaar prachtige gedachten in de structuurvisie, maar wat (te veranderen) ziekenhuizen hierin kunnen betekenen is niet aangesneden.

Onze onderwijspotentie kunnen we in Den Haag gebruiken om bij te dragen – met bijvoorbeeld de Hogeschool – aan een nieuw kenniscentrum zodat, omgekeerd, dit kenniscentrum onze opleiding meer het karakter kan geven van een 'medical school', zoals in Twente en in Brabant te vinden is. We denken dan aan de ontwikkeling van de 'campus Den Haag'. Dat wil zeggen, dat het creatief gebruikmaken van het reeds aanwezige tot nieuwe ontwikkelingen kan bijdragen. Dan zou een dergelijke kenniscentrum ook gebruikt kunnen worden om te evalueren wat ziekenhuizen feitelijk doen en hoe zij zich kunnen veranderen in het licht van nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de medische technologie. In de toekomst zijn daardoor traditionele ziekenhuizen niet meer nodig. Het wordt allemaal ambulanter, maar daarvoor is de toepassing van georkestreerde kennis nodig. Dit kan uitmonden in wijkgericht investeren en het ontwikkelen van multifunctionele centra als het hart van de wijk en zijn bewoners. Ze fungeren dan tevens als een antwoord op de onontkoombare vermindering van de traditionele mantelzorg. Mensen, jong en oud, met familie en zonder familie kunnen hier terecht en leren tevens, dankzij de beschikbare faciliteiten, zelf te handelen en nieuwe sociale verbindingen aan te gaan.

Daan van de Meeberg – directie Meavita

Impressies van het gesprek van Daan van de Meeberg, directie Meavita op 20 april 2005 met Jan Heemskerk en Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

Via de ABWZ wordt er jaarlijks 5 miljard euro aan zorgverlening gefinancierd. Daar zit ook huishoudelijke hulp bij. Vorig jaar zijn al de eigen bijdragen verhoogd om aan de groei van de uitgaven paal en perk te stellen. De regels inzake de indicatie worden aangescherpt. Als een vrouw uit aardigheid zegt dat haar buurvrouw zo behulpzaam is, dan hoeft ze niet meer op hulp te rekenen. Vooral gehandicapten krijgen het zwaar. Ze hebben altijd hulp nodig en worden gedwongen meer zelf te betalen uit hun veelal toch reeds beperkte inkomen. Al hun financiële ruimte verdwijnt. Deze categorie dreigt in de klem te geraken. De komende WMO is een nieuw antwoord op de stijging van de uitgaven. De huishoudelijke hulp gaat uit de ABWZ en wordt, volgens de plannen, via de nieuwe wet op gemeentelijk niveau geregeld. Het budget van dit onderdeel wordt kleiner. Mensen zullen elkaar, aldus de regering, meer moeten helpen en dat zullen ze ook onder de nieuwe omstandigheden moeten doen. Voorts is de kans aanwezig dat hierdoor onder gelijkblijvende omstandigheden bij ons van de 5500 banen minstens 2500 banen op de tocht komen te staan.

De zorgvraag echter zal verder gaan stijgen. In de laatste levensjaren van ouderen neemt deze vraag explosief toe en het aantal zeer ouderen groeit gestaag, waardoor de vraag naar nog meer interventies, hulp en steun zal groeien. De mantelzorg verschaalt, de inbreng van levensbeschouwelijke groeperingen verkleint en het vrijwilligerswerk in de zorgverlening vermindert eveneens. Als Meavita zien we in deze tegenstelling ook wel weer grote kansen liggen. Door meer nadruk te leggen op ons innovatief vermogen willen wij én onze klanten én onze medewerkers vasthouden.

2. Enkele tendensen

Om de operaties van Meavita in Den Haag in ogenschouw te nemen is enig begrip van enkele tendensen, waarmee we te maken hebben, wenselijk. Ten eerste is in de afgelopen tijd de steun voor de marktwerking in onze sector versterkt. De opvatting is dat de kosten dan beter beheersbaar zijn en dat tevens beter op de vraag van mensen valt in te spelen. Maar wie beoordeelt of in deze sector de door de 'klanten' gestelde zorgvraag juist, behandelbaar en oplosbaar is? Wat zijn de gevolgen als het (beschikbare) geld wordt ingezet om de aard van de 'producten' van de zorgleveranciers te bepalen? Het aantal commerciële aanbieders in de thuishulp is flink toegenomen. Zij verrichten precies wat is afgesproken (bijvoorbeeld een uur stofzuigen) binnen de vastgestelde tijd (tijdens kantooruren) voor een zekere prijs. Onze medewerkers hebben de ruimte om ter plekke het te verrichten werk te veranderen. Als de vrager de wens heeft boodschappen te doen in plaats van ramen laten lappen dan kan dat. Soms is het beter met elkaar te praten dan de boel af te stoffen. Onze mensen dienen ook te letten op wat er in de koelkast staat, of het voldoende is en in juiste staat verkeert. Het leidmotief is 'de zorgzaamheid'. Wij hebben de rigide protocollen afgeschaft en we vergroten de keuzemogelijkheden. Voorts besteden wij onze 'winsten' aan de financiering van de 24-uurs bereikbaarheid en, indien nodig, op het leveren van ogenblikkelijke hulp buiten kantoor tijden.

Een tweede tendens is de afname van de sociale verbanden op buurtniveau. Het politiek klimaat heeft dit aardig aangemoedigd. De verschraving van het welzijnswerk in Den Haag mogen we hiervan als een helder effect beschouwen. We zijn collectief nog niet bij machte hierop een antwoord te formuleren. Maar dit vergroot de vraag naar hulp in hevige mate. Wij krijgen dit te verwerken, terwijl we niets aan dit aspect van de oorzaak der toenemende hulpvraag kunnen doen.

Dit impliceert dat wij meer moeten samenwerken met organisaties uit anderen sectoren, vooral uit die van de volkshuisvesting. Met Vestia bestaan reeds stevige contacten, ze groeien met Haag Wonen en Staedion blijft voor ons op de een of andere manier nog op de achtergrond.

Een derde tendens slaat op de versterking en uitbreiding van de informatietechnologie. Burgers kunnen via internet veel meer kennis verzamelen over mogelijkheden om de hulp- en dienstverlening te beoordelen. Voor instellingen uit onze sector ontstaan hierdoor nieuwe voordelen. Zo zijn we betrokken bij het 'telemedicine project', waarmee als voorbeeld een monitoring is op te zetten om veranderingen bij diabetici vast te stellen, zodat eerder maatregelen genomen kunnen worden. Uit de 30.000 diabetici in Den Haag kunnen wij de ernstige gevallen direct signaleren en naar de huisartsen verwijzen. Dit kan grote problemen voorkomen en daardoor een bijdrage leveren aan het kleiner houden van de hulpvraag.

De communicatie met onze 'klanten' kan een complete nieuwe vorm verkrijgen, waardoor hun zekerheid en gevoel van veiligheid wordt versterkt. Omdat Meavita geen 'hulp- en schoonmaak onderneming' is maar een organisatie die zich verantwoordelijk voelt voor het dagelijks leven van haar klanten kan zij de hiermee verbonden meerwaarde regelen. We zullen het verschil veel beter bekend moeten maken. Wij hebben momenteel 130.000 leden van het Meavita voordeelplan. Bijna niemand weet dat, noch wat de voordelen van dit aantal zijn inzake de poging uit te stijgen boven het eng omschreven 'product' van de commerciële aanbieders. Dat ligt aan onze wijze van presenteren en dat zal moeten veranderen. De voordelen betreffen de mogelijkheden om (i) voor een ieder een persoonlijk arrangement te kunnen maken, (ii) dat we zonder ophouden de mate van de tevredenheid van klanten kunnen meten om zo spoedig mogelijk veranderingen te kunnen aanbrengen, en (iii) het denken in producten te kunnen omzetten in het denken en handelen inzake processen. We kunnen met andere woorden een accent leggen op de interactie tussen onze klanten en onze medewerkers. Daarom zijn we actief bezig met reclame, public relations en met eigen winkels. De verandering vanwege de vernieuwing van de informatietechnologie heeft dus omgekeerd een geweldige impact op onze manier van handelen. Dit thema is, zeker wat de communicatie tussen instellingen uit verschillende sectoren betreft, volkomen onderbelicht gebleven. We blijven nog te veel de gevangene van onze oude beelden.

3.   *Sociale kwaliteit*

We staan open voor ideeën hoe met de nieuwe tijd om te gaan. Dit behoeft ook een nieuwe theoretische onderbouwing om de actuele verandering van sociale verhoudingen te kunnen interpreteren. De theorie over sociale kwaliteit is een poging daartoe. Meavita wil een partner in de hierover gevoerde discussie zijn.

3.1   Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

Reeds is aangestipt dat wij veronderstellen beter op deze conditie voor sociale kwaliteit te kunnen inspelen dan de commerciële organisaties in de hulp- en dienstverlening. Maar dan zullen wij de kosten omlaag moeten krijgen om met de 'winst' te kunnen investeren in de randvoorwaarden ervan (24uurs bereikbaarheid, inspringen in noodgevallen etc). Een hiermee verbonden aspect van ons beleid is echtparen zo lang mogelijk bij elkaar proberen te houden door bij een toegenomen hulpvraag van een van beiden hun gezamenlijk leven toch mogelijk te blijven maken. Dit houdt bijvoorbeeld op bij een bepaalde mate van dementie. Dit beleid verwijst naar een 'welzijnsmodel' en niet naar een 'medisch model'. Onze klanten willen ook veilig wonen. In samenwerking met de woningcorporaties zetten we beveiligingsconcepten op, zodat onze medewerkers direct bereikt kunnen worden. Gehandicapten en ouderen zijn bang voor crimineel gedrag en voor het geweld dat jongeren ten toon kunnen spreiden. Er ontstaan ook steeds meer vernuftige methoden om mensen in hun woningen te beroven en dat geschiedt soms op de meest groffe wijze. Met woningbouwcorporaties willen we voor deze kwesties een antwoord vinden.

Met ons streven dit aspect van de sociale kwaliteit te versterken staan we – behalve dankzij de nieuwe contacten met de woningbouwcorporaties - tamelijk alleen. Wij gevoelen daarbij weinig steun vanuit gemeentelijke instanties. Als in woningen snel extra voorzieningen moeten worden aangebracht waarover de gemeente de zeggenschap heeft, dan komt daar veel bureaucratie bij kijken. Dit is uit de tijd en komt in feite voort uit een vervreemding tussen vragen en aanbieder.

Hieruit mag ook blijken dat wij met bijvoorbeeld de implementatie van de WMO niet op deze wijze kunnen doorgaan. Het gemeentelijke opereren op dit gebied gaat ten koste van het dagelijks leven van mensen, die hiervan afhankelijk zijn. We kunnen met elkaar toch wel iets nieuws bedenken? Met Florence werken wij op dezelfde 'markt' maar er is geen werkelijk overleg en afstemming. De nieuwe principes van de marktwerking betekend dat beide organisaties zich inspannen de gunst van de klant te winnen Samen bekijken we niet wat vanuit het perspectief van onze werksoort het beste is voor de inwoners van Den Haag. Florence werkt rondom Den Haag en poogt via verzorgingshuizen ook een plek in Den Haag te krijgen. Daar is niets mis mee. Maar een zekere afstemming en een door beide organisaties gedragen vernieuwing van het aanbod zou voor deze invalshoek van sociale kwaliteit in Den Haag beter zijn. De gemeente zou hierbij een regierol kunnen spelen, maar zij neemt deze rol niet op zich. Processen in Wateringsveld – waar iedere instellingen kon proberen een zo groot mogelijk aandeel te bemachtigen – tonen aan dat niet is nagedacht hoe het dagelijks leven van mensen in te kleuren en welke materiele en immateriële voorwaarden hiervoor nodig zijn. Een visie hierover ontbreekt ten ene male.

3.2 *Sociale cohesie (social cohesion)*

Een voorwaarde voor het verbeteren van het dagelijks leven voor mensen die hulpbehoevend zijn is, dat ze deel uitmaken van sociale samenhangen. Sociale cohesie is het cement van de samenleving. Voor ons als leverancier in steun en assistentie is dat belangrijk. Het individueel isolement is immers problematisch en vergroot de hulpvraag aanzienlijk. Welzijnsorganisaties dienen hierbij een imposante rol te spelen, maar daar komt het niet meer van. Onze medewerkers gevoelen dan ook aarzelingen om met medewerkers uit het welzijnswerk werkafspraken te maken. De afspraken blijven te vaag, worden niet precies nagekomen en kennen teveel haken en ogen. Buiten kantoor tijden valt er helemaal niets af te spreken.

Dat er iets moet gebeuren blijkt uit de toegenomen verharding in de sociale relaties en de afname van de onderlinge solidariteit. Met andere woorden, dit thema is niet direct onze verantwoordelijkheid, maar de onderontwikkeling van sociale cohesie veroorzaakt voor ons wel grote problemen. Wij zullen als organisatie ook beter moeten aangeven hoe wij, vanuit ons perspectief, aan een discussie hierover constructief kunnen bijdragen. Door het ontwikkelen met Vestia van een aantal aangepaste woningen voor hulpbehoevenden in een groter complex van woningen (zie onder) onderbouwen wij de versterking van de cohesie van deze specifieke groepering met hun directe omgeving. Dit beleid heeft ook expliciet betrekking op het verbeteren van de sociale samenhang van mensen.

3.3 *Sociale participatie (Social inclusion)*

Een aspect van deze invalshoek is de openstelling van organisaties voor nieuwe verhoudingen in het dagelijks leven van mensen. Een voorbeeld hiervan is de reeds genoemde ontwikkeling tussen Meavita en de woningbouwcorporaties. De kamers in de oude verzorgingshuizen zijn immers veel te klein (geworden) en de verouderde huizen komen leeg te staan. Gewerkt wordt aan de uitbreiding van alternatieven inzake de combinatie 'wonen en verzorging' en wel zo, dat hierbij tevens de kosten worden verlaagd vergeleken met traditionele oplossingen. Bij dit zoeken stuiten we op een moeizaam gedrag van gemeentelijke instanties. De behandeling van vergunningen om te bouwen verloopt traag. Daarom is de samenwerking met de woningbouwcorporaties zo profijtelijk, omdat zij veel beter met dit bijltje kunnen hakken. Ze kunnen ook goedkoper bouwen dan organisaties uit bijvoorbeeld de gezondheidszorg en dienstverlening. Zo heeft Vestia in het complex Stellenbos 20 aangepaste woningen gerealiseerd met een groepsruimte. In goed overleg kan een speciale doelgroep van ouderen en gehandicapten op maat zorg ontvangen. Het probleem hierbij is dat in zaken waarbij het bouwen in het geding is de termijnen zo lang zijn. Meavita is door de aard van haar werk en door de aard van de financiering vooral op de korte termijn gericht. Hoe dan ook, sinds kort is ook RABO-Vastgoed een voor ons belangrijke partner geworden. Dit onderdeel van de RABO-bank wil investeren in de verbetering van condities voor een aantrekkelijk dagelijks leven.

Naar de samenwerking met instellingen uit de welzijnssector is in het voorgaande al verwezen. Hier ligt voor alle sectoren een geweldige uitdaging om het leven in Den Haag te verbeteren. Er zijn enkele afspraken voor gesprekken met de directies van de welzijnsorganisaties gemaakt, maar die

konden helaas steeds niet doorgaan. De juiste spirit is nog niet helemaal aanwezig. Met ziekenhuizen kunnen we steeds beter zaken doen. Wij staan als het ware gereed bij de achterdeur. Ziekenhuizen hebben ook een belang bij onze opvang, omdat hiermee aanzienlijk minder geld is gemoeid dan het langer verblijven in een ziekenhuis. In de meeste gevallen is voor mensen de opvang thuis, mits goed geregeld, te verkiezen boven het verblijf in een ziekenhuis of verpleeghuis. Op dit gebied valt in de nabije toekomst veel te doen.

Met de instellingen voor onderwijs hebben wij het contact nog maar nauwelijks ontwikkeld. Vanuit onze kennis over het leven van mensen in en rondom de woning is wel een bijdrage te leveren aan de discussie over een nieuwe positie die scholen in buurten en wijken bekleden en hoe we met gezamenlijke maatschappelijke rituelen aan dit dagelijks leven met elkaar meer kleur kunnen geven. Het punt is dat de wereld van Meavita van oudsher te veel op de eigen werksoort is gericht en te weinig op het stimuleren van maatschappelijke condities, die de operaties van deze werksoort kunnen verbeteren. Er liggen kansen om met de Mondriaangroep (ROC) aan nieuwe opleidingen en stageplaatsen te werken, opdat met de hiermee opgedane ervaringen aan het onderwijs van de stagiaires bij te dragen. Dit vereist over en weer een systematiek, waarover we nog niet voldoende beschikken. Ten tweede zijn vanuit ons werk verbindingen te leggen met leerlingen van de basisscholen en het vmbo etc en onze klanten. Dit zou een inspiratie voor nieuw intergenerationeel contact kunnen bieden. Ook dit vereist een bepaalde systematiek en politieke moed. En nogmaals daartoe zou de gemeentelijke overheid (en voor veel meer hiermee te vergelijken voorbeelden) de regie op zich kunnen nemen, hetgeen niet geschiedt. Gemeentelijke instanties koesteren liever de fragmentatie en het profileren van hun verbijzonderde positie daarin. Voor deze benadering zijn ook visies nodig die ontbreken. Hier ligt een belangrijke uitdaging voor ons allemaal.

3.4 Handelingsvaardigheden (Social empowerment)

Ons werk is vooral impliciet gericht op het versterken van de voorwaarde voor mensen om zichzelf te bekwamen beter met hun nieuwe handicaps door ongelukken en het ouder worden om te gaan. We zijn vooral expliciet gericht op de eerste voorwaarde voor sociale kwaliteit (zie boven). Ons beleid is immers vooral gericht op het geschikt maken van de thuissituatie om hospitalisering (in ziekenhuizen en verpleeghuizen) zo lang mogelijk te voorkomen. Dit staat ten dienste van de persoonlijke onafhankelijkheid en integriteit van onze klanten. De uitdaging is ook het impliciete beleid met de instellingen en organisaties uit andere sectoren en met gemeentelijke instanties expliciet te maken. Dat gebeurt niet mede door het ontbreken van een hierop gericht theoretisch perspectief (zie boven). Nogmaals we blijven nog te veel de gevangene van oude beelden en weten de nieuwe mogelijkheden – zie die van de recente informatietechnologie – onvoldoende te benutten. Juist voor dit onderwerp liggen de kansen om met instellingen vanuit het onderwijs te gaan samenwerken.

4. Stedelijke ontwikkeling

De gemeentelijke nota over de stedelijke structuur is een moeilijk document. Het hierin geschetste lange termijn perspectief is voor ons een aantal bruggen te ver. Wij kunnen hooguit de middenlange termijn overzien. De financiële en organisatorische aspecten van ons werk veroorzaken deze beperking. Het voortdurend accent op het introduceren van de marktwerking in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening maakt onze positie ook hoogst onzeker. Dit betekent logischerwijs dat het appel van Rijks- en gemeentelijke overheden op de marktwerking ons ten dele uitschakelt als partner in de stedelijke ontwikkelingen, teneinde onze ervaringen met het dagelijks leven in Den Haag ten nutte te maken. Onze organisatie kent dus enkele structurele belemmeringen om een effectieve partner in het stedelijk proces te worden. Aan de andere kant is Meavita er wel op gericht om partnerships met de gemeente aan te gaan. Dit punt wordt op gemeentelijke en Rijksniveau niet gesignaleerd. Aan het denken over alleen al de implementatie van de WMO staan we in principe aan de zijlijn, laat staan bij de stedelijke ontwikkeling. Het is dan vreemd als gemeente een sociale visie over de stad wil presenteren als niet wordt nagedacht hoe nieuwe vormen van communicatie, onderzoek en ontwikkeling met alle belangrijke partners in de stad gestalte te geven om überhaupt visies te ontwikkelen en te realiseren. En houdt deze visie in dat de gemeente reflecteert over de wijze waarop haar onderdelen met partners in Den Haag aan nieuwe vormen van communicatie en onderzoek werken om de nieuwe uitdagingen te beantwoorden?

Joger de Jong – directie Stichting Welzijns-organisatie Centrum en Schilderswijk

Impressies van het gesprek met Joger de Jong, directie Stichting Welzijns-organisatie Centrum en Schilderswijk, op 26 april 2005 met Jan Heemskerk en Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

De organisatie bestaat uit de Welzijnsorganisatie Centrum (WOC) en het Welzijnswerk Schilderswijk (WES). Bij elkaar gaat het om een jaarlijkse omzet van circa 15 miljoen euro. Het pakket dat wij vanuit enkele gebouwen aanbieden is redelijk uitgebreid: van cursussen, begeleiding, maaltijden, hulpverlening, sportactiviteiten, sociëteit (met bar-faciliteiten), zorg aan huis, organisatie van bijeenkomsten, peuteropvang etc. Het gaat ook veelal om het inspelen op de 'gaten' die vallen in het dagelijks leven van mensen, zodat ze worden geassisteerd weer een rol te kunnen spelen in hun directe omgeving. Mensen die om een veelheid van redenen uit de boot van de arbeidsmarkt zijn gevallen kunnen bij ons een 'werkplek' vinden (bar, keuken, schoonmaken etc) waardoor ze én actief blijven én, in vele gevallen, de weg weer naar de arbeidsmarkt weten te vinden. Dit geldt ook voor het assisteren bij gezinsproblemen, waarbij we praktische oplossingen aanbieden (peuteropvang, maatschappelijke begeleiding, creativiteit) om nieuwe paden te betreden. Het is zeer kenmerkend dat ons werk, maatschappelijk gesproken, in eenzaamheid geschiedt. Er bestaat onvoldoende maatschappelijke erkenning. Vanuit het politiek-administratief systeem moeten wij nog veel verantwoorden. We tellen, calculeren en persen de kwalitatieve aspecten van ons werk steeds meer in kwantitatieve voorstellingen van zaken. Het leveren van verantwoording in kwantitatieve zin kent geen grenzen en over de inhoud en betekenis ervan wordt steeds meer het zwijgen toegedaan. We worden daardoor ook niet meer uitgedaagd aan de vernieuwing van het welzijnswerk te gaan staan.

We reageren dus niet erg creatief op deze gang van zaken en laten ons in feite in de hoek drukken. Dit komt ook omdat de onophoudelijk financiële onzekerheid ons zelfvertrouwen heeft aangetast. Bestaan we nog wel volgend jaar? Dit is ten koste gegaan van de samenhang van het werk. Een van de redenen is de afgenomen politieke belangstelling voor het welzijnswerk, dat met het non-sense beleid uit de tachtiger jaren een aanvang heeft genomen. Als ik de discussie in de Tweede Kamer volg over de WMO dan ligt hierbij het accent op het verlenen van zorg en niet op het welzijnsaspect ervan. En terwijl de essentie van de nieuwe wet slaat op het inschakelen van de bevolking (bewoners uit buurten) om zelf aspecten van de zorg- en dienstverlening met elkaar ter hand te nemen. Dit verschijnt in een tijdsgewricht, waar het vrijwilligerswerk onder druk staat en de mantelzorg aan het verschromelen is. Sinds het welzijnswerk is gedecentraliseerd is het een speelbal van politieke partijen geworden en een sluitstuk van de begroting. Het actuele beeld over wat het welzijn van stadsbewoners betreft bestaat niet meer. Nu wordt het weer belangrijk indien het de veiligheid op straat en in de buurten weet te vergroten. Dit is voor politici belangrijk, niet de ratio van het welzijnswerk zelf.

Wij vermoeden dat met de nieuwe invalshoek van 'sociale kwaliteit' opnieuw het maatschappelijk inzicht over deze ratio vergroot kan worden. Dan zal dit stimulerend werken voor de vernieuwing van het welzijnswerk. Deze vernieuwing wijst op meer samenwerking met scholen, woningbouwcorporaties, instellingen uit de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening en de sport. In ons jaarverslag van 2004 schreven wij daarom, dat "de bijdrage van WOC aan de verbetering van de sociale kwaliteit in Den Haag de vrucht is van de samenwerking met vrijwilligers, bewonersorganisaties, scholen, politie, woningbouwcorporaties, zorginstellingen, gemeentelijke diensten en collega welzijnsinstellingen".

2. Tendensen

2.1 Te weinig vraag gericht

Als WOC/WES zijn we domweg bezig met te overleven. We weten morgen niet hoe groot ons budget zal zijn. Dit ondermijnt onze mogelijkheden om met de andere sectoren lange termijn plannen op te stellen; we blijven vastgeketend in 'het hier en nu'. We verkeren met andere woorden in een structureel existentiële onzekerheid. Voor de rechtvaardiging van ons werk bestaat de tendens te veel accent te leggen op de hoeveelheid cursussen of bijeenkomsten en het aantal deelnemers, in plaats van te denken over de betekenis ervan. De visie ontbreekt en eigenlijk weet ik niet precies hoe dit te verklaren. We peilen de vraag van inwoners niet en evenmin bepalen we de effecten systematisch. De druk op het welzijnswerk veroorzaakt een te grote 'aanbod gerichtheid' van de organisatie. De kennis die wijzelf over het dagelijks leven in Centrum en de Schilderswijk opdoen gebruiken wij zelf niet om onze activiteiten aan te passen en te moderniseren.

2.2 Het bruikbaar maken van beschikbare inzichten?

Het gevolg hiervan is dat het ons ontbreekt aan mogelijkheden om onze indrukken van de aard en gevolgen van maatschappelijke tendensen in beide delen van de stad en van Den Haag als zodanig bespreekbaar te maken ten behoeve van partners uit andere sectoren. Indrukken over de verandering van de houding van de jeugd, van de gevolgen van de toegenomen multiculturaliteit (wat het gaat betekenen dat de bevolking van Den Haag binnenkort uit 50% allochtonen gaat bestaan voor de sociale infrastructuur, voor het leveren van arbeidskracht aan zorginstellingen, voor de kleinschalige economie etc), wat we meemaken met de toename van zeer ouderen en wat het maatschappelijk gedrag van langdurig werklozen is.

Voor de verwerking van deze beschikbare inzichten behoeven we gekwalificeerde medewerkers, die we niet hiervoor kunnen aanstellen. Onze mogelijkheden vallen in het niet vergeleken bij het onderwijs of de gezondheidszorg. Daarom werken politici met onvoldoende inzichten over de wezenlijke veranderingen van het dagelijks leven in Den Haag. Desalniettemin ontstaat door onze nieuwe oriëntatie op andere sectoren – in samenwerking met collega welzijnsinstellingen – meer oog voor het leggen van een verbinding tussen bijvoorbeeld de thuissituatie en de basisschool. Voor het school-maatschappelijk werk is dat belangrijk. Meer aandacht ontstaat voor het optrekken met de jeugd in onze buurten via speelterreinen, sportactiviteiten etc en dankzij de toegenomen contacten met de zorginstellingen neemt onze aandacht voor ouderen toe. Met de welzijnsinstellingen gaan we overleg plegen met Florence en Meavita hoe deze nieuwe oriëntatie in praktische zin te vertalen. Zo ook beginnen gesprekken met de woningbouwcorporaties over bijvoorbeeld het benaderen van de schuldenproblematiek. We dienen scherper de specifieke rol van welzijnsinstellingen voor deze onderwerpen te formuleren. We richten ons op de het menselijker maken van het dagelijks leven en dienen daartoe verbindingen aan te leggen met de instellingen (systemen) om het tussengebied in het vizier te krijgen. Daar gebeurt bijzonder veel, waaraan o.a. het politieke systeem voorbij gaat.

2.3 Een voorbeeld en de WMO

Een goed voorbeeld in Den Haag van deze intersectorale samenwerking is het 'woon-zorg abonnement' van het zorgcentrum AHS Waterhof, dat met de drie corporaties (Haag Wonen, Staedion en Vestia) tot stand is gekomen. Zelfstandige ouderen kunnen, na het afsluiten van dit abonnement, verzekerd zijn van zorg en begeleiding bij ziekte en ongeval (korte opname elders, verandering faciliteiten thuis, tijdelijk regelen van boodschappen en eten, steun en adviezen van de fysiotherapeut etc). Het gaat in dit voorbeeld om het bieden van antwoorden vanuit de instellingen op nieuwe complexe vragen als gevolg van de actuele tendensen. Het veelal grijze gebied tussen de instituties en de wereld van het werken en wonen wordt opnieuw en met creativiteit benaderd.

Wij kunnen concluderen, dat de grote steden niet bij machte zijn de eigen opgedane ervaringen voor andere inzichtelijk te maken. In Amsterdam heerst de opvatting dat wat daar gebeurt indrukwekkend

is, en dat alles buiten deze stad er niet toe doet. Overigens zijn beide steden, Amsterdam en Den Haag, niet georiënteerd op het buitenland. Belangrijke vernieuwingen in het buitenland gaan aan ons voorbij, het is eigenlijk niet te geloven. We beschikken sinds jaren over het NIZW (Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn) ter onderbouwing en vernieuwing van maatschappelijke processen op dit terrein. Voor Den Haag (en Amsterdam) speelt dit NIZW geen enkele rol. Het daaraan besteedde geld komt niet ten goede aan de samenleving in deze beide steden (en Rotterdam en Utrecht). Juist met de implementatie van de WMO behoeven we nieuwe visies over de plek, de inrichting en het gebruik van 'loketten' voor de burgers, die werkelijk iets nieuws brengen. Komen deze loketten in handen van gemeentelijke ambtenaren of in handen van samenwerkende instellingen op het gebied van zorg en welzijn? Welke rol kunnen hierbij de wijkcentra en de buurthuizen spelen? Wat heeft dit te maken met de nog bestaande theorieën over community development? Dat woningcorporaties hun taken nu ook veel ruimer interpreteren kan belangrijk zijn voor dit onderwerp. In Den Haag zullen we de kwestie van de WMO kunnen gebruiken om de samenwerking met instellingen uit de vier of vijf sectoren een nieuwe stimulans te geven. Het gegeven voorbeeld vertelt ons mogelijk iets hoe over de implementatie van de WMO na te denken. Het is belangrijk dat het gemeentebestuur daartoe de aanzet geeft.

3. Over de sociale kwaliteit gesproken

Er zijn enkele voorbeelden te geven van activiteiten, die wat ons betreft inspelen op de vier thema's van de sociale kwaliteit. In deze voorstelling van zaken gaat het om een zekere 'denkoefening'. Dit is later te verbeteren en te verbinden met gelijksoortig of aanverwant werk vanuit andere sectoren.

3.1 Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

Wat dit thema betreft hebben we ervaring opgedaan met het vergroten van ons eigen personeelsbestand dankzij de Melkert-banen. Voorts weten we een grote hoeveelheid vrijwilligers in te schakelen, die daardoor maatschappelijk actief blijven en waarvan velen weer de weg naar de arbeidsmarkt vinden. Het percentage allochtonen in ons personeelsbestand en ons vrijwilligersbestand is de laatste jaren ook aanzienlijk toegenomen.

Ons werk ter benadering van het schuldenprobleem heeft te maken met het verbeteren van de sociaal-economische condities van buurtbewoners. We slagen erin te voorkomen, dat veel mensen het slachtoffer worden van de neergaande spiraal. Het gaat daarbij dan vooral om het mentaal sterker maken om met instanties te werken aan de oplossingen. Technische oplossingen alleen zijn onvoldoende voorwaarden.

In de Schilderswijk werkten we aan het vergroten van de sociale veiligheid op 9 pleinen in het centrum, waar kinderen nu onder begeleiding naar hartelust kunnen spelen. Onder begeleiding wordt er ook op deze pleinen gesport en competities gehouden. Dit betekent, dat via deze invalshoek de wooncondities verbeteren en dat, in dit geval, kinderen zich beter kunnen ontplooiën. In de Schilderswijk zijn alle peuterspeelzalen door de WES gekoppeld aan een basisschool en de WES beschikt hier over 13 voorscholen, namelijk voor kinderen jonger dan 4 jaar. Hierin vindt de voorbereiding plaats op de eerste groep van de basisschool. Dit vergroot de kansen voor kinderen. Dit gebeurt ook met het 'project Op Stap' dat ouders leert zien hoe ze hun kunnen ondersteunen in de eerste 2 jaar van de basisschool.

Met onze maatschappelijk werkers vervullen wij tenslotte ook een rol mensen te begeleiden met hun gang naar de gezondheidscentra in bijvoorbeeld de Schilderswijk. Soms bestaat de neiging zichzelf te verwaarlozen en niet meer uit de eigen bedoening te komen. Dit tast natuurlijk de condities voor gezondheid aan. We hebben nu interessante ervaringen met dit onderwerp opgedaan.

3.2 Sociale cohesie (Social Cohesion)

Met name op dit onderwerp zijn we heel actief. Het is voor buitenstaanders veelal onbekend met hoeveel jongeren, ouderen en gezinnen in bijvoorbeeld de Schilderswijk wij een verband hebben weten te leggen. We opereren erg op straat, maar de uitkomsten hiervan zijn, zoals opgemerkt, niet gesystematiseerd. Met name vanuit de zijde van de politie wordt van harte erkend, welke positieve

rol onze organisatie op enkele pleinen van deze wijk vervult. Bijvoorbeeld jongerenwerkers zijn actief in buurthuizen en op straat en weten voor vele jongeren een einde aan de verveling te maken. Ze assisteren bij de keuze van de school of het werk in plaats van het nastreven van 'easy money'. Workshops op het gebied van muziek hebben, als voorbeeld, sluimerende creatieve vermogen los gemaakt. Zo heeft het 'project Parade' vooral voor meisjes een samenbindend effect opgeleverd. In de wijk- en dienstencentra komen buurtbewoners elkaar regelmatig tegen en op de bewonersavonden komen onderwerpen over de buurt ter sprake.

En juist met deze invalshoek botsen wij met de dominante opvatting van integratie, hetgeen totale 'Vernederlandsing' of assimilatie betekent. Vooral in de Schilderswijk merk je dat deze opvatting geheel de plank mislaat. Op grote feesten zie je hoe mensen van uiteenlopende landen samen plezier weten te maken en van elkaar weten te genieten, zonder hun eigen kenmerken te verliezen. Vooral ook de kerstvieringen zijn indrukwekkend om mee te maken. Het ADO-publiek mag wel gerekend worden tot het meest ingewikkelde publiek dat er bestaat. Maar met name dit publiek accepteert de kenmerken van de multiculturaliteit en veegt dat niet onder tafel. De grote scheiding bestaat in feite tussen de bovenlaag (de elite) en de onderlaag. De bovenlaag legt de dominante interpretatie op. Het is vanwege deze dominante opvatting dat maatschappelijk te weinig wordt geïnvesteerd in het scheppen van publieke ruimte waarin dergelijke festiviteiten en hieraan ten grondslag liggende activiteiten (ook op economisch gebied) tot ontwikkeling kunnen komen. De dominante opvatting verschaalt het samenleven. Het wordt tijd dat we met elkaar begrijpen wat sociale cohesie werkelijk betekenen kan.

3.3 Sociale participatie (Social inclusion)

Dit thema slaat met name op onze (nog verder te ontwikkelen) inspanningen om scholen, woningcorporaties of instellingen in de gezondheidszorg open te maken voor de processen die zich op buurt- en straatniveau afspelen. De tijd is ook gunstig voor de verbreding van de onderwijstaken of de taken van de corporaties. Laatstgenoemden gaan meer en meer aandacht besteden aan de context van de woongebouwen. In het basisonderwijs wordt meer en meer rekening met de verhoudingen en eigenaardigheden van de buurt gehouden. Om deze reden zijn wij in de Schilderswijk ook actief betrokken bij het werk van STIOM om deze sectoren in te schakelen bij het leggen van verbindingen met vertegenwoordigers uit de gezondheidssystemen en de buurt via de opzet van 'creatieve zelfhulp netwerken'. De rol van bemiddeling via deze netwerken en het faciliteren van deze bemiddeling mag tot de kerntaken van onze organisatie inzake deze invalshoek worden gerekend. Het betreft met andere woorden het vergroten van social inclusion.

3.4 Handelingsvaardigheden (Social empowerment)

Het is opvallend hoeveel clubjes van mensen bestaan die van onze faciliteiten gebruikmaken, die gericht zijn op het verbeteren van de capaciteiten van de deelnemers om een nieuwe weg te vinden in deze nogal hectische tijd. Met onze gebouwen bieden wij vooral ook de technische faciliteiten voor het versterken van 'empowerment'. Door tal van vormen van discriminatie, van onaardig gedrag op straat of berovingen dreigen veel mensen in de put te geraken. Met deze clubjes en soortgelijke activiteiten kunnen mensen weer nieuw elan krijgen om 'er tegen aan te gaan'. Te weinig wordt erkend dat de hieraan te besteden energie het leefklimaat in de buurt aanzienlijk kan verbeteren. Zijn mensen weer 'op de been' dan zijn vooral cursussen belangrijk om nieuwe beelden te zien en mogelijkheden te onderkennen. Onze aandacht voor bijscholing, cursussen en trainingen houdt verband met deze invalshoek.

4. De stedelijke ontwikkeling

In de inleiding zijn de redenen besproken of aangestipt die veroorzaken dat onze organisatie te weinig reflexief is over de Den Haag als grote stad. We zijn te introvert geworden. Ons denken over de stedelijke ontwikkeling moet nog op gang komen; wij zijn daartoe nimmer uitgenodigd. Maar dat neemt niet weg, dat wij over zeer veel nog niet expliciet gemaakte inzichten beschikken die hoogst relevant zijn voor het leveren van bijdragen aan de stedelijke ontwikkeling. Wij zullen voor het leveren van bijdragen aan de stedelijke ontwikkeling in de gelegenheid gesteld moeten worden.

Henriëtte van Bussel, Nicole Teeuwssen, Marten van Harten – directie Stichting Boog

Impressies van het gesprek met Henriëtte van Bussel (en adviseurs Nicole Teeuwssen en Marten van Harten), directie Stichting Boog, gehouden in Den Haag op 27 april 2005 met Laurent van der Maesen.

I. Inleiding over samenlevingsopbouw

Er bestaat een onderscheid tussen 'samenlevingsopbouw' en het 'welzijnswerk'. Het eerste beoogt aan processen te werken die een positieve rol spelen jegens de vier conditionele factoren voor sociale kwaliteit, in en rondom de woning, met betrekking tot de sociale infrastructuur inzake de straat waar men woont en de buurt waarin men leeft (zie onder). Het tweede slaat op voorzieningen die op bepaalde behoeften in het dagelijks leven inspelen. Stichting Boog is een organisatie voor samenlevingsopbouw maar wordt soms – en ten onrechte – opgevat als een onderdeel van het Haagse welzijnswerk. Deze verwarring heeft ook te maken met de gemeentelijke definities voor regels ter financiering van voorzieningen voor Den Haag. Stichting Boog is voorts een stedelijke organisatie en ondersteunt vele bewonersgroepen op wijk- en buurniveau. Als stedelijke organisatie zijn we ten eerste geïnteresseerd hoe deze groepen (als directe vertegenwoordigers van de dagelijkse leefwereld) een rol kunnen spelen in publieke en non-publieke organisaties (de wereld van de systemen). Voor ons is het onderscheid van de socioloog/filosoof Jurgen Habermas – tussen de systeemwereld en de leefwereld – bijzonder relevant. Daarmee is onze positie te verhelderen. Kortom, welke rol spelen bewoners(groepen) in het lager en middelbaar onderwijs, welke positie bekleden zij in woningcorporaties, hoe gaan ze om met de extramurale en de intramurale gezondheidszorg en hoe kunnen zij bijdragen aan de verbetering van welzijnsvoorzieningen. Uit deze voorstelling mag blijken, dat Stichting Boog niet gelijkgeschakeld kan worden met organisaties uit deze sectoren maar dat zij zich plaatst tussen deze organisaties en de vertegenwoordigers van de dagelijkse leefwereld.

Voorts kunnen we een onderscheid maken tussen formeel erkende bewonersorganisaties en informele netwerken van bewoners. De eersten worden officieel gekend en de tweeden opereren op geheel eigen gezag zonder middelen van organisaties of overheden. Stichting Boog wil zich voor beide soorten inzetten door faciliteiten en andersoortige middelen of diensten te beschikking te stellen. Het is bekend, dat hieruit spanningen kunnen ontstaan. Met name bij de eerste soort bewonersgroepen leeft de opvatting, dat zij dan over de zeggenschap van deze faciliteiten en diensten beschikken. Dit dilemma is eigen aan de 'samenlevingsopbouw' en is van alle tijden. We lopen het risico om door ons ondersteunde bewonersorganisaties als een verlengstuk van de 'systeemwereld' opgevat te worden. Desalniettemin pogen wij telkens bruggen te slaan tussen de formele en informele bewonersverbanden.

In de jaren zestig en zeventig stond bij het Ministerie VWS (toen CRM geheten) het onderwerp over de samenlevingsopbouw hoog op de agenda. De inspiratie kwam vanuit Anglo-saksische theorieën en praktijken inzake 'community development' en 'community organisation'. Beide thema's werden vooral verbonden met processen ter verbetering van stedelijke leefomstandigheden. Dit herkennen wij ook in het document over de 'Stedelijke Ontwikkeling van Den Haag en de Operatie Sociale Kwaliteit' (oktober 2004). Met het op de agenda plaatsen van de stedelijke ontwikkeling van Den Haag kunnen deze thema's niet meer onbesproken blijven. Bij het Ministerie van VWS zijn ze compleet van tafel geveegd. Bij het NIZW (het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn) speelt het evenmin een rol en van dit instituut hebben wij als Den Haag ook niet kunnen profiteren. Om deze redenen heeft Stichting Boog zich de laatste jaren onvoldoende kunnen profileren in de discussie over stedelijke ontwikkeling. Hoewel wij de wind tegen hadden hebben wij relevante ervaringen

opgedaan met stedelijke processen die we ook voor een omvangrijk publiek ter sprake willen brengen. We kunnen daarvoor ook de steun gebruiken vanuit de wetenschappelijke wereld, die beide thema's eveneens heeft laten liggen. Dankzij het opnieuw herkende onderscheid tussen de systeemwereld en de leefwereld ontstaan weer nieuwe kansen. Ze ontstaan mogelijk ook, omdat het Ministerie met de operationalisering van de WMO een grotere rol van bewonersnetwerken verlangt. Om budgettaire redenen wordt het ineens weer interessant. Maar hiervoor zijn wel goede theorieën nodig, waarover het Ministerie niet meer beschikt. Hier schuilt mogelijk de kans voor de 'operatie sociale kwaliteit' in Den Haag.

2. Algemene tendensen

Een eerste merkwaardige tendens is, dat vanuit gemeentelijke zijde de positie en inbreng van buurtbewoners ter verbetering van het leefklimaat sterk wordt aangemoedigd. Maar tegelijkertijd benadert de gemeente de inrichting van de woonomgeving steeds meer vanuit een strikt stedelijke optiek. Dit staat op gespannen voet met de buurtgerichte benadering als beleid en de deconcentratie. Er zijn wel stadsdeelplannen en stadsdeelbudgetten, maar de verdeling van verantwoordelijkheden voor stadsdelen heeft op dit punt niet veel om het lijf. Een andere reden hiervoor schuilt mogelijk in de 'schotten' tussen de Dienst SO, de Bestuursdienst en de Dienst OCW. Een van onze verantwoordelijkheden is voorkomen dat diensten op sommige terreinen de rol van bewoners overnemen. Een tweede, mogelijk hiermee te verbinden tendens is het praten in termen van maakbaarheid en productiviteit te praten. In feite is de structuurnota van de Dienst SO een duidelijk resultaat van deze tendens. Maar het verhogen van de leefbaarheid veronderstelt andere methoden en handelingen dan met het produceren van 'producten' het geval is. Dit onderscheid komt echter nauwelijks aan de orde in de stedelijke ontwikkeling.

Los van beide tendensen ontwaren we ten derde een toename van de multiculturaliteit. Dit stelt andere eisen aan het instandhouden of verhogen van de leefbaarheid. Een van de redenen is simpelweg, dat vele allochtone (oudere) mensen niet begrijpen wat er zoal van hen wordt verlangd. De gevolgen van de toenemende multiculturaliteit vergroot de genoemde discrepantie tussen opvattingen over maakbaarheid en leefbaarheid. Een vierde tendens is de toename van het gevoel van onveiligheid. Dit gevoel houdt, zoals bekend, niet direct verband met het feitelijke. Kunnen de statistieken wijzen op een afname van voorvallen die de onveiligheid vergroten, het gevoel kan desalniettemin versterkt worden. De reden is dat het gevoel van onveiligheid met een veelheid van factoren heeft te maken, bijvoorbeeld ook met de toename van bestaansonzekerheid, het geïsoleerd raken (van ouderen), onvriendelijk gedrag op straat, niet meer weten waar je met je praktische vragen terecht kunt.

De vijfde tendens is dat bij de versterking van de positie van non-publieke organisaties dankzij het adagium van de privatisering van 'systemen' als ziektekostenverzekeraars, onderwijsinstellingen of woningbouwcorporaties aan autonomie winnen. Zij ontwikkelen eigen strategieën en werken daarbij met onderscheidingen, die in de leefwereld niet bestaan. Mensen dienen zich te voegen naar deze onderscheidingen terwijl het dagelijks leven als een complex geheel, dus holistisch, wordt ervaren. Dit betekent dat we, naarmate de maatschappelijke verhoudingen ook complexer worden, als samenleving veel meer aandacht aan intermediairs tussen de ene wereld en de andere wereld moeten schenken.

Een zesde tendens is dat vanuit de overheid steeds meer resultaten van het gedane werk meetbaar te maken. Voor Stichting Boog is dat een probleem, omdat het ten principale op processen is gericht. Dit is eigen aan intermediairs. Voorts is deze Stichting naar verloop van tijd onder dezelfde subsidie-verordening terecht gekomen als de welzijnsorganisaties (die concrete voorzieningen aanbieden). Deze subsidietechnische gelijkenschakeling levert voor de gemeentelijke dienst de rechtvaardiging de resultaten op dezelfde wijze te benaderen als van het welzijnswerk. Dit versterkt de tendens het kwalitatieve te laten uitdrukken in het kwantitatieve. In onze samenwerkingsprojecten met de politie zien we juist een herwaardering van kwalitatieve resultaten op basis van de ervaringen met een bepaalde straat en haar inwoners. Een belangrijk deel van ons werk is dat wij ons kunnen bezighouden met de nog niet geformuleerde vraag naar aanleiding van een wezenlijk probleem, dat nog niet helemaal doordacht is. Dit betekent, dat we het gesprek aangaan over een

financieringssysteem die het werken aan een zinvolle articulatie van de vraag juist bevordert. Ongearticuleerde vragen kunnen voor de leefbaarheid negatief uitpakken.

3. Over sociale kwaliteit gesproken

Voor Stichting Boog is het onderscheid tussen de vier conditionele factoren van sociale kwaliteit zinvol om onze rol als intermediair (zie boven) in Den Haag des te gerichter te kunnen spelen. Omdat de theorie over sociale kwaliteit en haar vier conditionele factoren is verbonden met het onderscheid van Habermas kunnen wij het gesprek over onze ervaringen naar aanleiding van deze vier factoren gaan ontwikkelen. In het onderstaande wordt een eerste poging gedaan.

3.1 Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

Met dit begrip wordt zowel verwezen naar zekerheid in de zin van sociale zekerheid als naar veiligheid en het zeker zijn van een gevoel van veiligheid. Stichting Boog heeft van begin af aan ervaringen opgedaan met het werken aan sociale zekerheid in de zin van de aanpak van achterstanden. Intussen is het accent verschoven naar het thema van sociale veiligheid. Zoals opgemerkt nemen gevoelens van onveiligheid toe. Sinds de jaren '90 verzetten wij veel werk op dit terrein. Er zijn in Den Haag burgerinitiatieven ontstaan ter verhoging van de praktische veiligheid en wij assisteren momenteel 17 van deze groepen. Voorts werken wij samen met 45 bewonersorganisaties in Den Haag en bieden faciliteiten om met deze groepen aan de andere genoemde aspecten van veiligheid te werken. Wij beschikken ook over wijkadviseurs die met grote kennis van zaken over de omstandigheden in de wijken aan deze groeperingen adviseren en ze met raad en daad bijstaan. In dit verband is het nuttig te wijzen op enkele gevolgen van buurtrenovaties. Daarbij blijven logischerwijs, vanwege de planning van de renovatie, delen ervan in de marge verkeren. Het worden plekken voor drugsdealers, wat grote spanningen met andere inwoners als achterblijvers van de renovatie veroorzaakt. Ondanks de ernst hiervan staan we hier toch geenszins machteloos tegenover. Het is een gemeenschappelijk probleem dat we samen met gemeentelijke diensten, politie, welzijnsorganisaties en andere partners aanpakken.

3.2 Sociale cohesie (Social cohesion)

Dit Engelse begrip komt overeen met het Nederlandse begrip sociale cohesie. Met de vierde factor (social empowerment) vormt dit voor de samenlevingsopbouw de kern van de zaak. Het is een onderwerp dat met de toegenomen multiculturaliteit aan belang heeft gewonnen. Om contact te krijgen met migranten zul je elkaar bij wijze van spreken eerst op straat moeten ontmoeten, dan samen thee drinken etc. Vanuit ons werk bied je geen voorzieningen aan maar bouw je aan verbindingen, de essentie van cohesie. De methoden die voor autochtonen opgaan, werken niet bij migranten en omgekeerd. In de ontwikkeling van deze methoden hebben we als samenleving veel te weinig geïnvesteerd. Hieruit is tevens de toegenomen afstand van 'systemen' tot dit deel van de leefwereld toegenomen. Het beleid daartoe is inconsistent. Vroeger was het idee eerst aan de identiteit te werken (omwille van psychologische redenen) en dan aan sociale integratie (teneinde tot sociale cohesie te geraken) en nu moet eerst (omwille van politieke redenen) aan integratie worden gewerkt, vooruitlopend op de nieuwe identiteit in de Nederlandse samenleving. De rol hierbij van de Dienst OCW is dan ook niet meer duidelijk.

Aan de hand van dit thema kunnen we ontdekken, dat er geen eenduidige theorie voorhanden is hoe op de nieuwe complexiteit (door toegenomen multiculturaliteit) in te spelen. Zonder deze theorie kunnen we niet over gedeelde begrippen beschikken en verliest het hiermee verbonden handelen zijn logica. In de samenlevingsopbouw (of te wel het opbouwwerk) werken met name mensen met een HBO-opleiding. Je hebt als het ware een meer academisch niveau nodig om dit probleem aan te kunnen. De nieuwe immigranten, namelijk uit Oost-Europa verheugen de onduidelijkheid. Het gaat hier vooral om seizoenarbeiders die nieuwe soorten van overlast veroorzaken. Ze zijn veelal verbonden met een malafide sociale infrastructuur van mensen, die ze op tal van manieren weten uit te buiten. De effecten gaan volkomen voorbij aan de systeemwereld. Het belast de sociale cohesie in wijken waar de grootste concentraties voorkomen. Stichting Boog ondersteunt bewonersgroepen die op buurtniveau hiermee te maken hebben. Deze staan niet helemaal met lege handen ten

opzichte van de gevolgen van dit vraagstuk. Een van de onderwerpen in dit verband is het opzetten van projecten 'buurtbemiddeling', waarin we met succes met sleutelfiguren in contact treden. Maar ook hier weer geldt, dat we als samenleving dit vanuit de thematiek van sociale cohesie moeten doordenken om onze hierop te richten activiteiten meer structuur te geven.

3.3 *Sociale participatie (Social inclusion)*

Dit Engelse begrip laat zich moeilijk vertalen. Wat Stichting Boog betreft gaat het om het toegankelijk maken van publieke en non-publieke instellingen voor moeilijk bereikbare bewoners(groepen), opdat beter op de behoeften van die bewoners kan worden ingegaan. Er is namelijk een logisch verschil tussen de optiek van instellingen en die van bijvoorbeeld migrantenvrouwen. Hierop is reeds gewezen. Instellingen pogen vanuit de eigen strikt geformuleerde doelstellingen te opereren, de behoeften van mensen vloeit voort uit de beleving en verwerking (of niet-verwerking) van het geheel (holistisch) van de dagelijkse leefsituatie. Intermediairs zijn nodig om bruggen te slaan, zoals in onze projecten voor oprichting van 'moedercentra'. Zo poogt Stichting Boog ook bewoners te assisteren in de discussies die plaatsvinden in de context van STIOM teneinde het werk van huisartsen, fysiotherapeuten, of thuishulp etc. op behoeften af te stemmen of om de beperkingen van dit werk te helpen verklaren zodat alternatieven gezocht kunnen worden. Maar dan blijkt ook hier dat we met elkaar niet over eenduidige begrippen beschikken. STIOM is ontstaan in de Schilderswijk en omliggende wijken. Indertijd had Stichting Boog, vanuit de optiek van samenlevingsopbouw gezien, wel het initiatief hiervoor moeten nemen.

Wat het onderwijs betreft heeft Stichting Boog met leerlingen van een school aan een project gewerkt om toezicht te houden in een park. Dit was een succes. Via dit project zijn deze leerlingen met tal van instanties in contact gekomen, waarvan ze veel leerden. We brengen ook jonge kinderen, veelal uit gebroken gezinnen, in contact met oma's, waardoor een intergeneratie contact ontstaat en deze kinderen met een ander levensperspectief worden geconfronteerd. Voor deze oudere vrouwen werkt dit ook bijzonder inspirerend. Het omgekeerde vindt ook plaats. Er zijn deskundigen uit de wereld van het onderwijs, de volkshuisvesting, de gezondheidszorg en het welzijnswerk, die over vaardigheden beschikken op doeltreffende manier met bewonersgroepen om te gaan. Zij spelen in feite een rol in het toegankelijk maken van de eigen systemen voor de leefwereld. Vooral de woningbouwcorporaties leveren hiervan vele voorbeelden. Het ligt in de rede dat medewerkers van Stichting Boog nog meer met deze medewerkers gaan samenwerken. Nogmaals, door het opdrogen van de oorspronkelijke thema's van community development en community organisation komt het werken aan 'social inclusion' momenteel minder tot ontplooiing dan het had kunnen doen. Vanuit de theorie over sociale kwaliteit ligt hier met elkaar een interessante uitdaging.

Langs dezelfde weg ontstaan ook projecten die met woningcorporaties worden ontwikkeld. Een goed voorbeeld hiervan is een communicatieproject met Haagwonen, waarin Boog bewoners activeert om mee te beslissen over de herinrichting van binnenterreinen en ook het geld hiervoor binnenhaalt. Een uitdaging is nu om met elkaar de wereld van de MKB een nieuwe rol te geven om de sociale infrastructuur van wijken te verbeteren. Supermarkten zijn groter geworden en op meer afstand geraakt van de dagelijkse leefwereld. Ze zijn wel toegankelijk, maar omgekeerd spelen ze minder in op bijzondere behoeften van bijvoorbeeld oudere mensen waar de traditionele winkeliers vroeger wel rekening mee hielden. Dit geschiedde als vanzelfsprekend zonder het te benoemen. We zien dit nu nog wel bij winkeliers van allochtone afkomst. Bedoeld wordt op te merken dat de beweging vanuit dit systeem naar de dagelijkse leefwereld is verschaald. De mogelijke potentie hebben we nog te incidenteel weten te gebruiken. Tenslotte geldt dit ook voor de gevolgen van de groeiende extramurale zorg in de buurten. Het past bij de rol van Stichting Boog om de hiermee verbonden onderwerpen op de agenda te zetten en hierover te communiceren met nieuwe partners.

3.4 *Handelingsvaardigheden (Social empowerment)*

De Engelse term laat zich moeilijk vertalen. Het gaat niet alleen om zelfredzaamheid of mondigheid. Het gaat vooral om het ontwikkelen van capaciteiten om te kunnen handelen, om eigen zaken te regelen en om met anderen aan verbetering van sociale en economische infrastructuren te werken.

De inzet van onze wijkadviseurs heeft met dit onderwerp te maken. Door het bieden van doeltreffende adviezen en steun kunnen mensen beter voor zichzelf en voor elkaar opkomen. We organiseren ook trainingen om weer meer zelfrespect te verkrijgen in het sociale verkeer en we verzorgen een werkkompas om mensen te begeleiden die niet in staat zijn op eigen kracht werk te verkrijgen. Deze ervaringen zijn bespreekbaar te maken en kunnen dan als voorbeelden gaan werken voor een veelheid van nieuwe initiatieven. Het voordeel van de indeling in vier factoren is, dat je daarbij een beter onderscheid kunt maken tussen de doeleinden van de beoogde initiatieven. Dit wil zeggen dat het werk van onze wijkadviseurs zowel met empowerment als met social inclusion heeft te maken. We kunnen dit nu onderscheiden. Empowerment is voorts een essentieel aspect van de 'civil society' waarover momenteel met veel verve wordt gesproken zonder deze factor aan de orde te stellen.

4. Over de stedelijke ontwikkeling

Vanuit de ervaring van Stichting Boog – indien ze ook preciezer onder woorden kan worden gebracht – kunnen we op het ideeëngoed ingaan dat met de plannen van de Dienst SO is verbonden. Allereerst valt dan op te merken, dat deze plannen ontkoppeld lijken van processen die zich momenteel in Den Haag afspelen. De voorstelling van de wereldstad aan zee verwijst niet naar actuele uitkomsten van deze processen in Scheveningen, Escamp of de Schilderswijk. Onduidelijk is welke interpretatie van de mogelijkheden en kansen in Den Haag aan de plannen ten grondslag ligt. Gezwegen wordt over de gevolgen van de plannen voor het onderwijs, voor de sport, de gezondheidszorg of de winkeliers. Wat kan er momenteel veranderen met de ruimtelijke accommodatie van de ziekenhuizen en Den Haag en wat betekent dat dan voor de stedelijke toekomst? Het is daardoor een eendimensionaal plan geworden, opgelegd aan de stad zonder een interpretatie van de stad te maken. Dit geschiedt op basis van de veronderstelling dat maatschappelijke aspecten van de stad met de fysieke aspecten maakbaar zijn. Het plan demonstreert de grote afstand van de Dienst SO als systeem van de leefwereld van de stad. De dienst heeft de vele actoren in Den Haag niet betrokken bij de ontwikkeling en lijkt niet doordrongen te zijn van het feit, dat dit een voorwaarde voor de ontwikkeling is. Omgekeerd kan je opmerken dat het betrekken van mensen uit het onderwijs, gezondheidszorg etc een ingewikkelde opgave is omdat we zo langzamerhand de vaardigheid zijn kwijtgeraakt over gemeenschappelijke aspecten van deze stad te communiceren. Vanuit de insteek van bewonersparticipatie wil Boog op dit punt een actieve rol vervullen.

Atlin Sandvliet – directie Stichting Welzijn Scheveningen

Impressies van het gesprek met Atlin Sandvliet, directie Stichting Welzijn Scheveningen en Laurent van der Maesen, gehouden op 27 april 2005.

1. Inleiding

In Scheveningen kennen we buurten met jarenlange deprivatie en vervreemding van de rest van deze samenleving. Hieraan ontleent Scheveningen ook een slecht imago (zie de oudjaars praktijken). Daarnaast zien we aan de kust (bij de pier) grootschalige ondernemingen die met Scheveningen zelf als samenleving niets van doen hebben. Het is hierdoor een gespleten wereld. Het zijn resultaten van ruimtelijke processen die de sociale kwaliteit aantasten. Als beleidsinstrument is gekozen voor gedifferentieerd bouwen in achtergestelde buurten met de daarmee gepaard gaande afbraak van woningen en uitplaatsing van vele inwoners naar voor hen onbekende plekken in de stad. Dit leidt tot spanningen tussen mensen die er kunnen blijven wonen en mensen die moeten verdwijnen. Voorts breken deze gebeurtenissen de bestaande sociale samenhang af. De ruimtelijke invloed is veel groter dan mensen doorgaans beseffen. Wat Den Haag betreft loopt er een fundamentele scheidslijn tussen het veen en het zand. De Laan van Meerdervoort fungeert als deze scheidslijn. Dit onderscheid met zijn economische, sociale, culturele en psychologische consequenties wordt in Den Haag ontkend. Als Hagenaar heb ik decennia lang ervaring met processen op het veen en op het zand opgedaan, ook in politiek opzicht. Ik weet wat de gevolgen kunnen zijn. Maar de 'bovenbouw' op het zand is geheel niet geïnteresseerd in de 'onderkant' op het veen. De potentie van de 'onderkant' wordt vanwege de dominante (ambtelijke) cultuur van Den Haag van de 'bovenkant' ontkend en niet gebruikt. Met elkaar drukken we onszelf zo de totale stoffigheid in. Als we de structuurnota over de stedelijke ontwikkeling analyseren mogen we concluderen dat voor de processen op macroniveau (onderscheid zand en het veen) en processen op mesoniveau (dynamiek van de onderdelen van Scheveningen) geen aandacht bestaat. Ontkend wordt de samenhang en gevolgen van ruimtelijke en sociale processen. Beter gesteld, er bestaat in Den Haag geen begrip voor deze samenhang.

2. Algemene tendensen

Mijn jarenlange ervaring met het politieke systeem in Den Haag leert mij, dat actoren in dit systeem het bovenbedoelde thema niet oppakken. Een van de redenen is het ontbreken van een theorie over de samenhang van ruimtelijke en sociale processen. In Den Haag wordt telkenmale vanuit praktische doeleinden – die in vele nota's aan stedelingen worden voorgelegd – gehandeld. De ratio van deze doeleinden schittert logischerwijs door afwezigheid vanwege het ontbreken van een samenhangend theoretisch concept als vertrekpunt voor deze doeleinden. En dit is opnieuw in de structuurnota over de stedelijke ontwikkeling zichtbaar. Maar zonder theoretisch inzicht valt niet logisch te handelen. We hebben dan ook het centrum in Den Haag niet vernieuwd maar we hebben het opgevuld met grote gebouwen. Steden als Amsterdam of Tilburg beschikken over een groot aantal academici die via hun beroep of via activiteiten buiten hun werk of na hun pensionering creatief op hun stad inspelen en oog hebben voor het belang van theoretisch gefundeerde benaderingen. In Den Haag bestaat hiertegen aversie met alle gevolgen van dien.

Dit geldt ook voor mijn sector, het welzijnswerk en de samenlevingsopbouw. Overigens zij opgemerkt dat het verschil tussen beide werksoorten kunstmatig is. Het (theoretisch gefundeerd) concept voor ons werk is geheel verouderd en dat betreft ook dit kunstmatige onderscheid. Het verwijst nog steeds naar de theorie over de naoorlogse verzorgingsstaat. Sinds de zeventiger jaren is het denken hierover, wat onze sector betreft, stopgezet. Dit past ook in de theoriearme cultuur van Den Haag. Tussen de veelheid van werkonderdelen van het welzijnswerk ontbreekt elke

samenhang en daarom ontbeert het een begrijpelijke structuur. De initiatieven van Bureau Public Health om nieuwe paden te betreden, onderbouwd door theoretische uitgangspunten, komen bij velen als vaag over. Dat klopt als slechts de ééndimensionaliteit van pragmatici wordt gewaardeerd. In het welzijnswerk zien we een grote veelheid van activiteiten waardoor we dus door de bomen het bos niet meer zien. Momenteel is ook de aandacht komen te liggen op activiteiten die de veiligheid vergroten. Kortom aandacht is gekomen voor thema's die in feite bij de politie behoren, maar waarmee veel geld is te verdienen. Er zijn twee aspecten van deze wildgroei die interessant zijn. Ten eerste is de uitvoering ervan (in het jongerenwerk, het ouderenwerk, het buurtwerk etc.) in handen van betaalde medewerkers gekomen, die 'kantoortijden' aanhouden. Maar de behoeften waarop ze moeten inspelen, worden meestal juist buiten 'kantoortijden' manifest. Zo behoeven ouderen vooral tussen 16.00 uur en 21.00 uur assistentie om sociaal op adequate manier te kunnen bestaan. Het tweede punt is dat veelal voorzieningen uit onze sector een permanente toegang vereisen en een achterwacht om te kunnen inspringen. Dit kunnen zorginstellingen (met hun ruimtelijke en personele infrastructuur) wel bieden, maar welzijnsvoorzieningen niet. De pretentie van het welzijnswerk is dan vaak in geen verhouding met wat het werkelijk vermag. Dit maakt de vertegenwoordigers ervan tot onbetrouwbare partners. We zien dan gebeuren dat bijvoorbeeld tegen mevrouw De Bruin van 80 jaar, die vrijdagmiddag laat in de problemen is geraakt, wordt gezegd of ze zo vriendelijk wil zijn om maandagochtend terug te komen, dan is de instelling weer open. Waanzin toch!

We moeten het welzijnswerk dus op zijn kop zetten opdat het op moderne behoeften van mensen (van oud tot jong) kan inspelen in: (i) fysieke herkenbare gebouwen, (ii) die qua architectuur aantrekkelijk en aangenaam zijn, (iii) en zeven dagen per week bereikbaar zijn. Dit veronderstelt een nieuw doordenken van behoeften (gezien de gevolgen van actuele maatschappelijke verhoudingen) en een reallocatie van middelen waarover de vier sectoren (gezondheidszorg, woningcorporaties, welzijnswerk en het onderwijs) alsmede sport en culturele instanties gezamenlijk beschikken. Als je toch ziet hoe mensen gebruik moeten maken van aftandse gebouwtjes, die zich bevinden in de marge van de bebouwde omgeving. Gebouwen die volkomen in strijd zijn met moderne opvattingen over ruimtelijke condities voor contact, communicatie, vrijwilligerswerk en feestelijkheden. Hiervoor moeten we ons toch collectief voor schamen. Dit behoeft een theorie om aan het denken hierover een nieuwe impuls te geven. En ik vermoed dat we met de invalshoek over sociale kwaliteit hieraan kunnen beantwoorden. En de tijd is hiervoor rijp. Dit voorkomt ook dat we vervallen in ideeën over onbehagen, misère, egocentrisme, afbraak van solidariteit etc. We creëren immers zelf dit onbehagen en het egocentrisme met de actuele inrichting van onze samenleving. Dit onbehagen is geen oorzaak maar een gevolg van eigentijdse ruimtelijke en sociale processen.

3. Sociale kwaliteit

Het voordeel van de theorie over sociale kwaliteit is dat het een interpretatiekader aanreikt dat los staat van (al dan niet theoretisch gefundeerde) interpretatiekaders in het onderwijs, gezondheidszorg, het welzijnswerk of de volkshuisvesting. Mogelijk kan daarom de toepassing van deze theorie de basis scheppen voor het maken van een intellectuele verbinding tussen deze vier sectoren en die van de cultuur, de sport, politie etc. Daarom bepleit ik het initiatief van Bureau Public Health voor deze exercitie te steunen. We hebben immers een uitdaging nodig die van buitenaf komt omdat we elkaar in Den Haag, en dat leren mij de afgelopen dertig jaar, vastbinden. Om hieraan bij te dragen wil ik – vanuit mijn ervaringen met het welzijnswerk - in eerste instantie het volgende over de vier thema's van sociale kwaliteit opmerken.

3.2. Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

De balans is verstoord. Door maatschappelijke veranderingen zijn nieuwe behoeften ontstaan (alleenstaande ouders, toenemende multiculturaliteit, toename van zeer ouderen, veranderde percepties van jeugdigen door nieuwe communicatiesystemen etc). Waarop met verouderde opvattingen wordt ingespeeld. Dit veroorzaakt bij velen een afname van het aspect van sociaal-economische zekerheid; zie de niet meer aangepaste woningen (voor gehandicapten en zeer ouderen), de veiligheid op straat en in de buurt, afname van communicatieve mogelijkheden vanwege de verschraling van het kleinschalig winkelbestand, inkrimping van levensbeschouwelijke

verbanden. Oudere mensen worden regelmatig – op straat en in de eigen woning – beroofd en gemaltraiteerd. Voorts zien we de tendens van het werken in kantoor tijden, door niet alleen welzijnswerkers, maar ook huisartsen, of fysiotherapeuten terwijl door de nieuwe trends juist buiten kantoor tijden vele behoeften manifest worden. Ook de toegenomen multiculturaliteit veroorzaakt nieuwe behoeften waarop veelal vanuit een westers georiënteerde rationale mentaliteit wordt geantwoord. Als de multiculturaliteit in deze stad toeneemt dan moeten we dit erkennen en honoreren en hierop creatief antwoorden. Dit gebeurt slechts in de marge en tegen de verdrinking in. Maar voor grote groepen in Den Haag neemt ook de bestaanszekerheid af. De armoede neemt bij velen toe, evenals de rijkdom bij anderen. Dit vergroot de afname van dit aspect van de sociale kwaliteit. Mensen worden onzeker (ouderen), of gooien de kont tegen de krib (jongeren), of raken geheel desolaat (nieuwe armen).

3.3 *Sociale cohesie (Social Cohesion)*

Door de toename van de differentiatie in de Haagse samenleving en de wijze waarop ruimtelijke processen de onderscheidingen versterken komt dit aspect van sociale kwaliteit onder druk te staan. De kolonisering van de leefwereld in buurten door de systeemwereld – het thema van Jurgen Habermas – neemt in Den Haag toe. Dit wil zeggen, dat de 'onderkant' in zijn onderkantpositie wordt bevestigd en de 'bovenkant' in zijn dominante positie, omdat het tweede beter uitkomt voor ons aanzien op Europees niveau. Op het zand moeten dan ook de academische instellingen worden gebouwd terwijl juist op het veen een prachtige Hogeschool staat als vertrekpunt voor de ontwikkeling van de academische dimensie van de stad. De cohesie op Haags niveau wordt daarmee aangetast en een vervreemdend centrum – waarvan de gebouwen van VROM, VWS, OC&W, het stadhuis en Justitie de kern vormen - doen de rest. Kolonisering betekent dat de belangen van de systeemwereld prevaleren boven de belangen van de dagelijkse leefwereld die, zoals overal in de wereld, een centrum op menselijk maat behoeven om aan cohesie vorm en inhoud te kunnen geven.

Voor nieuwe ontwikkelingen op dit terrein is de samenwerking met Stichting Boog belangrijk. Er is behoefte aan effectieve bewonersorganisaties die over moderne faciliteiten beschikken om hun redelijke behoeften kenbaar te maken en hierop zelf ook te kunnen inspelen. Ook een nieuwe rol van kerken en moskeeën lijkt gewenst. Daarmede is een sterkere vertegenwoordiging van de dagelijkse leefwereld te maken om doeltreffend te kunnen onderhandelen met representanten van de systeemwereld (ziekenhuis, gezondheidscentra, corporaties, scholen, sportinstellingen etc). Dit weer vereist nieuwe theoretische onderbouwing. Een kenmerk van het welzijnswerk is dat het niet beschikt over eigen onroerend goed, over een eigen vermogen. Het kan dan niet zoals ziekenhuizen oude gebouwen afbreken en nieuwe optrekken, die beter op het hier en nu zijn afgestemd. Het is daarom zeer afhankelijk van andere sectoren, daarom heb ik ook over een collectieve reallocatie van middelen en faciliteiten gesproken.

3.3 *Sociale participatie (Social inclusion)*

Omgekeerd zullen representanten van de systeemwereld - vanuit corporaties, het onderwijs, ziekenhuizen etc - zich meer moeten openstellen om, zoals reeds opgemerkt, aan de reallocatie van accommodaties en faciliteiten te werken om beter aan de moderniteit tegemoet te kunnen komen. Behoeven we wel de concentraties van grote ziekenhuizen, ver weg van de dagelijkse leefwereld? Vanuit het welzijnswerk moeten we loslaten wat we niet kunnen waarmaken. We dienen ons te beperken tot enkele kerntaken en met andere sectoren na te gaan, hoe binnen hun context deze kerntaken mogelijk mede door ons tot stand kunnen komen. Te denken valt aan het voorbereiden van nieuwe ruimtelijke accommodaties als voorzieningencentra of steunpunten in de wijk, te realiseren met de corporaties, scholen etc. De kerntaken houden dan verband met het assisteren van de afstemming tussen het aanbod vanuit deze systemen aan de vraag vanuit bewoners. Een van de kerntaken kan dan betekenen het vergroten van de toegankelijkheid van deze systemen voor de dagelijkse leefwereld (afbreken van hekken rondom scholen als gesloten bolwerken). Een tweede aspect houdt dan verband met het organiseren van de communicatie (in deze steunpunten) en het stimuleren van activiteiten, waarmee burgers in de buurt, op straat, in en rondom de woning hun dagelijks leven meer zin en meer kleur kunnen geven. De multiculturaliteit kan hierbij een zeer positieve factor zijn.

3.4 *Handelingsvaardigheden (Social empowerment)*

Deze rol van bemiddeling - tussen vraag en aanbod - en het vergroten en zeker stellen van de inbreng vanuit bewonersgroeperingen biedt nieuwe uitdagingen om het fenomeen van vrijwilligers te moderniseren. Dit wordt ook vereist door de komende WMO. Er zijn in Nederland perfecte voorbeelden te geven hoe kleine groepen van betaalde krachten (professionals geheten) een groot aantal vrijwilligers weet aan te sturen en te begeleiden bij het behandelen van complexe vraagstukken. Je ziet dit gebeuren bij ziekenhuizen, bij corporaties inzake het 'beheer van de bebouwde omgeving', bij het onderwijs, de telefonische hulpdienst. Dit kunnen we op abstract niveau opnieuw aanscherpen en ontwikkelen. We dienen immers naar een situatie toe te groeien dat de gaten, ontstaan door bijvoorbeeld de inkrimping van levensbeschouwelijke verbanden, op een nieuwe manier worden ingevuld, ook in ruimtelijke zin. Elke burger kan daarbij een eigen positie bekleden. Een aantrekkelijke en praktische ondersteuning (facilitering) van burgers vergroot dan hun capaciteit om een maatschappelijke rol te spelen.

4. *Over de stedelijke ontwikkeling gesproken*

Met de vernieuwing van ruimtelijke accommodaties als steun- en voorzieningspunten in de wijken kun je een nieuwe stimulans aan de zelforganisatie van bewoners geven. Dat is een voorwaarde voor een goede uitvoering van de WMO. Deze uitvoering moet toch niet in handen komen van de ambtelijke bureaucratie? Vanuit de zijde van het CDA bestaat hiervoor wel belangstelling. Niet vanuit de VVD, want het kost geld en gaat ten koste van de belastingverlaging. Ook niet zozeer vanuit de PvdA, want deze politieke groepering is getraind in het beheersen en onder controle houden. Breng voorzieningen terug naar de samenleving om de vier pijlers van sociale kwaliteit mogelijk te maken. Het is dan verstandig hierover een sociale visie te ontwerpen over het verbinden van ruimtelijke en sociale processen. Ze vormen een verbinding met elkaar en mogen niet uiteengelegd te worden. Dit thema komt in de structuurnota over de stedelijke ontwikkeling van Den Haag niet ter sprake.

Het welzijnswerk heeft geen rol meer gespeeld in de ruimtelijke verandering van de stad, omdat ze niet over de intellectuele instrumenten beschikt om hierover iets op te merken. Het is in zichzelf gekeerd geraakt en bezig met een structuurloze wildgroei. Om deze reden is het idee van de OCW-groep aan nieuwe strategieën te werken zeer aantrekkelijk. We komen er niet uit met oplossingen die door derden worden aangereikt. Als vertegenwoordigers van verschillende sectoren zullen we een proces van communicatie moeten aangaan, om tot nieuwe beelden te geraken. De vraag is dan wat de stad van de toekomst is, ruimtelijk-sociaal, en sociaal-ruimtelijk. Voor deze communicatie is een ondersteuning nodig, die mogelijk vanuit een 'academische werkplaats sociale kwaliteit' van de campus Den Haag kan worden ontwikkeld.

Johan Koeman – directie Leger des Heils

Impressies van het gesprek met Johan Koeman, directie Leger des Heils, en Laurent van der Maesen, gehouden op 27 april 2005 in Den Haag.

1. Inleiding

Het Leger des Heils bestaat uit een aantal stichtingen, o.a. voor welzijnswerk en gezondheidszorg. Het beschikt in Nederland over circa 3000 medewerkers waarvan hooguit 5% behoort tot de religieus gebonden personen. Jaarlijks besteedt het Leger ongeveer 155 miljoen euro, waarvan 80% door de overheden wordt gefinancierd. In Den Haag beschikt het Leger over 250 medewerkers en het Haagse budget is circa 9 miljoen euro. “We spelen een rol in de reguliere zorg en beantwoorden dan ook aan de formele regels van kwaliteitseisen op het terrein van de ABWZ, de jeugdzorg etc. Het streven is een zogenaamde gecertificeerde organisatie te worden. Dit betekent dat wij vanuit ons werk contacten hebben met organisaties uit vooral de gezondheidszorg en het welzijnswerk; de contacten met de woningbouwcorporaties nemen momenteel toe. We opereren als zelfstandige organisatie in de wereld van de Haagse zorgverlening”.

2. Algemene tendensen

In Den Haag beschikken we over een nieuw informatiesysteem, zodat we betrokkenen – de gemeente en collega organisaties – goed kunnen informeren over tendensen zoals wij die waarnemen. Kenmerkend voor deze stad is het ongeloof – ook op politiek niveau – dat er mensen op straat wonen en zwerven. Het past niet in de beeldvorming van deze ‘stadhoudersstad’. Nu het toch begint door te dringen wordt eerder gekeken naar de aspecten van veiligheid dan naar de wijze, hoe hiermee om te gaan. Alhoewel we ook kunnen opmerken, al is het vanwege de veiligheid, dat op gemeentelijk niveau nu beter naar de onderkant van de samenleving wordt gekeken. Per hoofd van bevolking is het Haagse budget voor maatschappelijke zorg en opvang een kwart van het Amsterdamse en het Rotterdamse budget. Om deze reden verdwijnen veel dak- en thuislozen naar Amsterdam en naar Rotterdam. Dat is nogal gemakkelijk. Maar waar wijst dat op?

Naast de tendens van de ontkenning zien we voorts een verharding. De bruggen, die nodig zijn om kwetsbare mensen de hand toe te reiken, worden gammeler. Gegeven het adagium van de terugtrekkende overheid lijkt de gemeente hierop ook minder aanspreekbaar te zijn, dat wil zeggen nog minder aanspreekbaar dan in het jongste verleden. Daar tegenover zien we een tendens, dat particulieren en bedrijven wel iets willen doen. Grotere bedrijven vinden het ook wel interessant om hun naam met goede doelen te verbinden. Mogelijk blijft daarom de balans tussen beide tendensen in evenwicht.

Een derde tendens is dat met name vanuit de zijde van woningbouwcorporaties bereidheid ontstaat om gedifferentieerder te bouwen en daarmee voor onze doelgroep meer gelegenheid te scheppen om passende woongelegenheden te vinden. Voorts ontwikkelt zich in deze kring het besef dat de fysieke infrastructuur voor nieuwe sociale en technische vormen van zorgverlening geschikt gemaakt dient te worden. Dat ervaren wij als een zeer positieve tendens.

3. De gevolgen voor de sociale kwaliteit

3.1. Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)

Zoals opgemerkt is in Den Haag de aandacht momenteel sterk gericht op veiligheid. Dit vermindert de toch niet al te royale aandacht voor sociale zekerheid voor onze doelgroepen. De sociale

kwaliteit van leven voor deze mensen staat niet in de schijnwerpers maar hoe met 'dit volk' om te gaan. Met de opvatting dat het ons in Nederland economisch slechter gaat zien we als Pavlov reactie een vermindering van steun aan de kwetsbare mensen. Men wil zo ook niet in het zicht hebben en vooral kinderen mogen – aldus een gangbare opvatting – niet met zwervers worden geconfronteerd: dus 'not in my backyard' aldus het Haagse adagium, gericht als het is op de gegoede burger. Dat is in Rotterdam en Amsterdam toch anders. Het Rijksbeleid maakt het voor deze groep van de Nederlandse samenleving ook niet gemakkelijker. En dan te beseffen dat velen hiervan weinig aan hun situatie kunnen doen en dat vele andere Nederlanders de kans lopen tot deze marginaliteit te gaan behoren. Dit aspect van sociale kwaliteit laat veel te wensen over.

3.2. *Sociale participatie (Social inclusion)*

Het nieuwe accent op de normen en waarden in Nederland – direct betrokken op aspecten van sociale cohesie – is niet verbonden met het voorgaande thema. Vanwege het voorgaande zullen bij gelijkblijvende omstandigheden spanningen in buurten gaan ontstaan. Je kunt dan wel met harde hand ingrijpen – zie Perron-0 in Rotterdam en Hoog Catharijne in Utrecht – maar dat betekent een probleemverplaatsing naar bepaalde buurten. Het probleem is dan wel enigszins uit beeld, maar het ondermijnt processen die leiden tot betere sociale samenhang in deze buurten. Deze ingrepen zijn in Den Haag zo niet voorgekomen, maar dat komt vanwege eerder genoemde redenen; we stoten echte probleemgevallen uit. Voor het terugdraaien van dit Haagse gedrag en voor het voorkomen van dergelijk 'verplaatsingsbeleid' zal de gemeente een regie moeten voeren om factoren, die de sociale cohesie kunnen bevorderen, van kracht te laten worden. Op de een of andere manier was het North Sea Festival was zo'n factor. Dat is plotseling, ook om stedenbouwkundige redenen, naar Rotterdam verdwenen. De vraag is of er werkelijk gedacht wordt over de betekenis van beleid inzake de gezondheidszorg, volkshuisvesting, onderwijs, cultuur en welzijnswerk voor de onderbouwing van sociale cohesie en over welk beleid in het bijzonder nodig is om met de marginaliteit op waardige wijze om te gaan? Dit denken speelde bij de verhuizing van dit festival geen rol.

Daarom moet de portefeuille van OCW ook belangrijker worden en op creatieve impulsen worden gericht. Het zijn de door DSO veronderstelde belangen, die hier vaak de doorslag geven. In het licht hiervan is ook nieuw denken nodig over de modernisering van het welzijnswerk en de functie die het voor de sociale cohesie van de stad te vervullen heeft. Je ziet mensen tussen de wal en het schip geraken. Dan moeten alle zeilen worden bijgezet om ze weer een plaats in de samenleving te geven. Maar anderen moeten dit wel willen en accepteren. Door het opplakken van stigma's als vies, onbetrouwbaar, onverantwoordelijk, crimineel komt deze acceptatie niet van de grond. Hier staan we met elkaar voor een grote uitdaging.

3.3. *Sociale participatie (Social inclusion)*

Reeds is opgemerkt, dat de toegang voor onze doelgroepen tot sociaal-economische organisaties minder is dan in de andere grote steden. Vele vertrekken daarom. Met de komende WMO verkrijgt de gemeente nieuwe mogelijkheden om deze wereld van de marginaliteit tegemoet te treden. Maar de bestaande houding en hiermee verbonden ontkenning belooft niet dat voor deze mensen de gemeentelijke instanties zich openstellen. Onder gelijkblijvende omstandigheden zullen deze instanties, straks verantwoordelijk voor de besteding van de toekomstige WMO-gelden, dit geld niet werkelijk ten goede laten komen aan mensen die in de marginaliteit leven. Daarnaast zijn deze mensen niet in staat toegang te krijgen. Zowel de wereld van de organisaties als die van buurten en wijken blijven ('not in my backyard') redelijk gesloten voor deze mensen. Onlangs heeft burgemeester Deetman plannen tegengehouden om het dienstencentrum in de Wagenaarstraat te moderniseren. Het moest daar verdwijnen omdat het centrum het aanzien van de stad zal schaden. We houden van orde, netheid en aanzien en willen de afwijking, de misère en het gestoorde uit ons blikveld hebben. Willen we het werkelijke leven van mensen wel in de stad tot zijn recht laten komen? En dan te weten, dat het in deze straat jarenlang gefunctioneerd heeft. Men vraagt zich ook niet af hoe dat bij 'onze' mensen overkomt.

3.4 *Handelingsvaardigheden (Social empowerment)*

Voor het ontwikkelen van de zelfredzaamheid van mensen uit onze doelgroep zijn onorthodoxe experimenten nodig, waarvoor het huidige klimaat niet al te gunstig is. En dankzij de andere grote steden is het vraagstuk in Den Haag ook enigszins buiten de (gegoede) orde gebleven. Maar dit is maar tijdelijk. Als bepaalde tendensen van verharding, individualisering en tweedeling doorzetten dan neemt ook dit vraagstuk in kwantitatieve zin toe. Dan worden we met elkaar gedwongen inventiever op hiermee verbonden sociale, economische en stedelijke vraagstukken in te spelen.

4. ***Naar de toekomst en de rol van andere organisaties gekeken***

Als we de stedelijke structuurvisie bekijken dan lijkt de aandacht zich vooral op het stimuleren van economische condities te richten en op het uitbouwen van internationale instituten, mede in de context van de Europese Unie. Het aanzien van de hofstad moet toenemen en Den Haag zal beslissend op de kaart gezet moeten worden. Niets is te gek, ook niet de stad ten dele in de zee te bouwen. Ik heb me door een Hagenaar laten uitleggen dat het symbool van Den Haag – de ooievaar – wil zeggen: (i) grote bek, (ii) hoog op de poten, (iii) gebrekkige veren.

Bij een nauwgezette bestudering kan je concluderen, dat het niet om de mensen gaat, maar om het aanzien van de stad. Wat is de rol van de gemeentelijke dienst OCW geweest in deze planontwikkeling van de dienst DSO? Maar ook in het hier en nu blijkt deze vraag van belang te zijn. Het Leger des Heils – toch geen onbelangrijke organisatie in deze stad – heeft een kantoor op het bedrijventerrein kunnen betrekken. Daarbij heeft de dienst OCW de helpende hand geboden. Echter dit terrein wordt door DSO op de schop genomen, en hier komen de meest geavanceerde ‘high-tech’ en andere hiermee verbonden bedrijven, wat in Europa bewondering moet afdwingen. Of we maar zo vriendelijk willen zijn over vier jaar weer te vertrekken. Maar dienen organisaties als het Leger des Heils dan geen adequate plek in de stad te verkrijgen? Welk type denken gaat hierachter schuil en welke opvattingen worden over het sociaal klimaat van de stad gekoesterd? En hoe is het mogelijk dat de dienst DSO zo iets kan beweren terwijl wij met steun van de dienst OCW hier zijn gekomen? Dit voorbeeld illustreert een belangrijk kenmerk van deze stad.

Het vreemde is, en hierop is reeds gewezen, dat we bij de volkshuisvesters het omgekeerde aantreffen. De neiging is groot zich juist op aspecten van het sociale leefklimaat te richten en daarop de bebouwde omgeving aan te passen. Ze staan dicht bij de realiteit van alle dag en weten wat de praktische consequenties zijn van spanningen rondom het wonen. Dit geldt niet voor de dienst DSO. Dat mag weer blijken uit de bouw van de woonbuurt bij Ypenburg. Er zijn door DSO alleen maar woningen gepland en verder is er niets. De mensen die er gaan wonen hebben natuurlijk aan niets anders behoefte. En nu is de grond op om voorzieningen aan te brengen, die bij het leefklimaat in Ypenburg een positieve rol kunnen spelen. Hoe is dat nu mogelijk?

Ik verkeer nu 25 jaar in de maatschappelijke opvang. Vroeger verstonden vertegenwoordigers van verschillende sectoren elkaar. Dat is niet meer het geval en voorbeelden uit de praktijk - zie de positie van de dienst DSO - kunnen dit staven. Zo hebben wij met het onderwijs weinig te maken, terwijl ervaringen van het Leger des Heils voor veel aspecten van het onderwijs interessant zijn. Wij beschikken namelijk over verregaande inzichten over de achterkant van de samenleving. Belangrijk is met elkaar ook na te gaan, wat wij doen met onze collega-organisaties op het gebied van de gezondheidszorg en het welzijnswerk. Het is belangrijk hierover met elkaar van gedachten te wisselen om de bestaande fragmentatie te doorbreken en het begrip ‘stedelijk’ vooral ook in sociale zin te interpreteren.

Dick Hooimeijer – directie Welzijns Organisatie Escamp

Impressies van het gesprek met Dick Hooimeijer, directie Welzijns Organisatie Escamp te Den Haag op 15 juni 2005 en Laurent van der Maesen.

1. Inleiding

Twee weken geleden vond een bijeenkomst van vier Haagse wethouders plaats, met alle directies van de Dienst OCW en enkele gastsprekers, waaronder de directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau. Het thema was gezamenlijk een begin te maken met een 'sociale visie 2015' van Den Haag (α). Naar aanleiding van deze bijeenkomst zal een document over dit onderwerp verschijnen. Onduidelijk is voor mij wat het verband van deze bijeenkomst is met het initiatief van de OCW-groep sociale kwaliteit (β). Voorts is het van belang te wijzen op de bijeenkomsten van het 'sociaal platform Zuidwest'. Het komt enkele keren per jaar bij elkaar (γ). Daar gebeurt iets identieks met wat de OCW-groep beoogt, alhoewel de laatste misschien meer op de theorie is gericht. De uitkomsten kunnen mogelijk met elkaar worden verbonden. Dit platform draagt bij aan de herstructurering van dit deel van Den Haag en wil meer helderheid verkrijgen over de sociale component van deze herstructurering. Het gaat om één van de meest omvangrijke Europese herstructureringen. Het is nuttig te weten wat de verschillen en overeenkomsten tussen ad- α , ad- β en ad- γ zijn en wat ze betekenen voor het leveren van een bijdrage aan de stedelijke ontwikkeling.

Onze organisatie bestaat uit drie onderdelen: (i) Mooi Escamp, (ii) Mooi Laak en (iii) Mooi Zoetermeer. Mooi betekent: Maatschappelijke Ondersteuning Omgeving Individu. Ze zijn alle drie gericht op het maatschappelijk werk, sociaal-cultureel werk, jongerenwerk, ouderenwerk, sociale activering en werkgelegenheidsbevordering, sport activiteiten etc. Mooi Zoetermeer kent ook de afdeling samenlevingsopbouw. Deze drie organisaties beschikken over een gemeenschappelijk kantoor op de Zichtenburglaan inzake bestuur, beleid, financiën, personele zaken etc. Deze organisatie beschikt over 55 gebouwen in Den Haag (grote en kleine). Ze zijn niet het eigendom van de Stichting. De omzet is momenteel circa 21 miljoen euro en we beschikken over 550 betaalde medewerkers en circa 800 vrijwilligers.

Het professionele welzijnswerk is in de zestiger jaren ontstaan. Hiervan hebben bijvoorbeeld het buurt- en clubhuiswerk niet zo'n vernieuwende ontwikkeling doorgemaakt. Er zijn twee redenen, waarom het tijd wordt het welzijnswerk van onze organisaties te moderniseren. Ten eerste vanwege de trends in de samenleving (zie onder) en ten tweede omdat de Wet Maatschappelijke Ondersteuning op ons afkomt. Deze wet komt tot stand omdat burgers – in dit geval wat de gezondheidszorg betreft – zelf de handen uit de mouwen moeten gaan steken. Met de veroudering van de populatie wordt de vraag naar ondersteuning en assistentie te groot, en dat valt niet meer te financieren. Met dit voor ogen is het zelfs de vraag of we de traditionele welzijnsvoorzieningen nog wel moeten handhaven. Ook deze organisatie moet er niet voor terugdeinzen adequate beslissingen te nemen en niet 'tors et a travers' het bestaande te willen verdedigen. Het gaat overigens wel om een maatschappelijk thema dat daarom de stad Den Haag en niet alleen onze organisatie aangaat. Welke processen en voorzieningen zijn, gegeven de actuele trends, gewenst en hoe kan de samenlevingsopbouw en het welzijnswerk of hun alternatieven hierop adequater inspelen? Vanuit onze ervaringen achten wij de modernisering van beide werksoorten mogelijk. Daarom hebben we onlangs ons ambitieniveau omhoog geschroefd en willen we, door nieuwe werkverbanden aan te gaan met o.a. de onderwijswereld en de sportwereld, een trend zettende organisatie worden.

2. Nieuwe trends

Onze organisatie is gericht op de positie van mensen en dat verschilt nogal met de gerichtheid op bijvoorbeeld de handel in auto's. Dat wil zeggen, dat wij ten principale te maken hebben met alle

hoedanigheden, die mensen eigen zijn. Daarbij zijn we vooral gericht op behoeften aan contact, om aandacht, om met anderen iets op te bouwen, om meer zelfrespect te krijgen, aan aspecten van de samenleving bij te dragen en aan de actuele ondermijning van sociale cohesie in vele Haagse buurten paal en perk te stellen. We hebben immers met een nieuwe trend te maken, welke cijfermatig door het SCP is bevestigd (ad-α). Het gevoel van onveiligheid in Nederland neemt toe en het zijn altijd 'de anderen' die de onveiligheid veroorzaken. Ook de solidariteit neemt af, omdat, aldus het SCP, mensen de 'anderen' als minder solidair verklaren.

Hierbij wordt dan niet naar de eigen rol en houding gekeken, maar altijd is 'de ander' de oorzaak. Desalniettemin acht volgens het SCP ruim 80% van de Nederlandse bevolking zich gelukkig tot buitengewoon gelukkig. Hebben we te maken met een toenemend pedant en volgegeten bevolking waarvan de bekwaamheid om te kankeren aanzienlijk is toegenomen en voor wie het eigen belang de toon is gaan zetten? En voelen vele burgers zich in dat nastreven en realiseren van het eigenbelang gelukkig? Als er vuiligheid op straat is ruimen mensen het niet meer op maar bellen de gemeentelijke dienst. De gemeente en andere overheden worden dus voor alles en nog wat verantwoordelijk en de burgers blijven kijken tot er door ambtenaren en uitvoerders is gehandeld. Wij hebben in Escamp interessante gesprekken met allochtone jongeren gevoerd naar aanleiding van de moord op Van Gogh. Op een van de bijeenkomsten vroeg een wethouder aan de groep 'wat denken jullie hieraan te doen?'. Is deze vraag destijds gesteld aan autochtone jongeren naar aanleiding van de moord op Fortuyn? Is de bevolking soms geschrokken van het feit dat Rosenmüller of Melkert door dreigingen en geweld van autochtonen het veld moesten ruimen? Maar met voor het drama van Van Gogh worden meteen één miljoen moslims verantwoordelijk gesteld. Het gaat hier om de trend dat mensen steeds minder om zich heen kijken, dat ze meer en meer eisen stellen aan 'de ander' en aan instanties en dat er sprake is van een toenemende aandacht voor de eigen vooral materiële welvaart.

Een tweede trend heeft hiermee indirect te maken. De regelgeving neemt schrikbarend toe. Vroeger kon je nog een buurthuis met vrijwilligers opbouwen om met vallen en opstaan een veelheid van activiteiten te ontwikkelen. Nu moet de ijskast op 10 cm van de muur, je moet beschikken over EHBO'ers, over een horecaverunning, de keuken moet van een bepaalde afmeting zijn, de ramen van een zekere dikte etc. Als je een barbecue-happening wil organiseren krijg je een dossier met regels te verwerken. Het breekt je tegenwoordig bij de handen af. Het komt ook, omdat in geval van onzorgvuldigheid en hiermee gepaard gaande incidenten burgers direct naar de lokale overheid verwijzen, zonder naar hun eventuele eigen aandeel hierin te kijken. De verantwoordelijke personen (de burgemeester etc) nemen dus geen risico meer. Met de eigen Nederlandse houding helpen we prachtige zaken om zeep. Vooral ook de sociaal-democraten zijn met de regelgeving om het overzicht te houden en alles beheersbaar te maken te ver doorgesloten.

Wat buurthuizen betreft is mede hierdoor een derde trend te ontwaren. De verantwoordelijkheid voor het reilen en zeilen van buurthuizen is steeds meer bij de professionals komen te liggen. Als we kijken naar de openstelling in de weekends dan worden hiervoor de professionals primair verantwoordelijk gesteld. Politici hebben hierover met inwoners uit bepaalde wijken gesproken. Naar aanleiding hiervan richten ze zich tot ons om de openstelling in de weekends veilig te stellen. Maar dat lijkt nogal onjuist. De politici moeten zich richten op zichzelf (hoeveel geld hebben ze er voor over) en op de burgers (wat kunnen die zelf ondernemen). Kortom als antwoord op deze trend zullen buurthuizen weer in handen van de (georganiseerde) buurt dienen te komen. Dan moet tevens de regelgeving drastisch worden veranderd om initiatieven vanuit de buurt niet al bij voorbaat in de kiem te smoren.

Deze drie met elkaar verweven trends zijn te verklaren uit bepaalde effecten uit de zestiger jaren. Jonge mensen van nu zijn opgevoed door ouders uit die periode. Die hebben de beweging meegemaakt van de vergroting van de aandacht op zichzelf. We kunnen sindsdien een toename van het egocentrisme waarnemen. De huidige jongelui weten hiermee wel raad. Het komt regelmatig voor dat een handgemeen ontstaat met huisartsen in de spreekkamers of met onderwijzend personeel in de schoolgebouwen als men hun zin niet krijgt. Allochtone kinderen weten ook niet wat ze meemaken. De gezinnen waar ze deel van uit maken komen veelal uit gebieden met een dictatuur als politieke achtergrond. Dit komt hoe dan ook in hun opvoeding tot uitdrukking. Desalniettemin worden ze in ons land in feite uitgenodigd hun gang te gaan. Niets is gek

genoeg. Het is toch niet vreemd dat er dan veel fout gaat? Een van de oorzaken is de dominante aandacht voor individuele (private) belangen en juist vanuit deze mensen komt de felle kritiek op de gevolgen ervan. Ouderparticipatie voor het verbeteren van de leefsfeer in bijvoorbeeld scholen is dan ook wenselijk zo niet noodzakelijk. Wil men niet, dan zoekt men maar een andere school. De veroorzakers moeten maar zelf voor de gevolgen opdraaien.

We hebben het pappen en nathouden te lang volgehouden en te lang de toename van het egocentrisme gedoogd. Mensen die hun baan om welke reden dan ook zijn kwijtgeraakt krijgen bijstand. Maar waarom hoeft daar niets tegenover te staan? Ook op dit punt gaat er iets groeien. Onze organisatie weet bijvoorbeeld wel 2000 plekken aan te wijzen, waarin deze mensen een zinvolle rol kunnen spelen. Dit komt dan ook ten goede aan hun zelfrespect. Hun bijdrage wordt dan gewaardeerd. Nu maar nutteloos rondslechteren of met de whisky achter de begonia gaan zitten? Met Michel de Winter wil ik opmerken dat we behoefte hebben aan een democratisch pedagogisch offensief. We moeten dit niet over onze kant laten gaan en dienen initiatieven ontplooien om hieraan paal en perk te stellen (zie onder).

3. Over sociale kwaliteit gesproken

De kernzaak van onze organisatie houdt verband met het ontwikkelen van sociale cohesie. De veelzijdigheid van ons werk vindt met andere woorden haar rechtvaardiging in het scheppen van sociale verbanden, het doorbreken van isolement, het stimuleren van nieuwe sociale creaties etc. Op de thema's van de drie andere voorwaarden voor sociale kwaliteit zijn we ook actief, maar dan altijd bezien vanuit het onderwerp van sociale cohesie. Alvorens hierop in te gaan wil ik drie bijzondere punten noemen. Ten eerste is Den Haag een wonderlijke stad. Op het veen staan de drie armste wijken van Nederland (de Schilderswijk, Transvaalbuurt en Spoorwijk) en op het zand staan de twee rijkste wijken van Nederland (Noorderhout en Duttendel). Voorts zijn er nog drie andere wijken die tot de 25 armste wijken van Nederland behoren. Dit onderscheid kunnen we niet onder stoelen of banken vegen, het bepaalt in hoge mate de sociale cultuur van de stad. Mede ook vanwege de geografische scheiding veroorzaakt dit een zekere immobiliteit; de verhoudingen liggen vast en zijn voor iedereen herkenbaar.

Het tweede punt betreft de kenmerken van de werkende bevolking. Verreweg het grootste deel is werkzaam in overheidsdienst. Den Haag is een ambtenarenstad en ambtenaren zijn wellicht meer dan andere werknemers getraind in het beoordelen en koesteren van de status quo. Ze verschillen aanzienlijk van werknemers in het bedrijfsleven, academici, artiesten en kleine zelfstandigen. Dit betekent dat Den Haag een relatief eenzijdig samengestelde beroepsbevolking kent die de aanwezige immobiliteit eerder versterkt.

Het derde punt geldt Nederland als zodanig en het heeft effecten voor Den Haag. De media zijn zich de afgelopen jaren op populistische thema's gaan richten. Politici lopen hier hijgend achteraan, om de gunst van het volk maar niet te verliezen. Hardlopers zijn daarbij de heer Wilders en mevrouw Hirschi Ali. Zij krijgen de kans om als splijtzwammen te fungeren. Sociale groepen worden hierdoor tegen elkaar opgezet. Mevrouw Hirschi Ali werkt goed als activist voor mensenrechten, als politica opereert ze fnuikend. Politici moeten binden in plaats van als splijtzwammen te fungeren. Dertig jaar geleden zou in een mum van tijd korte metten zijn gemaakt met dergelijk optreden. Media en politici versterken de stereotiepe denkbeelden over goed en kwaad, Nederlands en on-Nederlands en over moslims die per definitie fundamentalisten zouden zijn. Er zijn sterke krachten die de bestaande sociale cohesie onder druk zetten. Het ontstellend gebrek van vele autochtonen aan de kunst om te relativeren wordt niet gezien als een gevolg van een fundamentalistische houding.

Deze drie punten zijn voor ons werk van groot belang, omdat we de gevolgen hiervan dagelijks voelen. De angst wordt aangewakkerd. We zien in Escamp hoe mensen zich jegens elkaar anders gaan gedragen. Dat ouderen per definitie bang worden van bijvoorbeeld allochtone jongeren. Deze punten krijgen een bijzondere betekenis door de drie besproken trends. Het document over de structuurvisie inzake de stedelijke ontwikkeling van Den Haag lijkt hieraan voorbij te gaan. Het is een koele nota, waarin menselijke processen en sociale relaties er niet toe lijken te doen. De nota schetst geen beeld van de bestaande sociale relaties in de stad maar beschouwt Den Haag als een

vertrekpunt voor nieuwe technische en economische constructies: "we maken er een nieuwe Europese stad aan de zee van".

3.1 *Sociaal-economische zekerheid (Socio-economic security)*

De vijf middelbare scholen in Escamp vormen een bestuurlijke eenheid. Onze organisatie ontwikkelt projecten met deze scholen en met name in de context van het vmbo. De samenwerking richt zich op initiatieven om leerlingen sociaal maatschappelijke activiteiten te laten verrichten in de wijken, opdat ze meer begrip verkrijgen wat zich in buurten en straten afspeelt en hoe je hiermee constructief en positief kunt omgaan. Op dit moment is een ontwikkeling gaande die door het Ministerie van Onderwijs wordt gestimuleerd. Het betreft leerlingen van middelbare scholen jaarlijks een maatschappelijke stage van 40 uur te laten verrichten. Ze kunnen daarmee inzicht verkrijgen in het bibliotheekwerk, de activiteiten van sportverenigingen, het werk van buurthuizen, of het werk van kindertheaters. Hiermee verkrijgen deze leerlingen spelenderwijs contact met buitenschoolse activiteiten en daarmee gepaarde verschillende werkmethodes en opvattingen. Deze stages bieden interessante aanknopingspunten voor het leren en beseffen wat rechten en plichten zijn, kortom wat het burgerschap inhoudt. Een versterking van het systeem van sociale stage kan een tegendruk bieden ten opzichte van aspecten van de drie genoemde trends. Het maatschappelijk inzicht van kinderen wordt ermee versterkt.

Met de steun van de gemeentelijke Dienst Sociale Zaken zijn we een project met 78 problematische jongeren gestart. Het gaat om sporttrainingen om ze fysiek weer meer in balans te krijgen. We onttrekken ze daarmee uit de neergaande spiraal en stimuleren hen tot nieuwe initiatieven om van het leven wat te maken. Voorts zijn we werkrelaties aangegaan met twee commerciële sportorganisaties, ADO-Den Haag en het Uythof Centrum. Tezamen werken we aan een plan om per kwartaal 250 kinderen een 'bewegingstraject' van drie maanden te laten doorlopen. Het betreft ook de verbetering van het fysieke en de gezondheid. Tevens krijgen de ouders adviezen over gezond eten en koks geven aanwijzingen, hoe je voor enkele euro's gezond kunt koken. Beide sportorganisaties beseffen, dat ze ook een maatschappelijke functie hebben te vervullen. Hiermee is een nieuwe weg ingeslagen. We zoeken met andere woorden naar bedrijven die voor ons condities kunnen aanreiken om in hun context onze doelstellingen te realiseren.

3.2 *Sociale cohesie (Social cohesion)*

Met de projecten sociale stages (zie boven) zijn we met het onderwijs in Escamp bezig leerlingen computerles te laten geven aan ouderen uit de buurt. Dit geeft een bijzondere band tussen 'Mohammed' en 'Ali' met deze ouderen. Voor het eerst ondervinden zij grote waardering van autochtone ouderen die daarvoor met een bocht om ze heen liepen en zich onophoudelijk negatief uitlieten. Er zijn ook andere projecten voor kinderen gaande, die gericht zijn op het leven van ouderen. Ze geven impliciet een nieuwe impuls aan de sociale cohesie in deze omgeving. Het breekt ook de stereotiepe denkbelden over en weer af en schept daarom ruimte voor een nieuwe sociale dynamiek. Het gaat hier om een voorbeeld hoe op een creatieve wijze te werken aan nieuwe intergenerationele verhoudingen waardoor jongeren meer respect krijgen voor ouderen en vice versa.

Zeer belangrijk zijn de buurthuizen. Dat wil zeggen, hoe kunnen we de traditionele buurthuizen omvormen tot vitale kristallisatiepunten in de buurt? Dit vereist ten eerste meer zeggenschap van de buurt (hetgeen een bepaalde organisatiegraad vereist) en nieuwe activiteiten en gebeurtenissen die van deze tijd zijn (theater, schildersateliers, danslessen, kooklessen, gymnastiek, organiseren van buurtfestivals etc). Het heeft dan geen zin (zoals tot voor kort gebeurde) met veel investeringen een cursus voor jongeren in de buurthuizen te organiseren. We gaan dit omdraaien. Jongeren ontmoet je in hun schoolsituatie. Cursussen – over burgerschap, over multiculturaliteit, over rechten, plichten, over benodigde vaardigheden om iets te gaan ondernemen (financieel, organisatorisch) – kunnen via het onderwijs ingeroosterd worden en na het lesprogramma worden uitgevoerd. Dan bereik je meer dan honderd kinderen in plaats van 10 op het moeizaam voorbereide buurthuisproject. Met andere woorden, de vraag van welzijnsorganisaties is hoe je beter van 'natuurlijke plekken' (van bijvoorbeeld jongeren of ouderen) gebruik kunt gaan maken. Dit ligt in het verlengde van ons streven met het bedrijfsleven te werken.

Er wordt onder leiding van de Dienst-OCW een nieuw buurtcentrum gebouwd in de wijk Bouwlust. Wij hebben destijds ons programma van eisen ingediend. Wij hebben niet de kans aangegrepen om het fenomeen 'buurthuis' opnieuw onder de loep te nemen. Het had in de rede gelegen een bibliotheek in het centrum te bouwen, waarmee de actieradius aanzienlijk wordt vergroot. Het wordt dan echt van de buurt in plaats van een kleine cirkel om het buurthuis. Wij behoeven een buurtcentrum als kristallisatiepunt ook voor de gezondheidszorg, sociale voorzieningen, technische voorzieningen (politie/buurt, fiscus, omgaan met bureaucratieën) te functioneren. Voorts zal het een modern antwoord dienen te geven op de verdwijning van de kleinschalige winkelinfrastructuur in de buurten (groenteman, melkboer etc). Deze verschraling is tot op heden geen punt van gesprek geweest. Met elkaar hebben we ernaar gekeken als een vanzelfsprekende ontwikkeling zonder over de negatieve gevolgen na te denken. Mogelijk zijn met de wereld van het MKB nieuwe antwoorden op de verschraling te formuleren. Maar het denken hierover heeft tot nu toe ontbroken. Het buurtcentrum is gebouwd met de ideeën van gisteren en het ontbeert elke vorm van transparantie. Ervaringen met het buitenland – zie de aard en de werking van de Scandinavische 'gemeenschapshuizen' - zijn niet toegepast. We weten überhaupt weinig wat er in Engeland, Duitsland of Frankrijk op dit terrein gebeurt. Niet alleen bij onze organisatie maar ook bij bijvoorbeeld de Dienst-OCW zijn dus geen conclusies getrokken, hoe met moderne buurtcentra op de gevolgen van actuele trends in te gaan. Hier ligt een collectieve taak te wachten.

3.3 *Sociale participatie (Social inclusion)*

Processen van social inclusion houden verband met het toegankelijk maken van systemen (in onderwijs, sport, cultuur) voor delen van de populatie en voor het beter afstemmen van deze systemen op de behoeften in de dagelijkse leefwereld. Een voorbeeld van een nieuw instrument om deze voorwaarde voor sociale kwaliteit te versterken biedt de inschakeling van jong gepensioneerde mensen. Het is onterecht te stellen dat het grootste deel van deze cohorte het gezicht van de samenleving heeft afgewend. Deze uit de jaren zestig voortgekomen groepering wil zich inzetten voor tal van taken, maar rekening houdend met hun eigen besognes. Organisaties vanuit het welzijnswerk die deze mensen pogen te rekruteren moeten hiermee scherpzinnig omgaan en als het ware de technieken van inroosting leren beheersen. Ik denk bij voorbeeld aan de toegepaste methoden bij 'Slachtofferhulp', die met een kleine professionele organisatie honderden vrijwilligers systematisch aan het werk houdt, rekening houdend met hun private omstandigheden. Er zijn ook voorbeelden waarbij ouderen de jongeren assisteren bij het opzetten van bedrijfjes of het geven van taallessen aan nieuwe allochtonen, bij het assisteren bij sportverenigingen en festivals. Vanuit het welzijnswerk is een paradigma verandering nodig om de organisatie hiervan ter hand te kunnen nemen, ontkoppeld van verouderde ideologieën van het welzijnswerk. Deze ouderen zitten niet op een agoog te wachten. Deskundige ouderen weten met andere woorden jongeren te assisteren om in de wereld van de systemen aan de slag te gaan. Onze organisatie werkt in het verlengde hiervan met de ING en IBM om jongeren in projecten maatschappelijk te leren handelen: het runnen van een bioscoop of restaurant, het onderhouden van parken etc.

Met dit voor ogen zijn in samenwerking tussen het onderwijs en de welzijnsorganisaties jonge leerlingen vroegtijdig in contact te brengen – via de stages – met bijvoorbeeld verzorgingshuizen. Sommige van deze leerlingen blijken slechte cijfers te halen voor economie of wiskunde. Ze bloeien op tijdens deze stages en bemerken dat ze geheel iets anders kunnen. De nadelen van de slechte cijfers worden zo gecompenseerd en ze worden geholpen hun weg in de verzorgingshuizen te vinden en daarbij hun opleiding aan te passen.

Dit proces is ook om te keren. De kennis over het dagelijks leven is vooral in de organisaties van het welzijnswerk aanwezig. Deze veelal impliciete kennis dient expliciet gemaakt te worden (waarvoor methoden uit het onderwijs en het bedrijfsleven toegepast kunnen worden). Gebeurt dit, dan kan deze werksoort fungeren als intermediair tussen de wereld van de systemen en aspecten van de dagelijkse leefwereld. Dit punt wordt zeker interessant inzake de gezondheidszorg en de veranderingen die nodig zijn om aan de komende demografische veranderingen te beantwoorden. Ik heb al gewezen op de redenen om met de Wet Maatschappelijke Ontwikkeling een start te maken. Vooral ook buurthuizen of centra kunnen hierbij met de te ontwikkelen 'I-shops' een interessante rol gaan vervullen. Het zijn de 'informatiepunten' waar én bewoners én vertegenwoordigers van

organisaties de gewenste informatie over elkaar kunnen verkrijgen. Deze informatiepunten dienen de ICT-mogelijkheden maximaal mogelijk uit te buiten, zodat er bruggen geslagen kunnen worden tussen beide werelden. Juist omdat steeds meer mensen alleen wonen zijn nieuwe vormen van assistentie onontbeerlijk om het leven te veraangemen. En high-tech informatiepunten kunnen indirect een antwoord geven op de dolgedraaide regelmachine van de lokale overheden en de Rijksoverheid.

3.4. Handelingsvaardigheden (Social empowerment)

Jongeren van nu (en ouderen van later) gaan totaal anders om met de informatie-uitwisseling. In Escamp wisten jongeren via de sms razendsnel dat in Amsterdam Van Gogh was vermoord. Ze hadden het niet van de media. Het betekent dat de mogelijk positieve invloed van de media inzake burgerschap etc aan jongeren voorbij gaat. We hebben dit thema ook niet doordacht. De selectiviteit neemt met andere woorden snel toe. En hier ligt een taak voor de samenwerking tussen welzijnsorganisaties en het onderwijs. Een gevolg van de versterking van de introvertie van subculturen (en de toenemende scheiding tussen generaties) is dat het onderwijs minder zicht krijgt op behoeften van jongeren. In een school in Voorburg heeft men dit ter harte genomen. Wat voor klaslokalen willen jullie? Leerlingen hebben lokalen voor de nieuwe periode ingericht. Maar een consequentie was dat ze ook de boel moesten schoonhouden. Eigen inrichting en beheer, dan ook schoonmaken en verzorgen. Dat gebeurde in het begin niet, waardoor het een rotzooi werd. Na verloop van tijd namen de leerlingen maatregelen en maakten een rooster voor het schoonmaken onder eigen toezicht. Dit is een perfect voorbeeld van inspelen op behoeften, faciliteiten verschaffen om aan behoeften tegemoet te kunnen komen en de ruimte te scheppen voor het aanleren van bekwaamheden om de eigen omstandigheden te verbeteren.

Ik zie empowerment ook als een ruim begrip, niet beperkt tot mondigheid of zelfwerkzaamheid. Het betreft het aanleren van vaardigheden om als persoon in de samenleving te leren handelen. Maar hierbij hoort tevens een normatief aspect, ontleend aan algemeen geldende opvattingen over 'goed burgerschap'. En zoals ik met de actuele trends wil aangeven, staat dit punt onder hevige druk. Als vooral jongeren uit allerlei sociale lagen zich afsluiten voor de gangbare informatiekanalen (bestaat De Volkskrant of De NRC nog wel over twintig jaar) en zich slechts door de eigen subcultuur laten informeren dan komt dat een specifieke empowerment ten goede, maar dan wel ontkoppeld van de noties en praktijken die verband houden met goed burgerschap. We zullen met allerlei werksoorten en sectoren alle zeilen moeten bijzetten om weer nieuwe bruggen te slaan. In het bovenstaande zijn er enkele genoemd.

Gaat het thema over jongeren ook over de gevolgen van processen van individualisering, daarnaast ontwaren we een collectief proces aan de financiële onderkant van de samenleving. Mensen die hiertoe behoren beschikken niet over geld, leven in abominabele woningen, kennen zeer eenzijdige sociale contacten en verliezen het zicht op waarden en normen, waarmee we de sociale cohesie van buurten en wijken in stand houden. Het gaat over een negatieve spiraal die uiteindelijk tot ontkoppeling van deze sociale laag zal leiden. Het laat zich raden wat de plaats, positie en houding van kinderen zal zijn, die hierin opgroeien. We hebben ook hierover het denken min of meer stopgezet en weten nauwelijks hoe met de wal het schip te doen keren. Het begrip empowerment is niet van toepassing op deze kinderen.

4. Stedelijke ontwikkeling

Onder stedelijke ontwikkeling versta ik ook het aangaan van werkverbanden met andere sectoren om tot nieuwe maatschappelijke fenomenen te geraken die inspelen op eigentijdse behoeften van mensen. Voorbeelden zijn gegeven met onze pogingen om met de wereld van het onderwijs en de sport nieuwe paden te betreden. Hierbij komt een nieuwe onderwerp voor het voetlicht, namelijk het scherp maken van wat de kerntaken zijn van het onderwijs, de sport, de woningcorporaties, de gezondheidszorg of het welzijnswerk. Onderwijs beschikt over geweldige accommodaties die doorgaans de helft van het jaar leeg staan. Het is tot voor kort een gesloten bolwerk geweest en ook de Dienst-OCW heeft dit gesteund. Ons inziens kunnen we enkele onderdelen van onze kerntaken heel goed in de context van de scholen gestalte geven. De computerlessen die leerlingen aan ouderen uit de buurt geven zijn hiervan een aansprekend voorbeeld. We moeten toch niet met veel

moeite drie of vier computers in een buurtcentrum plaatsen om deze lessen te geven, terwijl er vijftig om de hoek in het schoolgebouw staan. Het commentaar van woningcorporaties op het welzijnswerk is niet uit de lucht gegrepen. De afgelopen decennia zijn vanuit het welzijnswerk te weinig initiatieven ontplooid om in de context van de 'bebouwde omgeving, cq het wonen en het woongedrag een positieve rol te vervullen. Dit moet veranderen. Maar het is de vraag of de corporaties nu taken van het welzijnswerk zelf moeten overnemen. Vanwege de herstructurering van Escamp zullen minstens 8.000 woningen plat gaan. Dit heeft enorme gevolgen voor de bewoners. Moeten deze mensen nu ook emotioneel gesteund worden door vertegenwoordigers van o.a. deze corporaties, die deze vorm van herstructurering uitvoeren?

Vooraf met de corporatie Vestia beginnen wij goed samen te werken en dat komt, omdat deze corporatie van oudsher een 'sociaal gezicht' heeft. Wij worden in de gelegenheid gesteld aspecten van onze kerntaken in de context van deze woningcorporatie te realiseren. Met hun steun organiseren wij ook een groot feest in Spoorwijk. Bezien in dit licht zijn de ontwikkelingen in Laak Noord ook hoopvol. In overleg met de Esloo Onderwijsgroep, het zorgcentrum Florence, de Afdeling Public Health van OCW en de woningcorporatie Stedion werken we aan een nieuw 'voorzieningshart', waarin deze sectoren hun voorzieningen met elkaar verbinden. Dit kan een doorbraak betekenen in het denken over stedelijke infrastructuur op wijkniveau. Daarbij komt weer een nieuw thema te voorschijn. Wij zijn moeilijke partners als het gaat om stedelijke ontwikkelingen in de enge zin van het woord (betreffende het fysieke). We weten niet eens of we over twee jaar nog bestaan. Dit wordt bepaald door de gemeente Den Haag. We beschikken niet over een eigen vermogen, cq onroerend goed. Maatschappelijk gesproken wordt ons de bekwaamheid ontnomen om op lange termijn te denken en te handelen. We kunnen geen handtekeningen zetten onder projecten, die over vier jaar worden gerealiseerd. De kritiek op het welzijnswerk is terecht maar haar mogelijkheden worden wel maatschappelijk bepaald. Deze kritiek betreft dan het politieke systeem en de opvattingen van zijn actoren over het welzijnswerk als een sluitstuk van de begroting.

De Dienst-OCW is op dit moment bezig een duidelijker rol te spelen hoe het 'menselijke aspect' in de stedelijke ontwikkeling van Den Haag beter tot zijn recht kan gaan komen. Het wil naast de visie over de fysieke infrastructuur een visie over het 'sociale' vorm en inhoud geven. Deze dienst is op een aantal terreinen hiervoor actief (zie inleiding). Het is dan van belang te weten, hoe de uitkomsten van deze initiatieven op elkaar kunnen worden betrokken. Ook deze dienst heeft met een probleem te maken, waarvoor ikzelf niet direct een oplossing voor ogen heb. De taakverdeling tussen wethouders en directies is spijkerhard en iedereen poogt als fragment van de gemeentelijke infrastructuur zo goed mogelijk voor de dag te treden. De logica van dit politiek-bureaucratische systeem voorkomt werkelijke onderlinge communicatie om tot een overkoepelend beeld van Den Haag te geraken en om met elkaar aan deelprojecten onder gezamenlijke verantwoordelijkheid te werken. Dit probleem wordt versterkt door de vormen van samenwerking met provinciale en de Rijksoverheid, alsmede met Brussel. Deze gremia onderhandelen met de gemeente over uiteenlopende projecten die qua doelstelling scherp omlind zijn en waarvoor bijzondere budgetten beschikbaar worden gesteld. Dit systeem van werken vergroot de verbijzondering, leidend tot fragmentatie. We staan hier voor een maatschappelijk vraagstuk, dat niet zo maar is op te lossen. En dan te beseffen dat bijvoorbeeld de wethouder voor de volksgezondheid maar met een fractie van de gezondheidszorg bezig is met als gevolg dat het politieke systeem van Den Haag geen beelden meer ontwikkelt over de gezondheidszorg als geheel. Fragmenten worden eerder uit elkaar gedreven dan dat zij zich met elkaar verbinden.

Ook is het juist dat tussen de publieke organisaties en de non-publieke organisaties de communicatie niet erg ontwikkeld is vanwege de verschillen in expertise, ervaringen, gesproken taal, financieringstechnieken, en het al dan niet beschikken over eigen vermogen. Het betreft een tweede aspect van het bovengenoemd probleem. Je kunt gaan werken aan een nieuw systeem van communicatie zoals de OCW-groep mogelijk voorstelt (met steun van de Leidse Universiteit) of je kunt de onderscheidingen als een gegeven accepteren en de processen naast elkaar laten lopen. De uitkomsten van deze processen dienen dan ergens op elkaar te worden afgestemd. Met andere woorden is de eerste uitdaging precies te weten wat er in Den Haag met betrekking tot de stedelijke ontwikkeling in de brede zin van het woord gebeurt (of niet gebeurt) en dan wat hieraan dient te veranderen (en waarom) en welke methoden hiervoor moeten worden toegepast (en waarom).

Beschouwing over de gemeentelijke nota's "Wereldstad aan Zee" (2005) en "Mensen maken de Stad" (2005) op basis van een interpretatie van de serie van interviews met directieleden van Haagse instellingen voor de gezondheidszorg, de maatschappelijke dienstverlening, het onderwijs, de woningbouw en het welzijnswerk

Door dr. Laurent J.G. van der Maesen, Directeur 'European Foundation on Social Quality', Amsterdam, 21 september 2005.

1. Inleiding

In de lente van 2005 heb ik met vijftien mensen (soms vergezeld van enkele collega's) gesprekken gevoerd. Jan Heemskerk van het bureau Heemskerk advies en voormalig wethouder, heeft aan een aantal van deze gesprekken deelgenomen. De gesprekspartners zijn afkomstig uit het onderwijs, de volkshuisvesting, de gezondheidszorg en het welzijnswerk.

Een begeleidingsgroep van de gemeentelijke dienst OCW heeft de opzet van deze gesprekken voorbereid. De vragen uit de interviews waren:

- wat zijn saillante kenmerken van de organisatie van de respondent in kwestie.
- welke tendensen ontwaart de respondent in Den Haag gezien vanuit zijn of haar positie in de organisatie.
- welke bijdrage levert zijn of haar organisatie aan de vier condities voor sociale kwaliteit. De vier condities zijn: sociaal-economische zekerheid, sociale cohesie, sociale deelname/ insluiting en sociale 'empowerment' (dit begrip verwijst naar het ontwikkelen van de persoonlijke capaciteiten van mensen om een rol in het dagelijkse leven ook met betrekking tot de drie andere onderwerpen te kunnen spelen).
- wat heeft de respondent op te merken over de stedelijke ontwikkeling in het licht van de conclusies over de eerste drie gespreksonderwerpen.

De interviews hebben een rijkdom aan inzichten over een veelheid van Haagse thema's opgeleverd. Op verzoek van de begeleidingsgroep is in deze beschouwing over de interviews een relatie gelegd met de structuurvisie Den Haag 2020 (Wereldstad aan Zee) van juni 2005 en de discussienota over de maatschappelijke visie op Den Haag in 2020 (Mensen maken de stad), versie 1 september 2005. De respondenten hebben slechts een concept van de structuurvisie (van maart 2005) onder ogen gekregen. De opmerkingen en kanttekeningen bij beide nota's zijn daarom ontleend aan de interpretatie van de gepubliceerde interviews.

Met dit voor ogen is de indeling van deze beschouwing als volgt:

- Gesprekspunten uit de interviews die betrekking hebben op de 'stedelijke ontwikkeling' van Den Haag (hoofdstuk-2).
- De nota 'Wereldstad aan Zee' (hoofdstuk-3).
- De discussienota 'Mensen maken de stad' (hoofdstuk-4).
- Een aanzet voor nieuwe strategieën gericht op de stedelijke ontwikkeling van Den Haag (hoofdstuk-5)

2. Gesprekspunten over de stedelijke ontwikkeling van Den Haag

De respondenten zijn niet gelukkig met het beperken van het begrip 'stedelijke ontwikkeling' tot louter het fysieke aspect. Stedelijke ontwikkeling heeft volgens hen betrekking op de verbinding van het fysieke met het culturele, het politieke, het economische, het educatieve etc. Zo leiden nieuwe opvattingen over bijvoorbeeld het onderwijs tot nieuwe ruimtelijke accommodaties, die rechtstreeks op het fysieke karakter van de stad invloed uitoefenen. In dit hoofdstuk is gekozen voor het belichten van drie onderwerpen uit de interviews in relatie tot de stedelijke ontwikkeling in Den Haag. Ten eerste wat respondenten beweren over de huidige aard van de beschikbare

sturingsinstrumenten, ten tweede wat zij vinden over de mogelijkheden van burgers om een rol in de stedelijke ontwikkeling te spelen. En ten derde wat in het licht van de stedelijke ontwikkeling over de sectoren zelf opgemerkt kan worden.

2.1 De sturingmechanismen en de rol van de grote partners in Den Haag

Het vraagstuk van de sturing van processen in Den Haag om tot een gedeelde visie over de toekomst van de stad als geheel te komen is in allerlei toonaarden in de interviews naar voren gekomen. In feite betreft dit het kernthema van de meeste interviews. Indien de instrumenten voor deze sturing niet adequaat zijn, dan stagneert de visieontwikkeling en is de weg vrij voor verbrokkeling en het uitwerken van op zichzelf staande deelbelangen.

De afgelopen tien jaar hebben zich ingrijpende veranderingen voltrokken die hebben geleid tot een grotere autonomie van de organisaties in de volkshuisvesting, de gezondheidszorg, het onderwijs, de cultuur en de sport. Onder meer door het proces van 'privatisering' en de hiermee gepaard gaande verschuiving naar 'marktwerking'. Bijna alle respondenten wijzen op het feit, dat de lokale overheid hieruit weinig consequenties lijkt te trekken.

De lokale overheid werkt nog steeds met sturingsmodellen uit het verleden. Zo worden bijvoorbeeld woningcorporaties nog benaderd als zijnde organisaties, die het beleid van de lokale overheid uitvoeren. Grote instellingen van de gezondheidszorg worden überhaupt niet meer benaderd omdat ze uit het beeld van de lokale overheid zijn verdwenen. Er bestaan aldus de meeste respondenten, geen gedeelde inzichten over de wijze, waarop de lokale overheid en de redelijk autonoom geworden grote partners in de stad met elkaar- en op democratisch transparante wijze - kunnen samenwerken om aan de overkoepelende visie van Den Haag en de onderdelen ervan te werken. Er is behoefte, aldus de respondenten, aan een modern model voor stedelijke sturing.

Het beeld is er momenteel een van een veelheid van deelprojecten, waaraan diverse gemeentelijke en niet-gemeentelijke partners werken zonder communicatie met andere partners binnen de lokale overheid of het maatschappelijke veld. Met name in de gezondheidszorg. Overal in de stad vinden boeiende ontwikkelingen plaats (inzake het onderwijs, of de bebouwde omgeving, of in de gezondheidszorg) die geen relatie met elkaar hebben, geen deel uitmaken van een overkoepelende visie. Als voorbeeld uit een interview verwijs ik naar de opmerking vanuit het HAGA-ziekenhuis. In feite herbergt dit complex van ziekenhuizen het grootste opleidingssysteem van Den Haag. Maar op zijn 'onderwijsaspect' wordt het nimmer aangesproken. Gesprekken blijven uit hoe dit voor Den Haag met andere onderwijsinstellingen of plannen voor toekomstig academisch onderwijs, is te verbinden.

Van de zijde van de woningbouwcorporaties is in interviews aangegeven dat vaak gemeentelijke afdelingen voor de voeten lopen en het proces van de woningbouw frustreren. In het welzijnswerk, dat van de vier sectoren het meeste onder de hoede van de lokale overheid valt, bepalen regels voor financiering wat er op de werkvloer kan gebeuren, niet de vragen vanuit de burgers. Grote partners uit de gezondheidszorg worden geconfronteerd met competentiestrijd tussen gemeentelijke afdelingen. Het onderwijs heeft meer te maken met de rijksoverheid. De zogenaamde decentralisatie van bevoegdheden wordt, aldus enkele respondenten, volkomen teniet gedaan door het toenemend aantal specifieke eisen inzake het afleggen van rekening over praktische zaken op het niveau van de uitvoering. Respondenten uit het onderwijsveld menen, dat de lokale overheid niet weet hoe men gezamenlijk met de onderwijspartners in Den Haag de negatieve gevolgen hiervan kan keren. Ze staan ook niet op de agenda vanwege de als statisch ervaren scheiding tussen rijk en gemeente.

De stad valt slechts te besturen als de lokale overheid met de redelijk autonome grote partners in Den Haag tot moderne vormen van samenwerking en communicatie weet te geraken. Bijna alle respondenten wijzen hierop en constateren, dat hierover het debat uitblijft. De politieke en ambtelijke cultuur van het stadhuis lijkt strikt eigen beelden over de Haagse realiteit te scheppen. Specifieke acties van wethouders krijgen vaker een hogere prioriteit dan samenwerking met collega's in

complexe vraagstukken. Directies van niet-gemeentelijke instanties worden dan gedwongen bruggen tussen ambtelijke en politieke stromingen te slaan om vraagstukken op te pakken.

Van doeltreffende plannen en voorbeelden uit het buitenland wordt niet geleerd. Europese processen die op complexe vraagstukken inspelen, kunnen door de bestaande verkokering en fragmentatie niet benoemd en geanalyseerd worden ten behoeve van beleid dat door de lokale overheid en de grote partners in de stad gezamenlijk vorm en inhoud dient te krijgen. Als voorbeeld lezen we in een interview, dat de consequenties van de opvattingen over de 'knowledge based societies' (zie de Lissabon conclusies uit 2000), nog geen effect op het denken en handelen in Den Haag hebben gehad.

2.2 Samenwerking met de burgers

Welke processen met burgers zijn nodig, opdat deze burgers in tal van verbanden een daadwerkelijke inbreng op de ontwikkeling van hun stad kunnen leveren? Vele interviews tonen aan, dat het onderwerp 'samenlevingsopbouw' de afgelopen drie decennia op dramatische wijze in Den Haag (en andere steden) is verwaarloosd. Met elkaar dienen de burgers, met ondersteuning van gemeentelijke en niet-gemeentelijke organisaties, aan de stad te werken. Maar de instrumenten voor de burgers zelf zijn door deze verwaarlozing aanzienlijk verschaald. De hierbij betrokken 'welzijnsorganisaties' beperken zich veelal tot vragen behorende tot de korte termijn, omdat ze niet weten of ze volgend jaar nog wel bestaan. De interviews leren dat ze zelf niet over faciliteiten beschikken om het tij te keren.

Het aandeel van burgers dat uit buitenlandse sociaal-culturele situaties afkomstig is neemt toe en zal weldra 50% van de populatie bereikt hebben. Uit verschillende interviews leren we, dat voor de bijzondere 'on-Nederlandse' capaciteiten van deze mensen geen aandacht bestaat. De geestelijke gezondheidszorg blijft op de westerse rationele leest geschoeid. Het begrip 'multiculturaliteit' is om politieke redenen niet meer 'well done'. Deze onverbloemde ontkenning voorkomt het betrekken van de helft van de Haagse populatie bij de ontwikkeling van deze stad terwijl in theoretisch en praktisch opzicht dit thema onderdeel uitmaakt van de 'samenlevingsopbouw' van Den Haag. Van de respondenten hebben vooral de volkshuisvesters hierop ernstig commentaar geleverd. Maar ook zij erkennen dat zij deze afbraak hebben waargenomen maar dat ze geen initiatieven hebben ontvouwd om in politiek opzicht hieraan paal en perk te stellen. Lange tijd beschouwden ze dit niet als hun 'core-business'. Als 'mensen de stad maken' worden we, aldus enkele respondenten, door de nota 'Structuurvisie Den Haag 2020' op het verkeerde been gezet. De 'andere' of de 'nieuwe' Nederlander met zijn en haar specifieke behoeften en mogelijkheden speelt immers geen rol in de stedelijke ontwikkeling.

Niet alleen over het bestuur van de stad of over de rol van de burgers, maar ook over de opzet van het onderwijs gaan we, aldus één van de respondenten, uit van een statisch wereldbeeld. Nieuwe inzichten dwingen een dynamische benadering af. De veelheid van aspecten van de complexiteit zal tot haar recht moeten kunnen komen. Wat betreft het leren betekent het dat onze samenleving gericht zal worden op leerprocessen om zich iets eigen te maken en om de vaardigheden voortdurend te ontwikkelen.

2.3 Over de sectoren in het bijzonder

Alle respondenten hebben impliciet en veelal expliciet te kennen gegeven energie te willen besteden om vanuit de eigen organisatie aan de stedelijke ontwikkeling van Den Haag bijdragen te leveren. Drie randvoorwaarden zijn dan van belang. Ten eerste zal vanuit elke sector meer oog en begrip voor tendensen en mogelijkheden binnen andere sectoren moeten ontstaan. Het is de uitdaging de verregaande fragmentatie op te heffen. Ten tweede zal een gemeenschappelijk taal gestalte dienen te krijgen om met elkaar een dialoog over de afzonderlijke sectoren te kunnen voeren. Ten derde zal begrip dienen te ontstaan over de toekomstige verbinding van onderdelen van verschillende sectoren om daarmee bij te dragen aan het ontwikkelen van een visie over de toekomstige stad. De interviews waren mede bedoeld om aan deze randvoorwaarden te werken. In dit hoofdstuk

beperk ik mij tot een opsomming van punten die voor het debat over de stedelijke ontwikkeling interessant zijn.

Volkshuisvesting

Deze sector raakt in fysieke en sociaal-economische zin essentiële aspecten van de stad als stedelijke samenleving. In een van de interviews is opgemerkt dat Den Haag Zuid-West (Escamp) qua sociaal-culturele infrastructuur volkomen onder de maat is gebleven vergeleken met steden met een vergelijkbare omvang. Hoe is dit te verklaren en wat betekent dit voor het actuele klimaat van Den Haag Zuid-West? Welke lessen kunnen we hieruit trekken voor de te ontwikkelen visie over de toekomst van de Haagse samenleving? Worden bijvoorbeeld woningbouwcorporaties mede uitgedaagd om deze vragen te beantwoorden of worden ze vanuit de lokale overheid, vanuit burgers of vanuit de andere sectoren hierover niet aangesproken? In deze sector bestaat voorts grote deskundigheid over de aard van het dagelijks leven in de 'bebouwde omgeving'. De vraag is hoe deze deskundigheid ten nutte wordt gemaakt voor andere sectoren. Uit de interviews blijkt veelal dat deze sector vanuit met name de eigen perceptie zeer actief op nieuwe fenomenen in de dagelijkse leefwereld inspeelt. Er vinden tal van experimenten plaats om het dagelijkse leven van hoge kwaliteit te houden. Wat dit betreft is veel geleerd van de drastische verbouwing van de Schilderswijk, waar de bestaande sociale cohesie als basis voor een adequate dagelijkse leefwereld nagenoeg verdampt is. Aan straffe 'top-down benadering' moesten, aldus de desbetreffende respondenten, de woningbouwcorporaties als 'uitvoerders' medewerking verlenen. Met deze geschiedenis in het hoofd willen deze respondenten de huidige sectorbepaalde perceptie dan ook verbreden en met andere partners in Den Haag vorm en inhoud geven. Desalniettemin komt dit toch moeizaam op gang vanwege de problemen met de beschikbare sturingsmethoden van gemeentelijke partners en ook partners uit de andere sectoren.

Gezondheidszorg

De gezondheidszorg is ingrijpend aan het veranderen. Intramurale instellingen fuseren, het aanbod van de thuiszorg ondergaat een schaalvergroting, gezondheidscentra worden door ziekenhuizen opgekocht. Vanuit gemeentelijke zijde is de invloed op dit essentiële aspect van de stedelijke samenleving drastisch aan het afnemen. Met het bankwezen en ziektekostenverzekeraars zijn 'deals' te maken over deelprojecten verspreid over de Haagse agglomeratie. Dit gebeurt echter niet op basis van een visie waarbinnen deze 'deals' als deeltuitwerking gelden. Zonder een daadkrachtig antwoord van gemeentelijke en andere sociale partners in de stad worden hiermee verbonden processen niet meer op basis van de politiek gedeelde uitgangspunten gestuurd. Respondenten wijzen voorts op het feit, dat de hiermee gepaard gaande 'vermarkting' in de gezondheidszorg activiteiten van preventieve aard dreigen te ondermijnen. Het accent op de bestrijding van 'ziekten' van individuele verzekerden zal de nadruk op het verhogen 'van de gezondheid van de populatie' naar de zijlijn verschuiven (een vorm van de 'individualisering' van de gezondheidszorg).

Door respondenten is opgemerkt dat vooral vanuit de zijde van allochtonen vragen betreffende de hulpverlening veelal complex van aard kunnen zijn. Bovenstaande tendensen maken de verwerking van deze vragen steeds minder mogelijk met als gevolg diepingrijpende tegenstellingen. De hulpverlening tendeert bij gelijkblijvende omstandigheden voor steeds meer Hagenaars inadequaats te worden. De recente discussies over plannen voor het 'hart in Laak Noord' bieden een nieuw perspectief. Echter hierover wordt niet collectief nagedacht en de gevolgen hiervan voor de fysieke structuur worden nog niet bestudeerd, ook niet in de context van de plannen voor Laak Noord. Voor dergelijke innovaties zijn collectieve analyses en acties nodig en dit weer impliceert een modern besturingssysteem dat momenteel ontbreekt.

Vragen die collectief onbeantwoord blijven zijn ook wat het voor deze sector betekent, dat steeds meer mensen alleen wonen en dat hiervan tevens het aandeel alleenstaande ouderen en vooral zeer ouderen in Den Haag zal toenemen? Dat weer hiervan een groot aantal mensen van allochtone afkomst zijn versterkt de betekenis van deze vraag.

Onderwijs

Reeds is opgemerkt dat internationaal wordt betoogd, dat we de richting inslaan van een 'knowledge based society'. Voor informatietechnologie is in dit verband een cruciale rol weggelegd. Dit heeft gevolgen voor de gehanteerde onderwijsmethoden. Het onderwerp wordt op verschillende wijzen in de interviews behandeld. Vanwege de explosieve verandering in de informatietechnologie zullen scholen van gesloten systemen (inhoudelijk/ statisch en ruimtelijk) moeten veranderen in open systemen (inhoudelijk/ dynamisch en ruimtelijk). De nieuwe inhouden en methoden en de hierop aangepaste ruimtelijke accommodaties zullen het beeld van de stad gaan wijzigen.

Voorts is een belangrijke constatering uit de interviews dat het academisch onderwijs afwezig is. Over de verbinding van het hoger onderwijs en het academisch onderwijs, en de rol van het eerste om aan de ontwikkeling van het tweede een bijdrage te leveren, ontbreekt volgens respondenten een consistent debat. Wat onderdelen van het hoger onderwijs en het eventuele toekomstige academisch onderwijs voor de verdieping van het 'stedelijk bestuur' en de 'participatie van de burgers' kunnen betekenen is onbekend. Het ontbreken van het academische milieu veroorzaakt een onderontwikkeling van theoretische verdiepingen van veel stedelijk beleid. Dit komt de kwaliteit van de stedelijke ontwikkeling niet ten goede.

Welzijn

Welzijnsvoorzieningen slaan op een veelheid van voorzieningen, die een rol spelen in het directe dagelijks leven rondom de woning, de straat, in buurten en wijken. Vanuit interviews komt naar voren, dat de welzijnsvoorzieningen als sluitpost van de begroting fungeren en sinds de afgelopen dertig jaar door drastische bezuinigingen zijn aangetast. Vele accommodaties zijn verouderd en soms aftands, zijn ontkoppeld van het onderwijs of de gezondheidszorg, ontberen hun verbindingen met moderne vormen van sport, theater of muziek, of fungeren niet als doeltreffende voorlichtings- en informatiecentra voor burgers (en vooral de allochtonen en ouderen). Dit is niet alleen het gevolg van de onophoudelijke bezuinigingen, het is ook een gevolg van het ontbreken van theoretisch inzicht en informatie over hierop betrekking hebbende ontwikkelingen in het buitenland dat de inhoudelijke verzwakking is opgetreden. Uit interviews mag duidelijk worden dat deze sector niet op eigen kracht – mede ook door het ontbreken van eigen onroerend goed en kapitaal – het tij kan keren. In het bijzonder is door een respondent de vraag gesteld hoe doorgaans in Den Haag over de 'onderkant' van de samenleving wordt gedacht. Het antwoord lijkt te zijn dat hierover weinig wordt nagedacht en dat andere steden veel van de Haagse problematiek op hun bord geschoven krijgen. Volgens de heersende optiek bestaat in Den Haag geen 'onderkant'. Dit betekent, dat er onvoldoende oog is voor de realiteit van menselijke verhoudingen ten gunste van beelden over Den Haag als een op internationale verhoudingen georiënteerde stad. Maar zonder erkenning en analyse van de realiteit kan van een daadwerkelijke stedelijke ontwikkeling weinig sprake zijn.

Ik heb, op basis van de interviews, enkele thema's uit vier sectoren die voor de stedelijke ontwikkeling van belang zijn, de revue laten passeren. Er zijn minstens nog vier sectoren te noemen, van waaruit op gelijksoortige wijze naar de stedelijke ontwikkeling gekeken kan worden: sport, cultuur, justitie en politie en het midden- en kleinbedrijf. Echter deskundigen uit deze vier sectoren zijn niet geïnterviewd.

3. De nota 'Wereldstad aan Zee. Structuurvisie Den Haag 2020'.

In de structuurvisie lezen we dat Den Haag vier troeven heeft: het is een multiculturele stad; een internationale stad; een stad aan zee, en het is een monumentale residentie. Den Haag zal kortom uitgroeien tot een dynamische stad waar jonge, hoogopgeleide wereldburgers wonen en werken. En deze beoogde 'netwerkstad' biedt, aldus de nota, geen ruimte voor tweedeling.

Een algemeen commentaar van bijna alle respondenten op basis van de concepttekst uit maart 2005 is, dat de nota in feite een gereduceerde opvatting van het begrip 'stedelijke ontwikkeling' presenteert. Het is een document van civiele ingenieurs, waarvoor de fysieke vormen bijna een autonome rol spelen in de bepaling van de stedelijke cultuur.

Volgens respondenten zijn er geen conclusies getrokken uit het feit dat weldra de helft van de populatie van de stad qua geschiedenis, cultuur, emoties, behoeften nauw verbonden is met een Turkse of Noord-Afrikaanse achtergrond. Het tot op heden ingevulde begrip 'Nederlanderschap' en 'Nederlandse stad' verwijst weliswaar naar het jongste verleden, maar niet meer na de aard van Den Haag in de nabije toekomst. Wat betekent dit voor de 'stedelijke ontwikkeling'? We kunnen, aldus vele respondenten, toch niet de helft van de populatie aan de zijlijn laten staan?

Het aandeel alleenstaanden en vooral oudere en zeer oudere alleenstaanden zal sterk toenemen. Voor de inrichting van het dagelijkse leven betekent dit een gigantische opgave. Er zal een veel groter beroep op sociale netwerken, en het vrijwilligerswerk worden gedaan. De gevolgen van de multiculturaliteit versterken deze uitdaging. Daarom zal de inrichting van de bebouwde omgeving in de komende decennia moeten veranderen om antwoorden op deze processen te vinden. Maar in de nota komt deze uitdaging niet tot uitdrukking.

In de vier sectoren uit de interviews is sprake van een grote dynamiek. Er ontstaan nieuwe figuraties en arrangementen in de stad om aan de nieuwe behoeften van jongvolwassenen, volwassenen en ouderen te kunnen beantwoorden. Met de 'knowledge based society' probeert men van deze verandering iets uit te drukken. Wat betekent dit voor de stedelijke ontwikkeling? Te concluderen valt dat in de nota de sectoren in feite als een statisch gegeven worden benaderd en dat geen zicht bestaat op de kansen die de verbinding van aspecten van verschillende sectoren bieden.

Als er in het Den Haag van de toekomst geen ruimte voor tweedeling zal bestaan, hoe wordt de bestaande tweedeling dan weggewerkt? Op het Haagse veen bevinden zich de armste buurten van Nederland. Op het Haagse zand bevinden zich de rijkste buurten van Nederland. De tegenstellingen kunnen niet groter zijn en ze tenderen vandaag de dag nog toe te nemen. Welke sociaal-economische, politieke en ruimtelijke veranderingen zijn dan nodig om de belofte van de nota waar te maken?

De nota presenteert met trots de twee centra van Den Haag; het centrum in Scheveningen en het centrum bij het stadhuis. Nu merken respondenten op dat van een verbinding tussen beide centra geen sprake is, wat de kwaliteit van beide centra in feite aantast. Voor bijvoorbeeld de studentenpopulatie in Den Haag komt dit als negatief over. Verbindingen met volwaardige subcentra ontbreken. Inspanningen blijven uit om op andere plekken tot vitale multiculturele centra te geraken zoals we in Londen of Parijs kunnen zien. In plaats van vitaliteit ontwaren we – aldus enkele respondenten – een vorm van gezapigheid. Den Haag laat haar kansen op dit terrein uit de handen glijpen (North Sea Festival) en speelt op het gebied van muziek en theater een bescheiden rol. Omdat de nota niet laat zien hoe dit te veranderen komen uitdrukkingen als 'wereldstad aan zee' voor vele Hagenaars als vreemd over.

Een illustratie van het ontbreken van de verwevenheid tussen de 'fysieke benadering' van de stad' en maatschappelijke processen is het ontbreken van verwijzingen naar een op te bouwen academisch milieu. In het verleden zijn grote investeringen gedaan om de Hoge School een voorname positie in de stad te laten bekleden. De bereikte resultaten komen in de nota niet aan de orde en worden niet opgevat als vertrekpunt om ideeën te lanceren over een hiermee te verbinden academische ontwikkeling. De hoogopgeleide wereldburgers komen kennelijk uit Rotterdam en Amsterdam. Dat een academisch milieu een belangrijke 'spin-off' kent voor processen in de gezondheidszorg, het Haagse lokale politieke systeem, het midden- en kleinbedrijf of de cultuur lijkt geen punt van discussie te zijn. De reden ligt ook hier weer, dat in feite het fysieke niet als uitdrukking van maatschappelijke processen wordt erkend. Het wordt gepresenteerd als een resultaat van het werk achter de tekentafel.

4. De discussienota 'Mensen maken de stad. Maatschappelijke visie Den Haag 2020'

Het doel van de discussienota is, aldus de auteurs, bij te dragen aan een ontwikkeling van de stad waar burgers hun potenties ten volle kunnen verwezenlijken. Het gemeentebestuur heeft de ambitie om te 'binden, te boeien en vooruit te komen'. Op grond van de aanwezige bronnen voor inspiratie en de actuele aard van Den Haag als stad wil het gemeentebestuur zich inzetten voor de volgende

vier doelstellingen: sociale cohesie, integratie en participatie (binden); uitdagen en uitgedaagd worden (boeien); ontwikkeling en werk (vooruitkomen); en veiligheid, leefbaarheid en zorg (als basis voor binden, boeien en vooruitkomen).

De discussienota fungeert als een aanvulling op de structuurvisie en gaat over de maatschappelijke of sociale visie. Deze aanvulling is dus per definitie ontkoppeld van processen, die leiden tot de fysieke vormgeving van de stad. Het voornaamste punt van kritiek dat op basis van de interviews op de discussienota is te geven, is dan ook dat er eveneens een gereduceerde interpretatie van stedelijke ontwikkeling wordt gehanteerd en dat maatschappelijke processen ontkoppeld worden van fysieke processen. Beide nota's zijn het resultaat van een statisch wereldbeeld, waarin de dynamiek van de verflechting van stedelijke fenomenen niet meegenomen wordt. In het verlengde van deze redenering zijn, aan de hand van de interviews, de volgende specifieke opmerkingen te plaatsen:

De vier doelstellingen uit de discussienota hebben grote verwantschap met de analyse en het ontwikkelen van sociale kwaliteit, zoals bepleit door de European Foundation on Social Quality. Deze verwantschap is een aantrekkelijk aspect van de nota. De Haagse doelstellingen worden echter zonder verwijzing naar analyses of theorievorming in de nota gepresenteerd. Vervolgens presenteert de nota indicatoren, terwijl het verband tussen deze condities en indicatoren onbesproken blijft. De domeinen en subdomeinen die deze condities met de indicatoren moet verbinden komen in het geheel niet ter sprake. In een aantal interviews is te kennen gegeven, dat het gebruikelijk is in Den Haag beleid te presenteren zonder theoretische fundering en zonder hiermee verbonden bespreekbare analyses van de stand van zaken, waarop het beleid wil inspelen.

De discussienota probeert vanuit een zeker ordeningsprincipe de stad te benaderen en de actuele aard van de Haagse samenleving te preciseren aan de hand van een vergelijking met de drie andere grote steden. Ook is een aanzet gegeven de actuele aard met trends over demografische aspecten te verhelderen. Ten vierde worden de uitkomsten gewaardeerd aan de hand van indicatoren, die verbonden (dienen te) zijn met de condities. Deze procedure is aantrekkelijk en het loont de moeite om verder te ontwikkelen. Vanwege de verwantschap met de benadering van sociale kwaliteit is dit mogelijk. De nota zelf verwijst hierbij expliciet naar het Sociaal Cultureel Planbureau. Die geeft als vijf belangrijke trends, waarop de maatschappelijke visie dient in te spelen: individualisering; informalisering; informatisering; internationalisering; en intensivering. De trends worden echter niet in verband gebracht met de indicatoren. De vraag blijft dan staan of deze vijf trends verbonden zijn met de doelstellingen, of dat deze doelstellingen resultanten van de trends zijn. Ook blijft de vraag hoe deze trends zich tot elkaar verhouden.

Op enkele plaatsen in de nota verschijnt het begrip 'sociale kwaliteit' als een metafoor voor betere dagelijkse leefomstandigheden. Echter dit begrip is geen metafoor voor het goede maar plaveit de weg om aan de hand van de vier condities voor sociale kwaliteit de verwevenheid van het onderwijs, de huisvesting van burgers, de gezondheidszorg, de vele hiermee verbonden aspecten van het dagelijkse leven en de fysieke uitwerkingen hiervan te analyseren. De uitkomsten kunnen bijdragen aan een visie over de nabije toekomst van de stad en aan de wijze, waarop deze te onderscheiden onderdelen aan deze visie een bijdrage kunnen leveren. Deze benadering komt in de nota 'maatschappelijke visie' niet tot uitdrukking. Wat is er bijvoorbeeld in de afgelopen decennia met het onderwijs in Den Haag gebeurd? Waar liggen de problemen en waar liggen de kansen om vanuit dit aspect van de stedelijke samenleving bouwstenen voor een visie over de stad te kunnen aandragen (zie hierover drie interviews)? Hierover zwijgt de nota. Dit geldt evenzeer voor de gezondheidszorg, voor de volkshuisvesting, voor het welzijnswerk, voor de sport, voor de economische bedrijvigheid of voor de culturele ontwikkeling. De respondenten zullen mijns inziens bepleiten, dat de belangrijke trends in deze sectoren tot beter begrip worden gebracht om te weten hoe we actuele aard van Den Haag kunnen verklaren en welke aanknopingspunten we aantreffen om gegeven hun verwevenheid aan de verandering te werken.

Ondanks verwijzingen naar tendensen en trends blijft tenslotte een belangwekkend punt in de nota onbesproken. We merken in de grote Nederlandse steden en ook Den Haag de neiging stedelijk-maatschappelijke problemen goed te kunnen benoemen, daarvoor maatregelen te bedenken zonder het engagement op te brengen om met behulp van deze maatregelen aan de herkende problemen het hoofd te bieden. Dat engagement is dan de opdracht voor 'de ander'.

5. Een aanzet voor nieuwe strategieën gericht op de stedelijke ontwikkeling van Den Haag

Twee processen staan in het verdere proces centraal: Verdieping van de visie op de stedelijke ontwikkeling en sturing. Van belang is de versterking van de samenwerking tussen publieke en non-publieke partners, functioneel voor de beoogde stedelijke ontwikkeling. Een samenwerkingsverband dat in overleg met betrokkenen opdrachten kan formuleren, waarbij de samenwerking van verschillende sectoren noodzakelijk is. Eerder is reeds naar de plannen voor het 'voorzieningshart' in Laak Noord verwezen. De organisatie van de samenwerking zal slechts aan de hand van de 'trial and error' methode gestalte kunnen krijgen, omdat hiervoor de noodzakelijke kennis nog ontbreekt. Voor het sturen van de visieontwikkeling en voor het begeleiden van de intersectorale opdrachten kan een voorlopig platform voor stedelijke ontwikkeling in het leven worden geroepen. Dit gezelschap is dan verantwoordelijk voor het uitwerken van een voorlopige stedelijke visie en voor de hiermee verbonden concrete opdrachten, teneinde het 'denken' en 'handelen' op elkaar af te stemmen. Dit betreft een verwijzing naar de strategie van 'Research & Development'. Dit platform zal onder de hoede van het college van B&W dienen te werken om aan de eis van 'democratie en transparantie' tegemoet te kunnen komen. Hiervoor is immers het college van B&W de eerst verantwoordelijke instantie in Den Haag en bevoegd hierover, in samenwerking met het rijk, regels op te stellen.

Vanuit een zekere onafhankelijke positie zal ondersteuning nodig zijn, omdat belangen het zicht op beide processen – visieontwikkeling en sturing - kunnen verduisteren. De benadering van sociale kwaliteit en de hiermee verbonden opdracht – tot integraliteit van het denken te geraken en daarmee tevens openingen te scheppen voor dynamiek in de samenleving – is ingewikkeld. Het ligt in de rede het idee van de 'campus Den Haag' als een soort dependance van de Universiteit van Leiden verder uit te werken. Deze campus ofwel het nieuwe 'kenniscentrum' kan met bestuurlijke-, demografische, economische en sociaal-psychologische analyses op vele vragen inspelen en, in laatste instantie, een belangrijke bijdrage leveren aan de vormgeving van een modern sturingsinstrument van publieke en non-publieke organisaties, waarmee de integraliteit van de 'stedelijke ontwikkeling' vorm en inhoud kan verkrijgen.

6 Tot slot

Dat van lokale overheden van grote steden nieuwe initiatieven worden verwacht vloeit voort uit het feit, dat op rijksniveau de rol van burgers –zoals ooit benaderd vanuit ideeën over community development of organisation – van de agenda verdwijnt. Het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport zal veranderen als Ministerie van Volksgezondheid of Gezondheidszorg, waarbij de marktinstrumenten als de mechanismen voor sturing worden gewaardeerd (aldus de plannen van de huidige minister). Samenlevingsopbouw als thema verdwijnt dus op rijksniveau en de verantwoordelijkheid voor welzijnsvoorzieningen wordt over enkele departementen verdeeld. Dit betekent dat lokale overheden geheel verantwoordelijk worden voor processen, die gericht zijn op de noodzakelijke integraliteit van het dagelijkse leven. Dit betekent dat er met partners uit Den Haag na de publicatie van beide nota's nieuwe stappen gezet dienen te worden.

Annexen

Postbus 12 652, 2500 DP Den Haag

Uw brief van

Uw kenmerk

Ons kenmerk
OCW/2005.2184

Aantal bijlagen
3

Datum
24 februari 2005

Onderwerp

Sociale visie op Den Haag

Geachte heer/mevrouw,

De stad waarin we anno 2005 leven is niet meer zo eenduidig als een aantal jaren geleden. De veelheid aan maatschappelijke, technische, economische en culturele ontwikkelingen maken het voor zowel het gemeentebestuur als het management van instellingen en organisaties ingewikkeld om juiste keuzen voor de toekomst te maken. Binnen de gemeentelijke Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn (inclusief Volksgezondheid) wordt momenteel door een projectteam, onder mijn voorzitterschap, gewerkt aan een strategie om op een nieuwe wijze invulling te geven aan de sociale ontwikkeling van Den Haag. Een verkenning van die nieuwe wijze wil ik niet zonder u doen. Ik wil graag meningen horen van een aantal mensen uit de stad. Gesprekspartners die op de eerste plaats beschikken over een goed inzicht in de geschiedenis, de actuele stand van zaken en recente pogingen tot vernieuwingen binnen de eigen sector. Op de tweede plaats moeten de gesprekspartners ook in staat zijn om een beeld te schetsen over ontwikkelingen in de andere sectoren die de eigen sector in sterke mate beïnvloeden.

U heeft eerder blijk gegeven belangstelling te koesteren voor Den Haag als stedelijk milieu en de actuele vraagstukken en veranderingen, waaraan de stad onderhevig is. Mijn verzoek aan u is dan ook om medewerking te verlenen aan een vraaggesprek over de ontwikkeling van de stad vanuit een sociale optiek. Het interview zal uitgevoerd worden onder verantwoordelijkheid van de 'European Foundation on Social Quality' door Laurent J.G. van der Maesen (directeur van de 'Foundation') en Jan A.R. Heemskerk (oud- wethouder van Den Haag). Het hele gesprek zal twee uur in beslag nemen.

Er vindt momenteel in Den Haag al een aantal interessante ontwikkelingen plaats, zoals de samenwerking tussen de sociale en de fysieke sector in de herstructureringsoperatie Den Haag Zuidwest, de vernieuwing in de zorginfrastructuur via het samenwerkingsverband in de voormalige Pius X-kerk in de wijk Bouwlust, de aanpak van Transvaal en het gezamenlijk loket van de instellingen voor beroepsonderwijs op bedrijventerreinen. Ook ten aanzien van die ontwikkelingen wordt in sommige gevallen uw mening gevraagd.

Het interview waarvoor ik nu uw medewerking vraag, reikt verder. Het gaat over de samenhang in de genoemde ontwikkelingen en over het zoeken naar gemeenschappelijkheid in het denken over de sociale stad van de toekomst. De bijlagen verduidelijken mijn vraag. In de eerste bijlage is een toelichting op de vraagstelling opgenomen. De tweede bijlage heeft betrekking op het doel en de opzet van het vraaggesprek. Bijlage 3 tenslotte geeft een overzicht van de te interviewen personen.

Ik hoop dat u instemt met mijn verzoek. Binnenkort wordt u benaderd door een medewerker van de 'European Foundation' uit Amsterdam voor een afspraak.

Dienst Onderwijs, Cultuur en Welzijn
algemeen-directeur

A.A.H.M. van Dijk, wnd.

Bijlage 1: een toelichting op de vraagstelling

Het vertrekpunt bij het denken over een strategie om vanuit de onderscheiden sectoren uit het sociale domein op een nieuwe wijze een bijdrage te leveren aan de stedelijke ontwikkeling, is de volgende stelling:

'De communicatie tussen de veelheid van gemeentelijke en particuliere organisaties over aspecten van de stedelijke ontwikkeling is in de afgelopen decennia verschaald. Er zijn 'werelden op zich' ontstaan, met eigen ervaringen, met specifieke concepten om de eigen 'wereld' te benaderen en met ontwikkelingsstrategieën die op de eigen vraagstukken van deze respectievelijke 'werelden' zijn gericht. Er is geen sprake van gemeenschappelijke benadering in het denken over de sociale stad van de toekomst. Voor het ontwikkelen van een dergelijke benadering is een nieuwe visie nodig'

Een van de gevolgen van het ontbreken van een gemeenschappelijke benadering en verbindingen tussen de verschillende sectoren is dat ervaringen met vernieuwingen nagenoeg geen bijdrage leveren aan het gemeenschappelijke denken over Den Haag. Binnen elke sector in Den Haag kennen we een veelheid aan experimenten. Door een slechte verbinding tussen de sectoren is het niet mogelijk ervaringen uit de ene sector ten goede te laten komen aan de andere sector. Ook ontbreken de verbindingen met de 'werelden' van justitie/politie, kerken/moskees, midden- en kleinbedrijf, instanties voor de fysieke infrastructuur, etc. Met andere woorden, niet alleen de organisaties waarbij de Dienst OCW is betrokken kennen dit probleem. Het geldt voor alle sectoren van het stedelijke leven. Dit is te illustreren aan de hand van de bijdrage vanuit de sector gezondheidszorg aan de stedelijke ontwikkeling in de fysieke betekenis van het woord. Kenden we in de zestiger en zeventiger jaren, nationaal en internationaal, hoogst interessante debatten tussen stedenbouwers en vertegenwoordigers vanuit de gezondheidszorg over het stedelijke leven - cruciaal als het gaat over de 'gezondheid van mensen' – tegenwoordig is hiervan niets meer overgebleven. Het dominante debat over de gezondheidszorg gaat over marktwerking, over efficiëntie en effectiviteit van interventies en over de internationale status.

Het 'verbeteren van de sociale kwaliteit van de stad' is een noemer van waaruit een gemeenschappelijke benadering in het denken over stedelijke ontwikkeling ingevuld zou kunnen worden.

De theoretische onderbouwing van het concept 'sociale kwaliteit' wordt sinds het einde der jaren negentig in een samenwerking tussen vertegenwoordigers van een groot aantal universiteiten in Europa ontwikkeld.

Er zijn volgens deze theorie vier voorwaarden voor sociale kwaliteit:

- * sociaal-economische zekerheid/veiligheid (socio-economic security);
- * sociale samenhang (social cohesion);
- * participatie (social inclusion);
- * de mogelijkheid om als burger een rol te spelen (social empowerment).

Dankzij de financiële steun van de Europese Commissie zijn er inmiddels indicatoren voor deze voorwaarden ontwikkeld en in veertien landen getest.

Met deze theoretische invalshoek zijn we in staat een gelijksoortig gesprek te voeren met deskundigen uit verschillende sectoren, t.w. het wonen, het onderwijs, de gezondheidszorg, het welzijnswerk en de maatschappelijke diensverlening. De gesprekken moeten gaan over de wijze, waarop processen in de afzonderlijke sectoren bijdragen tot het versterken van de vier genoemde voorwaarden voor sociale kwaliteit. Met de uitkomsten van de gesprekken worden verbindingen tussen deze deskundigen uit de verschillende sectoren zichtbaar en bereiden we de bouwstenen voor een gemeenschappelijke benadering voor.

Bijlage 2: Het doel, de opzet en de aanpak van het vraaggesprek

Het doel van het vraaggesprek is:

Het verkrijgen van een scherp beeld over de sector in kwestie en wel zodanig, dat hiermede aanknopingspunten ontstaan - via de invalshoek van de vier voorwaarden voor sociale kwaliteit – voor een vergelijking met andere sectoren.

De opzet van het vraaggesprek met deskundigen uit de verschillende sectoren is:

1. Wat is de actuele stand van zaken in de desbetreffende sector

- Hoe omschrijft de informant de meest belangrijke eigentijdse vraagstukken of problemen van de sector vanuit zijn of haar gezichtsveld (met toelichting van het gezichtsveld),
- In welke mate draagt deze stand van zaken bij (of breekt het af) de voorwaarden voor sociale kwaliteit (sociaal-economische zekerheid/veiligheid, sociale samenhang, participatie en de mogelijkheid van burgers een rol te spelen).

2. Over de jongste geschiedenis, bepalend voor de stand van zaken

- Welke verklaring heeft de informant voor de actuele stand van zaken en de hiermee verbonden vraagstukken (wat zijn de hiervoor verantwoordelijke tendensen),
- Welke invloed hebben deze tendensen uitgeoefend op de vier voorwaarden voor sociale kwaliteit.

3. Over de toekomstige verwachtingen

- Welke ontwikkelingen (nieuwe tendensen) spelen zich af in de sector, welke zijn hiervan te verklaren uit de aard van de sector zelf en welke zijn te verklaren uit krachten buiten de sector,
- Hoe zijn deze nieuwe tendensen te verklaren uit de actuele stand van zaken (ad-1) en de historische bepaaldheden (ad-2).
- Wat betekenen zij voor de vier voorwaarden voor sociale kwaliteit.

4. Over andere sectoren

- welke beeld heeft de informant over de actuele stand van zaken met andere sectoren, hun historische bepaaldheid en de hiermee verbonden nieuwe tendensen (in de zin van een vergelijking met ad-1, ad-2 en ad-3).
- Wat voor beeld heeft de informant in algemene zin over de actuele en toekomstige gevolgen van ontwikkelingen in andere sectoren voor de voorwaarden voor sociale kwaliteit in de stad.

De verdere aanpak

1. Het uitwerken van het gesprek met Laurent J.G. van der Maesen en Jan Heemskerk door een wetenschappelijke assistent, namelijk Margo Keizer. De uitwerking wordt voorgelegd aan de informant. Het zal circa drie tot vier pagina's betreffen.
2. De resultaten worden zodanig verwerkt, dat er een allereerste schets gegeven kan worden van de overeenkomsten en verschillen tussen de sectoren betreffende de bijdrage aan de sociale kwaliteit van Den Haag.
3. De resultaten worden zodanig uitgewerkt, dat er aanknopingspunten ontstaan voor het scheppen van een gemeenschappelijk beeld over Den Haag en haar stedelijke aspecten en wel zodanig, dat hiermede een begin gemaakt kan worden tussen de wisselwerking van de (OCW)-sectoren en de stedelijke ontwikkeling in de brede zin van het woord.
4. Er komt een rapport met de verwerking van deze vier punten. Hierover zal in een bijeenkomst van alle informanten worden gesproken om, in het licht van de illustratie over de vraagstelling, tot een vervolgstap te geraken.
5. De gesprekspartners worden nadrukkelijk uitgenodigd hun mening te geven over hoe aan de verdere aanpak invulling gegeven kan worden.

Bijlage 3: Lijst te interviewen personen

1	Mondriaan Onderwijsgroep	Mw. J. Leenhouts
2	St. Confessioneel Onderwijs Lucas	Dhr. H. van Blijswijk
3	Scholengroep Esloo	Dhr. J. Westbroek
4	College van bestuur Haagse Hogeschool	Dhr. P. Breebaart
5	Meavita groep	Dhr. D. van de Meeberg
6	Stiom	Mw. T. van der Maat
7	Goodwillwerk Leger des Heils	Dhr. J. Koeman
8	Haga ziekenhuis	Dhr. G.H.J. Huffmeijer
9	Stichting Boog	Mw. H. van Bussel
10	Stichting Welzijnsorganisatie Escamp	Dhr. R. Wiegman
11	Stichting Welzijn Scheveningen	Dhr. A. Sandvliet
12	Stichting Welzijnsorganisatie Centrum	Dhr. Y. de Jong
13	Woningstichting Haag Wonen	Dhr. W. Gestel
14	Vestia Groep	Dhr. E. Staal
15	Staedion	Dhr. J. van Geest